

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE
HAL (DURUM) KAVRAMI VE
HAL (DURUM) EKLERİNİN İŞLEVLERİ

UĞUR KALKAN

Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Doç. Dr. Erdoğan BOZ
Afyonkarahisar
2006

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE HAL (DURUM) KAVRAMI VE
HAL (DURUM) EKLERİNİN İŞLEVLERİ

Uğur KALKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Erdoğan BOZ

Afyonkarahisar
Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eylül 2006

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE HAL (DURUM) KAVRAMI VE HAL (DURUM) EKLERİNİN İŞLEVLERİ

Uğur KALKAN

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eylül 2006

Danışman: Doç. Dr. Erdoğan BOZ

Bu çalışmada Türkiye Türkçesinde durum kavramı ve durum ekleri üzerinde durulmuştur. “Giriş” bölümünden sonra “Türkiye Türkçesinde Durum Kavramı” başlığı altında dil bilgisi kitaplarından, terim sözlüklerinden ve ilgili makalelerden tespit edilen durum kavramı tanımları verilmiştir. Ad durumlarının tanımları ve sayısı da kaynaklardan tespit edilmiştir. Çalışmamızda ad durumları sekiz durum olarak belirlenmiştir. Bunlar; *yalın, yönelme, belirtme, bulunma, ayrılma, ilgi, vasıta ve eşitlik* durumlarıdır. Belirlenen durum ekleri; konu ile ilgili olan kaynaklardaki görüş farklılıkları değerlendirilerek tablo hâlinde de gösterilmiştir. Bu durum eklerinin işlevleri üzerine söylenenlerden yola çıkılarak eklerin işlevlerine açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, eklerin kurduğu yapılar ile işlevleri, ilgili araştırmalardan tespit edilen ve tarafımızdan kurulan cümlelerle örneklendirilmiştir.

Dilde çok geniş bir kullanım alanı bulan durum eklerini incelediğimiz çalışmamızın sonunda ise yararlanılan kaynaklardan oluşan geniş bir “Kaynakça” yer almaktadır.

ABSTRACT

**CONCEPTION OF CASE İN TURKEY TURKISH
AND FUNCTION CASE'S SUFFIX**

UĞUR KALKAN

Department of Turkish Language and Literature

Afyon Kocatepe University, The Institute of Social Sciences

September 2006

Advisor: Doç. Dr. Erdoğan BOZ

Conception of case in today's Turkey's Turkish and usages of the case's suffix it is studied. Conception of case and case's suffix in today's Turkey's Turkish. Following the first part there are definitions about the attitude concepts from the grammar books, technical term dictionaries and related articles. The noun definitions and numbers are obtained from these sources. In this research the noun forms are classified as eight parts. These are nominative, accusative, locative, ablative, genitive, instrumental and equative case's. These suffixes are made a table taking care of the different ideas from the different sources about this topic. And the duties of these suffixes are explained by this. And the structures of these suffixes and their duties are given as examples.

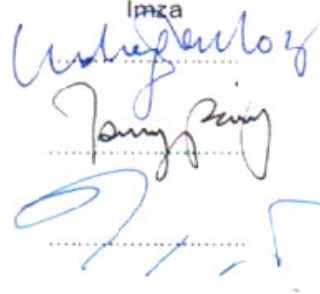
And there is "Bibliography" at the end of this language research which explains a great number of usages of the conception of case.

TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI

Tez Danışmanı : Doç.Dr.Erdoğan BOZ

Jüri Üyeleri : Prof.Dr.Irfan AYPAY

:Yrd.Doç.Dr.Cemil GÜLSEREN

İmza

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi Uğur KALKAN'ın "Türkiye Türkçesinde Hal (Durum) Kavramı ve Hal Durum Eklerinin İşlevleri" başlıklı tezini 06.09.2006 günü saat.14.00'de Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Prof.Dr.M.Ali ÖZDEMİR
MÜDÜR

ÖN SÖZ

Yapı bakımından eklemeli bir dil olan Türk dilinde, ad çekim eklerinin tasnifinde büyük bir yer teşkil eden durum ekleri önemlidir. Konu hakkında yapılan bazı çalışmalarda ad durumlarında belirsizlikler bulunmaktadır. Belirsizliklerin sebebi; ad durumlarının genellikle biçimsel işlevleri üzerinde durulmasıdır. Bu belirsizlikler dolayısıyla da durum ekleri üzerinde birlik sağlanamamıştır ve bu da hem bilim adamları hem de öğrenciler arasında çeşitli tartışmalara sebep olmaktadır. Bu çalışma; Türkiye Türkçesi çerçevesinde, dünden bugüne, Türkçede ad durumları ile ilgili yapılan çalışmalardaki ortak noktaların ve farklılıkların tespit edilmesi için hazırlanmıştır.

Bu çalışmada öncelikle konu ile ilgili makale, tez, kitap, çeşitli konferans, kongre ve sempozyum bildirimleri araştırılmıştır. Elde edilen bilgiler fişlenerek ad durumlarındaki ortak noktalar ve farklılıklar belirlenmiş; ad durumlarının hem kurduğu yapılar hem de işlevleri tespit edilmiştir. Değerlendirdiğimiz çalışmaların hemen hepsine araştırmacılar çok farklı terimler kullanmışlardır. Biz de bu çalışmalardaki bilgileri değerlendirirken araştırmacıların kullanmış olduğu bu terimleri değiştirmedik. Ancak kendi değerlendirmemizde *ad durumları*; *yalın*, *yönelme*, *belirtme*, *bulunma*, *ayrılma*, *ilgi*, *vasıta* ve *eşitlik durumları* terimlerini kullandık. Metnin imlâsında Türk Dil Kurumunun 2005 yılındaki Yazım Kılavuzu esas alınmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında karşılaştığım zorluklarda bana yardımcı olan, beni sabırla dinleyen danışman hocam Doç. Dr. Erdoğan Boz'a, manevî destekleriyle yanımda olan aileme ve tezin yazılma safhasında yardım eden ve manevî destek veren eşim Sibel Kalkan'a teşekkür ederim.

Uğur KALKAN

ÖZ GEÇMİŞ

Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

Uğur KALKAN

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Lisans : 1996 Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Lise : 1990 Ankara Yenimahalle Endüstri Meslek Lisesi, Elektrik Bölümü

İş / İstihdam

1996-2002 : Gölpazarı Anadolu Lisesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Gölpazarı-Bilecik

2002-.... : Polatlı Anadolu Lisesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Polatlı-Ankara

Askerlik

Yedek Subay- 28. Mekanize Piyade Tümeni Hava Savunma Taburu Takım Komutanı Akdoğan- KKTC (2000-2001)

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve Yılı : Ankara, 18 Şubat 1973 Cinsiyet: Erkek

Yabancı Dil

İngilizce

KISALTMALAR

Genel Kısaltmalar

Alm.	: Almanca
bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
Fr.	: Fransızca
İng.	: İngilizce
Osm.	: Osmanlıca
ör.	: Örneğin
Rus.	: Rusça
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDK	: Türk Dil Kurumu
vd.	: ve diğerleri
vs.	: vesaire
Yay.	: Yayınları

Örnek Cümlelerde ve Tablo 1’de Kullanılan Kısaltmalar

AB	: Ahmet Buran, Türk Gramerinin Sorunları
ACE	: Ahmet Cevat Emre, Türk Dilbilgisi
AÖ	: Atilla Özkırımlı, Dil ve Anlatım
AR	: Asiye Rehimova, Türk Grammatikası
BG	: Beşir Göğüş, Anlatım Terimleri Sözlüğü
CVU	: Ceyhun Vedat Uygur, “Eşitlik Eki ve Eşitlik Grubu Üzerine”
DA	: Doğan Aksan, Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim
EB	: Erdoğan Boz, “Türkiye Türkçesinde +DAn Ekli Nesne Ögesi Üzerine”
EŞ	: Erdal Şahin, Tarihî ve Çağdaş Türk Yazı Dillerinde Hâl Ekleri ve İşlevleri
FB	: Fuat Bozkurt, Türkiye Türkçesi

FH	: Feyza Hepçilingirler, Öğretenlere ve Öğrenenlere Türkçe Dilbilgisi
HD	: Hikmet Dizdaroğlu, Tümce Bilgisi
HE	: Haydar Ediskun – Türk Dilbilgisi
KB	: Kaya Bilgegil, Türkçe Dilbilgisi
KD	: Kemal Demiray, Temel Dilbilgisi
LK	: Leyla Karahan, Türkçenin Söz Dizimi
MB	: Muhittin Bilgin, Anlamdan Anlatıma Türkçemiz
ME	: Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi
MH	: Mehmet Hengirmen, Türkçe Temel Dilbilgisi
MK	: Mahzar Kükey, Türkçenin Dilbilgisi
MOB	: Mehmet Okan Baba, “+E Durum Eki Üzerine Bazı Düşünceler”
NEU	: Nadir Engin Uzun, Anaçizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe
NK	: Nurettin Koç, Yeni Dilbilgisi
NSİ	: Neşe Atabay-Sevgi Özel-İbrahim Kutluk, Sözcük Türleri
RK	: Raşit Keskin, Türkçe Dilbilgisi ve Kompozisyon Bilgileri
RŞ	: Rasim Şimşek, Örneklerle Türkçe Söz Dizimi
SaS	: Samim Sinanoğlu, “Yöneliş Düşümlü Ad”
SE	: Süer Eker, Çağdaş Türk Dili
SM	: Sadettin Özçelik, Münir Erten, Türkiye Türkçesi Dilbilgisi
SS	: Sıtkı Sağlam, Türkçenin Söz Dizimi
TB	: Tahsin Banguoğlu, Türkçenin Grameri
TD	: Tufan Demir, Türkçe Dilbilgisi
TG	: Tuncer Gülensoy, Türkçe El Kitabı
TNG	: Tahir Nejat Gencan , Dilbilgisi
ÜAK	: Ülkü Adalet Koca, Sait Faik’in ‘Mahalle Kahvesi / Havada Bulut’ Adlı Öykü Kitaplarında “+A, +DA, +DAn”lı Cümle Öğeleri ve İşlevleri
VH	: Vecihe Hatipoğlu, Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü
ZK	: Zeynep Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri

İÇİNDEKİLER.....	Sayfa
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	iv
ÖN SÖZ.....	v
KISALTMALAR.....	vi
ÖZ GEÇMİŞ.....	viii
GİRİŞ.....	1

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE DURUM KAVRAMI

I. TANIM.....	3
II. AD DURUMLARI.....	7
1. YALIN DURUM.....	14
1.1. TANIM.....	14
1.2. YALIN DURUMUN İŞLEVLERİ.....	18
1.3. YALIN DURUMUN KURDUĞU YAPILAR VE İŞLEVLERİ	19
1.3.1. Cümle İçinde Kurduğu Yapılar.....	19
1.3.1.1. Özne.....	19
1.3.1.2. Zarf Tümlenci.....	20
1.3.1.2.1. İşlevleri.....	20
1.3.1.2.1.1. Miktar.....	20
1.3.1.2.1.2. Kezlik.....	20
1.3.1.2.1.3. Zaman.....	20
1.3.1.2.1.4. Süre.....	21
1.3.1.2.1.5. Soru.....	21
1.3.1.2.1.6. Tarz.....	21
1.3.1.3. Yüklem.....	21
1.3.2. Kelime Grubu Biçiminde Kurduğu Yapılar.....	22
1.3.2.1. Belirtisiz Ad Tamlaması.....	22

1.3.2.2. Sıfat Tamlaması.....	22
1.3.2.3. Unvan Grubu.....	22
1.3.2.4. Kişi Adı Grubu.....	23
1.3.2.5. İkilemeler.....	23
1.3.2.6. İsnat Grubu.....	23
1.3.2.7. Birleşik Fiiller.....	23
1.3.2.8. Sayı Grubu.....	24
1.3.2.9. Edat Grubu.....	24
1.3.2.10. Bağlama Grubu.....	24
2. YÖNELME DURUMU.....	25
2.1. TANIM.....	25
2.2. YÖNELME DURUM EKİNİN İŞLEVLERİ.....	27
2.3. YÖNELME DURUM EKİNİN KURDUĞU YAPILAR VE İŞLEVLERİ..	30
2.3.1. Cümle İçinde Kurduğu Yapılar.....	30
2.3.1.1. Dolaylı Tümeleş.....	30
2.3.1.1.1. İşlevleri.....	30
2.3.1.1.1.1. Yer.....	30
2.3.1.1.1.2. Konu.....	31
2.3.1.1.1.3. Hareketin Yönü.....	31
2.3.1.2. Zarf Tümeleşci.....	31
2.3.1.2.1. İşlevleri.....	31
2.3.1.2.1.1. Zaman.....	31
2.3.1.2.1.2. Süre.....	32
2.3.1.2.1.3. Sebep, Amaç	32
2.3.1.2.1.4. Tarz.....	33
2.3.1.2.1.5. Fiyat, Miktar ve Oran.....	33
2.3.1.3. Yükleme.....	34
2.3.2. Kelime Grubu Biçiminde Kurduğu Yapılar.....	34
2.3.2.1. Yönelme Grubu.....	34
2.3.2.2. Edat Grubu.....	34
2.3.2.3. İkilemeler.....	35

2.3.2.4. Birleşik Fiiller.....	35
3. BELİRTME DURUMU.....	36
3.1. TANIM.....	36
3.2. BELİRTME DURUM EKİNİN İŞLEVLERİ.....	40
3.3. BELİRTME DURUM EKİNİN KURDUĞU YAPILAR VE İŞLEVLERİ.....	42
3.3.1. Cümle İçinde Kurduğu Yapılar.....	42
3.3.1.1. Nesne	42
3.3.1.1.1. İşlevleri.....	42
3.3.1.1.1.1. Etkilenen ve Amaçlanan.....	42
3.3.1.1.1.2. Konu.....	42
3.3.1.1.1.3. Yer.....	42
3.3.2. Kelime Grubu Biçiminde Kurduğu Yapılar.....	43
3.3.2.1. Belirtme Grubu.....	43
3.4. BELİRTME DURUMUNUN EKSİZ BİÇİMİNİN KURDUĞU YAPILAR VE İŞLEVLERİ.....	43
3.4.1. Cümle İçinde Kurduğu Yapılar.....	43
3.4.1.1. Nesne	43
3.4.1.1.1. İşlevleri.....	43
3.4.1.1.1.1. Etkilenen ve Amaçlanan.....	43
3.4.1.1.1.2. Yer.....	43
4. BULUNMA DURUMU.....	44
4.1. TANIM.....	44
4.2. BULUNMA DURUM EKİNİN İŞLEVLERİ.....	46
4.3. BULUNMA DURUM EKİNİN KURDUĞU YAPILAR VE İŞLEVLERİ.....	48
4.3.1. Cümle İçinde Kurduğu Yapılar.....	48
4.3.1.1. Dolaylı Tümeleç.....	48
4.3.1.1.1. İşlevleri.....	48
4.3.1.1.1.1. Yer.....	48
4.3.1.1.1.2. Konu.....	49
4.3.1.1.1.3. Durum.....	49

4.3.1.1.1.4. Bakış Açısı.....	50
4.3.1.1.1.5. Araç.....	50
4.3.1.2. Zarf Tümlenci.....	50
4.3.1.2.1. İşlevleri.....	50
4.3.1.2.1.1. Zaman.....	50
4.3.1.2.1.2. Dönem.....	51
4.3.1.2.1.3. Süre.....	51
4.3.1.2.1.4. Araç.....	52
4.3.1.2.1.5. Tarz.....	52
4.3.1.2.1.6. Fiyat, Oran.....	52
4.3.1.3. Yüklem.....	52
4.3.2. Kelime Grubu Biçiminde Kurduğu Yapılar.....	53
4.3.2.1. Bulunma Grubu.....	53
4.3.2.2. Aitlik Grubu.....	53
4.3.2.3. İkilemeler.....	54
4.3.2.4. Birleşik Fiiller.....	54
5. AYRILMA DURUMU.....	55
5.1. TANIM.....	55
5.2. AYRILMA DURUM EKİNİN İŞLEVLERİ.....	57
5.3. AYRILMA DURUM EKİNİN KURDUĞU YAPILAR VE İŞLEVLERİ..	61
5.3.1. Cümle İçinde Kurduğu Yapılar.....	61
5.3.1.1. Dolaylı Tümluç.....	61
5.3.1.1.1. İşlevleri.....	61
5.3.1.1.1.1. Yer.....	61
5.3.1.1.1.2. Hareketin Yönü.....	61
5.3.1.1.1.3. Konu.....	62
5.3.1.1.1.4. Karşılaştırma.....	62
5.3.1.1.1.5. Malzeme.....	62
5.3.1.2. Zarf Tümlenci.....	63
5.3.1.2.1. İşlevleri.....	63
5.3.1.2.1.1. Zaman.....	63

5.3.1.2.1.2. Sebep.....	63
5.3.1.2.1.3. Araç.....	64
5.3.1.2.1.4. Tarz.....	64
5.3.1.2.1.5. Fiyat.....	64
5.3.1.3. Nesne.....	65
5.3.1.4. Yükleme.....	65
5.3.2. Kelime Grubu Biçiminde Kurduğu Yapılar.....	65
5.3.2.1. Ayrılma Grubu.....	65
5.3.2.2. Edat Grubu.....	66
5.3.2.3. İkilemeler.....	66
5.3.2.4. Belirtili Ad Tamlaması.....	67
5.3.2.5. Sıfat Tamlaması.....	67
5.3.2.6. Birleşik Fiiller.....	67
6. İLGİ (TAMLAYAN) DURUMU.....	68
6.1. TANIM.....	68
6.2. İLGİ DURUM EKİNİN İŞLEVLERİ.....	71
6.3. İLGİ DURUM EKİNİN KURDUĞU YAPILAR VE İŞLEVLERİ.....	73
6.3.1. Cümle İçinde Kurduğu Yapılar.....	73
6.3.1.1. Yükleme.....	73
6.3.2. Kelime Grubu Biçiminde Kurduğu Yapılar.....	74
6.3.2.1. Belirtili Ad Tamlaması.....	74
6.3.2.2. Edat Grubu.....	74
6.4. İLGİ DURUMUNUN EKSİZ BİÇİMİNİN KURDUĞU YAPILAR ve İŞLEVLERİ.....	74
6.4.1. Kelime Grubu Biçiminde Kurduğu Yapılar.....	74
6.4.2.1. Belirtisiz Ad Tamlaması.....	74
7. VASITA DURUMU.....	75
7.1. TANIM.....	75
7.2. VASITA DURUM EKİNİN İŞLEVLERİ.....	78
7.3. VASITA DURUM EKİNİN KURDUĞU YAPILAR VE İŞLEVLERİ.....	79

7.3.1. Cümle İçinde Kurduğu Yapılar.....	79
7.3.1.1. Zarf Tümlenci.....	79
7.3.1.1.1. İşlevleri.....	79
7.3.1.1.1.1. Araç.....	79
7.3.1.1.1.2. Birliktelik.....	80
7.3.1.1.1.3. Tarz.....	80
7.3.1.1.1.4. Sebep.....	80
7.3.1.1.1.5. Zaman.....	81
7.3.1.2. Yüklem.....	81
7.3.2. Kelime Grubu Biçiminde Kurduğu Yapılar.....	81
7.3.2.1. Vasıta Grubu.....	81
8. EŞİTLİK DURUMU.....	82
8.1. TANIM.....	82
8.2. EŞİTLİK DURUM EKİNİN İŞLEVLERİ.....	85
8.3. EŞİTLİK DURUM EKİNİN KURDUĞU YAPILAR VE İŞLEVLERİ.....	87
8.3.1. Cümle İçinde Kurduğu Yapılar.....	87
8.3.1.1. Zarf Tümlenci.....	87
8.3.1.1.1. İşlevleri.....	87
8.3.1.1.1.1. Benzerlik.....	86
8.3.1.1.1.2. Uygunluk.....	87
8.3.1.1.1.3. Tarz.....	87
8.3.1.1.1.4. Zaman.....	87
8.3.1.1.1.5. Süre.....	88
8.3.1.1.1.6. Miktar.....	88
8.3.1.1.1.7. Görüş Sahibi.....	88
8.3.1.1.1.8. Bakış Açısı.....	88
8.3.1.1.1.9. Karşılaştırma.....	88
8.3.1.2. Dolaylı Tümluç.....	89
8.3.1.2.1. İşlevleri.....	89
8.3.1.2.1.1. Yer.....	89
8.3.1.3. Yüklem.....	89

8.3.2. Kelime Grubu Biçiminde Kurduğu Yapılar.....	89
8.3.2.1. Eşitlik Grubu.....	89
8.3.2.2. Sıfat Tamlaması.....	89
SONUÇ.....	90
KAYNAKÇA.....	92

GİRİŞ

Dil, bir anda düşünemeyeceğimiz kadar çok yönlü, değişik açılardan bakınca başka başka nitelikleri beliren, kimi sırlarını bugün de çözemediğimiz büyümlü varlıktır.¹

Eski Hint'ten, Yunan'dan beri bilim adamları, çeşitli tanımlarla dilin niteliklerini açıklamaya çalışmışlardır. Dilin oluşumu, mantıksal yapısı, sözcüklerin sıralanışı vb. merak konusu olmuş; cümlelerin biçimsel yapılarının çözümlenmesi ile bunlar açıklık getirilmiş, kurallar belirlenmiştir.

XX. yüzyılın başlarına kadar dille ilgili çalışmalar, tarihsel bakış açısı içermekte ve karşılaştırmalı yöntemle dayanmaktadır. Dolayısıyla dilin kültürle, düşünceyle, edebiyatla ilişkisi üzerinde yoğunlaşmış; biçimsel yanı incelemenin dışına çıkılmamıştır.²

Klâsik olarak nitelendirilen dil bilgisi kitaplarında ilk bölüm ses bilgisi, ikinci bölüm de genellikle şekil bilgisidir. Dillerin biçim açısından özelliklerinin incelenmesi, dil tiplerinin belirlenmesi bakımından önemlidir; karşılaştırmalı dilbilim çalışmalarında da özellikle şekil bilgisine ilgi gösterilmiştir.³

Şekil bilgisi, bir dilin kök kelimelerini, eklerini, köklerle eklerin birleşme yollarını, eklerin anlam ve görevlerini, türetme ve çekim özelliklerini ve şekille ilgili öteki konuları inceleyen gramer dalıdır. Şekil bilgisinin temel öğeleri kelime kökleri ve ekleridir.

Ekler yapım ve işletme (çekim) ekleri olarak ikiye ayrılır. İşletme (çekim) eklerinden olan durum ekleri cümlede adlar ile fiiller arasındaki anlam bağlarını kurmak üzere adların girdiği durumları karşılayan eklerdir.⁴

¹ Doğan AKSAN, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, Cilt 2*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, s. 11.

² Kerime ÜSTÜNOVA, *Türkçede Yapı Kavramı ve Söz Dizimi İncelemeleri*, Bursa 2002, s. 1.

³ AKSAN (1998: s. 29)

⁴ Zeynep KORKMAZ, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2003, s. 5-22.

Bu çalışmada Türkiye Türkçesinde durum kavramı ve durum ekleri üzerinde durduk. Çalışmamızın ilk bölümünde “durum” kavramının tanımını verdik. Ulaşabildiğimiz bir çok kaynaktaki, birbirine yakın veya uzak farklı tanımlar karşısında biz ayrıca bir tanım yapma yoluna başvurmadık. Belli başlı tanımları verdikten sonra diğer tanımlar için toplu referans vermeyi uygun bulduk.

“Ad durumları”nı aynı yolla işledik. Ancak çalışmamızda üzerinde duracağımız ad durumlarını belirledik. Bu bölümün sonuna kapsamlı bir ad durum tablosu ekledik.

Çalışmamızda ad durumları olarak belirlediğimiz; yalın, yönelme, belirtme, bulunma, ayrılma, ilgi, vasıta ve eşitlik durumlarını önce kurduğu yapılar ardından bu yapılar içinde gösterdikleri işlevler açısından işledik. Tespit ettiğimiz her yapı ve işlev için kaynaklardan örnek cümleler aldığımız gibi biz de cümleler ekledik.

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE DURUM KAVRAMI

1.TANIM

“Durum” kavramı üzerine araştırdığımız değişik terim sözlüklerinde, dil bilgisi kitaplarında ve ilgili makalelerde benzer tanımlar yapılmıştır. Terim sözlüklerinde durum kavramıyla ilgili tanımlar şu şekildedir.

Zeynep Korkmaz:

hâl

“(Alm. *Kasus*; Fr. *cas*; İng. *case*; Osm. *Ahvâl-i ism*)

*İsm in cümle içinde bulunduğu dil bilgisi şekli; yalın veya eklerle genişletilmiş olarak aldığı geçici durum.”*⁵

Ahmet Topaloğlu:

hâl

“(Osm. *ahvâl-i ism*; Fr. *cas*; Türkçe *tüştü, hâl, isim hâli, düşünüm, ad durumu, ismin (adın) hâlleri, durum.*)

Bir ismin cümle içinde başka bir kelimeyle ilgi kurmak üzere veya ek alarak girdiği durum. Türkçede ismin yalın hâl, araç, bulunma, çıkma, eşitlik, ilgi, yönelme ve yükleme hâli olmak üzere sekiz hâli vardır.”⁶

Nurettin Koç:

ad durumu

“(Alm. *Kasus*; Fr. *cas*; İng. *case*)

*Tümce içinde adın görevini belirleyen, adın öteki sözcüklerle ilişkisini gösteren dil bilgisi ulamı.”*⁷

Vecihe Hatipoğlu:

ad durumu

“(Osm. *İsim hâli*; Fr. *cas*; İng. *case*; Alm. *Kasus*)

*Başka bir sözcikle ilgi kurmak üzere, adın, yalın olarak veya ek alarak bulunduğu durum.”*⁸

⁵ Zeynep KORKMAZ, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1992, s. 77.

⁶ Ahmet TOPALOĞLU, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Yay., İstanbul, 1989, s. 81.

⁷ Nurettin KOÇ, *Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1992, s. 20.

⁸ Vecihe HATİPOĞLU, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yay., 2. baskı, Ankara, 1972, s. 10.

Berke Vardar:

durum

“(Alm. *Kasus*; Fr. *cas*; İng. *case*)

Adın tümcedeki işlevini gösteren, biçimsel değişimlerini ya da çekim eklerini belirten dil bilgisi ulamı”⁹.

Mehmet Hengirmen:

ad durumu

“(İng. *case*; Alm. *kasus*; Fr. *cas*)

Cümlede özne, nesne, tümleç gibi konumlarda görünebilmek için adların aldığı sözdizimsel özellik.”¹⁰

Türkiye Türkçesi dil bilgisi kitaplarında durum kavramı ile ilgili aşağıdaki tanımlar yapılmıştır:

Doğan Aksan'a göre, dilbilgisel türlerden biri de *ad durumu* ya da kısaca *durumdur* (Lat. *casus*, *cas*, *case*, *Kasus*). Tümcenin düzeni içinde adların (ve kimi dillerde ad soylu öteki öğelerin) yüklendiği görevi belirleyen, tümcede adın sözdizimi açısından rolünü ve öteki öğelerle ilişkisini gösteren, aynı zamanda anlam açısından ona belli bir özellik yükleyen durum kavramı çoğu dillerde adların biçim açısından değişimi ve çekimi biçiminde belirir. Böylece, geleneksel dil bilgisi ve dilbilimin iki önemli kavramından biri olan *ad çekimini* (Lat. *declinatio*) oluşturur.¹¹

Nadir Engin Uzun, “Anaçizgileriyle Evrensel Dil bilgisi ve Türkçe” adlı eserinin durum kuramı bölümünde şu bilgileri verir: Ad öbeklerinin biçimbilimine bağlı olarak dil bilgisinde iki türlü durumu bulunduğunu varsayabiliriz. Soyut durum ve soyut olmayan, daha teknik deyişle biçimbilimsel durum. Bir soyut durum, belirli bir güdülenmeyle biçimbilimsel olarak da sunulabilir ama biçimbilimsel durum, her zaman biçimbilimsel olarak yansıtılan durumdur. Türkçede, iki soyut durum (yalın ve belirtme), üç biçimbilimsel durum (yönelme, kalma ve çıkma) bulunmaktadır. Belirtme durumu, ilgili ad öbeği anlambilimine bağlı olarak biçimbilimsel olarak da sunulmaktadır.

Durum yüklemenin yönetime dayanması, yani ilgili ad öbeklerine durumların ancak yöneticileri tarafından yüklenebilmesi, durum yüklemede yapısal bir yön

⁹ Berke VARDAR, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Kitabevi, İstanbul, 2002, s. 84.

¹⁰ Mehmet HENGİRMEN, *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Engin Yay., Ankara, 1999, s. 11.

¹¹ AKSAN (1998: s. 90).

bulduğunu gösterir. Bununla birlikte, durum yüklenecek olan öğelerin ad öbeği olması ve bu ad öbeklerinin bir biçimde yönetiliyor olması, durum yükleme ile rol yükleme etkileşimine de zemin hazırlar, çünkü, rol ölçütünü gözeterek bütün ad öbeklerinin yöneticilerinden yalnızca durum değil, rol de almalarını bekleriz. Durum yüklenecek öbek bir ad öbeğidir ve ad öbekleri bir üye olarak rol yüklenmelidir.¹²

Nadir Engin Uzun, Türkçede adın, eylemin etkisiyle, eklenen durum ekleri sonucunda belli görevler yüklendiğini ve belli anlamlar aldığını şöyle bir örnekle gösterir:

“*Kaan çiçeği arkadaşına verdi.*” tümcesinde olduğu gibi, “*Kaan, çiçek, arkadaş, vermek*” sözcüklerini sıralayabilme ve aralarında bir bağlantı kurabilme olanağı vardır. Bu dizin incelendiğinde, sözcüklerin bazı biçim değişikliklerine uğradıkları görülmektedir. Baştaki sözcük olan “*Kaan*” ayrı kalırken, ikinci sözcük olan “*çiçek*” –i ekini almış, “*arkadaş*” sözcüğü ise –a ekini almıştır. Bu örneklerde de görüldüğü gibi, dizimsel düzlemde birbirleriyle kurdukları bağlantı türüne göre (iş yapan, iş konu olan, işin yöneldiği kişi ya da yer gibi) bir duruş biçimi almaktadır. Bu duruş biçimlerine durum denmektedir.¹³

Durum kavramı ve ad durumlarıyla ilgili olarak ayrıca makalelerde şu tanımlara ulaşıyoruz:

İbrahim Delice, “*Türk Dilinde İşlevsel Ek Tasnifi Denemesi*” adlı makalesinde durum eklerini anlam ve tür olarak değiştirmeyen ancak sözdizimsel bir değer katıp, tümleş birimine dönüştüren ekler öbeği olarak tanımlar. “Çekim ekleri” başlığı altında değerlendirir.¹⁴

Cem Bozşahin, “*Türkçedeki Durum Eklerinin Ulamsal Bir İrdelemesi*” adlı makalesinde durum imlemesinin dil bilgisindeki yerini açıklamış ve şunları belirtmiştir: Durum imlemesi, dilbilgisel ilişkileri belirlemekte temel unsurdur. Bu açıdan bakıldığında durum ekleri, bağlandıkları ad öbeği üzerinde işlevci görevi görürler.

¹² Nadir Engin UZUN, *Anaçizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe*, Multilingual Yay., İstanbul, 2000, s.189-234.

¹³ Nadir Engin UZUN, *Dilbilgisinin Temel Kavramları*, Ankara, 1998, s. 130.

¹⁴ İbrahim DELİCE, “Türk Dilinde İşlevsel Ek Tasnifi Denemesi”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sivas, 2000, S. 9, s.135-150.

Durum imlemesi eylemin özelliğine bağlıdır. İmlemenin açık olmadığı durumlarda, sözcük dizimi dilbilgisel ilişkileri belirler. Sözcük dizimindeki esneklik, durum imlemesinin hangi dil bilgisi katmanınca yapıldığına göre değişir.¹⁵

Tahir Kahraman, “Dil bilgisi Derslerinde Ad Çekimlerinin İşlenişi Üzerine” adlı makalesinde durum ekleri, ulandıkları adları, anlatımda kendilerinden sonra söylenen yüklemelere, çekim ilgeçlerine ya da başka adlara bağlama işlevi görür diye açıklamıştır.¹⁶

Nevzat Özkan, “Hal Ekleri Kalıplaşmaları ve Sebepleri Üzerinde Bir Değerlendirme” adlı makalesinde hâl eklerini isme gelen isimle isim ve isimle fiil arasında şekil ve anlam ilişkileri kuran ekler olarak tanımlar.¹⁷

Abdurrahman Özkan, “Fiil Tamlayıcı İlişkisi Ve Fiillerin İstem Değiştirmesi” adlı makalesinde hâl eklerini fiil ile tamlayıcı veya tamlayıcılar arasındaki münasebeti kurar diye anlatır. Her fiilin tamlayıcısının bütün hâl eklerini almadığını veya her zaman için ihtiyaç duymadığını söyler.¹⁸

Yukarıda verdiğimiz tanımlar ve açıklamalara benzer bilgiler farklı kaynaklarda da bulunmaktadır.¹⁹

¹⁵ Cem BOZŞAHİN, “Türkçedeki Durum Eklerinin Ulamsal Bir İrdelemesi”, *11. Dilbilim Kurultayı: Bildiriler* (ODTÜ, 22-23 Mayıs 1997) Ankara, 1997, s.61-69.

¹⁶ Tahir KAHRAMAN, “Dilbilgisi Derslerinde Ad Çekimlerinin İşlenişi Üzerine”, *Çağdaş Türk Dili*, Ankara, 2003, C.16, S.187, s. 308-309.

¹⁷ Nevzat ÖZKAN “Hal Ekleri Kalıplaşmaları ve Sebepleri Üzerinde Bir Değerlendirme”, *İlmi Araştırmalar Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, İstanbul, 2001, S.12, s. 153-165.

¹⁸ Abdurrahman ÖZKAN, “Fiil Tamlayıcı İlişkisi Ve Fiillerin İstem Değiştirmesi”, *Araştırmalar-İnsan Bilimleri Araştırmaları*, Isparta, 1999, S. 1, s. 125-143.

¹⁹ Geniş bilgi için bk.: Yusuf ÇOTUKSÖKEN, *Dil ve Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Cem Yay., İstanbul, 1992, s. 10. Ahmet KOCAMAN, *Dilbilim Terimleri Sözlüğü, Dilbilim Araştırmaları*, Ankara, 1990, s. 155-190. Ziya SAK, *Dil Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri*, Sak Yay., İstanbul, 1986, s. 7. İlk ve Ortaöğretim İçin Gramer Terimleri, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1942, s. 4. *Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1949, s. 116. Beşir GÖĞÜŞ, *Anlatım Terimleri Sözlüğü*, Dil Derneği Yay., Ankara, 1998, s. 67. Yaşar YÖRÜK, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü Ek: Dilbilgisi Terimleri*, Eğitim Yayınları, Ankara, 1987, s. 113. Emine GÜRSOY-NASKALİ, *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*, TDK. Yay., Ankara, 1997, s. 48-49. Alaeddin MEHMEDOĞLU, Ahmet BURAN, *Karşılaştırmalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, İzmir, 1994, s. 6-7. KORKMAZ (2003: s. 266). Neşe ATABAY, Sevgi ÖZEL, İbrahim KUTLUK, *Sözcük Türleri*, Papatya Yay., 2. Baskı, 2003, İstanbul, s.34-35. Sezai GÜNEŞ, *Türk Dili Bilgisi*, İzmir, 2002, s. 69-76. Kemal DEMİRAY, *Temel Dilbilgisi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1991, s.105. Fuat BOZKURT, *Türkiye Türkçesi*, Hatiboğlu Yay., 2. Baskı, Ankara, 2002, s. 26-37. Ferhat ZEYNALOV, *Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi*, (Çev. Yusuf Gedikli), Cem Yay., İstanbul, 1993, s. 75. Haydar EDİSKUN, *Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 110-113. Muhittin BİLGİN, *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2002, s.165. Sadettin ÖZÇELİK, Münir ERTEN, *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*, Diyarbakır, 2000, s. 115-120. Yusuf OLGUN, *Türk Dili Kompozisyon*, Alfa Yay., İstanbul, 1996, s. 66-67.

1.1.AD DURUMLARI

“Durum” kavramı eski Yunancaya dayanan Latince çalışmalarıyla biçimlenmiştir. Bugünkü geleneksel durum terminoloji büyük çapta eski Yunancadan kaynaklanır. Latincenin de bu terminolojinin gelişmesinde katkıları olmuştur. “Durum” terimi, eski Yunancada “düşen, uzaklaşan” anlamlarına gelen “*ptotis*” sözcüğünün Latince karşılığı olan “*casus*” a dayanır.²⁰

Dünyanın bir çok dilinde durum kategorisi mevcuttur. Bu konu ilk defa Aristo’nun Poetika’sında eski Yunanca için söz konusu edilmiştir. Türkçe, Rusça, Arapça, Almanca gibi bir çok dünya dilinde durum kategorisi mevcuttur. Fransızca ve Farsça gibi durum kategorisi bulunmayan dillerde ise, durum eklerinin işlevini bazı ön ekler veya kelimelerin değişik dizilişleriyle meydana gelen gramer şekilleri karşılar.²¹

Ad durumlarının sayısı dillere göre farklılık gösterir. Eski Yunancada beş, Latincede altı durum vardır. Bunların asıl kaynağı ise, sekiz duruma sahip olan Hint-Avrupa ana dilidir. Eski Almancada sekiz, bugünkü Almancada dört, eski Slavcada beş, Rusçada altı, Arapçada üç²², Fince on altı, Gürcücede yirmi üç²³, Macarcada yirmiye yakın²⁴ ad durumunun bulunduğu kaynaklarda yer alır.

Türkiye Türkçesi dil bilgisi kitaplarında, terim sözlüklerinde ve ilgili makalelerde durum eklerinin sayısı ve adlandırılışı konusunda birbirinden farklı birkaç değişik görüşle karşılaşırız. Bu görüşleri inceleyelim:

Muharrem Ergin, durum ekleri ile ilgili olarak “hâl ekleri” ifadesini kullanır. Ergin’e göre ismin hâlleri ismin diğer kelimelerle münasebeti sırasında içinde bulunduğu durumlardır. İsim bu münasebetleri bazen eksiz olarak, fakat çok defa da ek alarak ifade eder. İsimleri çeşitli münasebetler için türlü hâllere durumlara sokan bu

²⁰ UZUN, (1998: s. 108)

²¹ Ahmet BURAN , “Türkçede İsim Çekim Ekleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 1995, C. 7, S. 1-2, s. 37.

²² Ahmet BURAN, *Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hal) Ekleri*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1996, s. 12.

²³ AKSAN (1998: s. 90).

²⁴ VARDAR, (2002:s. 84).

eklere hâl ekleri denir. Hâl ekleri ismi isimlere, edatlara ve özellikle fiillere bağlayarak bir çok ilişki kurar ve bu ilişkilerden bir çok isim, edat ve fiil grupları ile cümleler doğar. Ancak hâl ekleri asıl olarak ismi fiile bağlayan eklerdir. Bu özelliği ile asıl çekim ekleri hâl ekleridir.²⁵ Türkçede ad durumlarını da şöyle sıralar: “Nominatif hâli (*yalın hâl*), genitif hâli (*ilgi hâli*), akkuzatif hâli (*yapma hâli*), datif hâli (*yaklaşma hâli*), lokatif hâli (*bulunma hâli*), ablatif hâli (*uzaklaşma hâli*), instrumental hâli (*vasıta hâli*), ekvatif hâli (*eşitlik hâli*), direktif hâli (*yön gösterme hâli*).”²⁶

Tahsin Banguoğlu, durumu “adlarda çekim” başlığı altında anlatır. *Banguoğlu*, adların başka kelimelerle olan ilişkilerine göre farklı hâllerde bulduklarını ve bu hâllerin onlara gelen bazı hâllerle belirtildiğini söyler. Farklı hâllere adın hâlleri (cas), bir adın bu türlü ekler almasına ise ad çekimi (déclinaison) denir. Adın hiç ek almaması da bir hâl sayılır.²⁷

Tahsin Banguoğlu'nun ad durumlarını sınıflandırması diğer dil bilgisi kitaplarından farklıdır:

Adçekimi ekleri (désinence casuelle) aslında adlara ve zamirlere gelen yapıklardır. Fakat dilimizde sıfat, zarf, gibi fiiller dışında başka kelime sınıfları da ad yerini tuttuklarında adçekimi ekleri aldıkları için daha geniş anlamda isim hâlleri ve isim çekimi terimlerini de kullanırız: Yeni Türkçede -kelime yapımı işleyişleri ağır basan *-lik*, *-ci*, *-imsi* gibi ekler bir yana bırakılırsa – on kadar adhâli vardır, diyebiliriz. Bunları sözdizimindeki işlekliklerine göre iki bölüme ayırırız.

1. *İççekim hâlleri* (déclinaison interne): Adların 6 iççekim hâlleri vardır. Bunlar *kim?* soru zamirinin beklenen cevabına göre adlandırılır. [“*kim hâli* (ev)”, “*kimi hâli* (ev-i)”, “*kime hâli* (ev-e)”, “*kimde hâli* (ev-de)”, “*kimden hâli* (ev-den)”, *kimin hâli* (ev-in)”]

2. *Dışçekim hâlleri* (déclinaison externe): Daha az işlek çekim eklerine dışçekim ekleri denir. Adların dört dışçekim hâli vardır. Bunlarda *kim?* soru zamirinin beklenen cevabına göre adlandırılır. [“*kimle hâli* (ev-le)”, “*kimce hâli* (ev-ce)”, *kimli hâli* (ev-li)” ve “*kimsiz hâli* (ev-siz)”]²⁸

²⁵ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yay., İstanbul, 1992, s. 226-228.

²⁶ ERGİN, (1992: s. 227-228) .

²⁷ Tahsin BANGUOĞLU, *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1990, s. 326.

²⁸ BANGUOĞLU (1990: s. 326-329).

Mehmet Hengirmen, Dil bilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü'nde ad durumu eki maddesi altında ad durumlarını şöyle sıralar: *yalın durum, belirtme durumu, yönelme durumu, kalma durumu, çıkma durumu*. Hengirmen, eşitlik durumu ve araç durumunu tartışmalı iki durum olarak gösterir.²⁹

Vecihe Hatipoğlu, ad durumu maddesi altında ad durumlarını sıralar: *yalın durum, belirtme durumu, yönelme durumu, kalma durumu, çıkma durumu, tamlayan durumu*.³⁰

Zeynep Korkmaz'a göre başlıca ad durumları şunlardır: *Yalın durum, ilgi durumu, yükleme durumu, yönelme durumu, bulunma durumu, çıkma durumu, vasıta durumu, eşitlik durumu*.³¹

Doğan Aksan yönetiminde *Neşe Atabay, Sevgi Özel ve İbrahim Kutluk*'un hazırladığı “Sözcük Türleri” adlı eserde ad durumları olarak *yalın durum, belirtme durumu, yönelme durumu, kalma durumu, çıkma durumu, tamlayan durumu ve eşitlik durumu* (ek durum olarak verilmiştir) sayılır.³²

Süer Eker, durum eklerini tümce içindeki isimleri diğer sözcüklere değişik anlam ilişkileri çerçevesinde bağlayan *biçimbirimler* olarak tanımlar. Durum ekleri genellikle adlarla tümcenin asıl ögesi olan yüklem arasında ilişki kurar.³³ “Çağdaş Türk Dili” adlı eserinde durum ekleriyle ilgili terim sorununun olduğunu belirtir. Durum eklerini şöylece sıralar: *Yalın durum (nominatif), yaklaşma durumu (datif), bulunma durumu (lokatif), uzaklaşma / ayrılma / çıkma durumu (ablatif), ilgi durumu (genitif), yükleme / belirtme durumu (akuzatif), eşitlik durumu (ekvatif), araç durumu (enstrümantal)*.³⁴

²⁹ HENGİRMEN (1999: s. 12).

³⁰ HATİPOĞLU (1972: s. 10).

³¹ KORKMAZ (2003: s. 266).

³² ATABAY, ÖZEL, KUTLUK (2003: s. 34-35).

³³ Süer EKER, *Çağdaş Türk Dili*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2002, s. 279-280.

³⁴ EKER (2002: s.280).

Kemal Demiray, isim hâlleri başlığı altında, ad durumlarını sıralamıştır: *Yalın hâl, yükleme hâli, yönelme hâli, bulunma hâli ve ayrılma hâlini* ad durumları olarak sıralar.³⁵

Nurettin Koç, “Yeni Dil bilgisi” kitabında ad durum eklerini çekim ekleri başlığı altında incelemiş, Türkiye Türkçesinde *yalın durum, belirtme durumu, yönelme durumu, kalma durumu, çıkma durumu ve tamlayan durumu* olmak üzere altı durumdan söz etmiştir.³⁶

Haydar Ediskun, cümledeki görevlerine ve fiille olan ilgilerine göre isimlerin bulunabilecekleri beş durumdan her birine ismin hâli denir, tanımını yapmıştır. Adın *yalın durum, -i durumu, -e durumu, -de durumu, -den durumunda* olduğunu ifade etmiştir.³⁷ *Kaya Bilgegil*³⁸ ve *Tahir Nejat Gencan*³⁹ da adın durumlarını *yalın, -i, -e, -de, -den* durumu olarak kabul ederler.

Nasrullah Özsoy, “Eski Anadolu Türkçesinde Hâl Eklerinin Fiillerle Münasebeti” adlı doktora tezinde ad durumlarını ifade eden terimler konusunda bir anlaşma mevcut olmadığından batı dillerinde yerleşmiş olan terimleri kullanmayı tercih etmiştir.⁴⁰

Konstantin Lüvimov, “Türkçede Kaç İsim Hâli Var?” adlı makalesinde *asıl hâl (ev), geçiş hâli (evi), iyelik hâli (evin), istikamet hâli (eve), yer hâli (evde), çıkış hâli (evden)* olmak üzere altı durumun varlığını kabul etmektedir.⁴¹

C.F.Vogelın ve M.E. Ellinghausen, “Türkçenin Yapısı” adlı makalenin “Sintaks” bölümünde ad durumlarını şöyle sıralar: *nominativus hâli (yalın hâl), genitivus kuruluşu*

³⁵ DEMİRAY (1991: s. 105).

³⁶ Nurettin KOÇ, *Yeni Dilbilgisi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 169-171.

³⁷ EDİSKUN (1999: s. 110-113).

³⁸ Kaya BİLGEĞİL, *Türkçe Dilbilgisi*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1984, s.125.

³⁹ Tahir Nejat GENCAN, *Dilbilgisi*, Ayraç Yay., Ankara, 2001, s.149.

⁴⁰ Nasrullah ÖZSOY, *Eski Anadolu Türkçesinde Hal Eklerinin Fiillerle Münasebeti (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü)*, İstanbul, 1993.

⁴¹ Konstantin LÜBİMOV, “Türkçede Kaç İsim Hali Var?”, *Türk Dili*, Ankara, 1959, C. 8, S. 96, s. 688-690.

(-in hâli), akusativus hâli (-i hâli), instrumental hâl (bağlama hâli), lokativus hâli (-de hâli), ablativus hâli (-den hâli), dativus hâli (-e hâli).⁴²

Gürer Gülsevin, “Türkçede Sıra Dışı Ekler ve Eklerin Tasnif Tanımlanma Sorunu Üzerine” adlı makalesinde durum eklerini öğeleri belirleyiciler başlığı altında ele alır. Ad durum eklerini; *yalın hâl, belirtme hâli, yönelme hâli, bulunma hâli, ayrılma hâli, vasıta hâli, eşitlik hâli* olarak sıralar. Tamlayan ekini, bağlantı kurucu ekler olarak değerlendirir.⁴³

Yukarıda verdiğimiz durum eklerinin sayısı ve adlandırılışı konusuna benzer açıklamalar diğer kaynaklarda da mevcuttur.⁴⁴ Ancak bu kaynakların dışında farklı bir

⁴² C. F. VOGELIN ve M. E. ELLINGHAUSEN, “Türkçenin Yapısı”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Dergisi*, Ankara, 1945, C. 3, S. 5. s. 553-564.

⁴³ Gürer GÜLSEVİN, “Türkçede Sıra Dışı Ekler ve Eklerin Tasnif Tanımlanma Sorunu Üzerine”, *V. Uluslar arası Türk Dil Kurultayı Bildirileri 1* (26 Eylül 2004). TDK Yay., Ankara, 2004, s. 1267-1283.

⁴⁴ BOZKURT (2002: s. 26-37). Mehmet HENGİRMEN, *Türkçe Temel Dilbilgisi*, Engin Yay., Ankara, 1998, s. 123. Mehmet HENGİRMEN, *Yabancılar İçin Türkçe Dilbilgisi*, Engin Yay., Ankara, 1999, s. 220. GÜNEŞ (2002: s. 69-76). Mazhar KÜKEY, *Türkçenin Dilbilgisi*, Cem Yay., Samsun, 2003, s. 134-135. ZEYNALOV (1993: s. 75). Tahir KAHRAMAN, *Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Füllerin Durum Eki Tamlayıcıları*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1996, s. 7. BİLGİN (2002:s. 165-166). Feyza HEPCİLİNGİRLER, *Türkçe Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 184-187. Raşit KESKİN, *Türkçe Dilbilgisi ve Kompozisyon Bilgileri*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2004, s. 29-39. Gürer GÜLSEVİN, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1997, s. 16-78. Ömer DEMİRCAN, *Türkiye Türkçesinde Kök Ek Bileşmeleri*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1977, 102-105. Akif AĞIRGÖL, Cafer ÖZKAN, *Kaynak Dilbilgisi*, Matkan Matbaacılık, İstanbul, 1989, s. 68-69. ÖZÇELİK, ERTEN, *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*, Diyarbakır, 2000, s. 115-120. Yusuf OLGUN, *Türk Dili Kompozisyon*, Alfa Yay., İstanbul, 1996, s. 66-67. Tuncer GÜLENSOY, *Türkçe El Kitabı*, Akçağ Yay., Ankara, 2000, s. 386-388. Atilla ÖZKIRIMLI, *Türk Dili Dil ve Anlatım*, Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2002, s.155-161. Yusuf ÇOTUKSÖKEN, *Uygulamalı Türk Dili*, Papatya Yay., İstanbul, 2001, s. 199-200. Güven KAYA, Cemil ÖZTÜRK, Asuman GÜNGÖR, Nesrin ALTUN, *Türk Dili Ders Notları*, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul, 1997, s.135-137. İbrahim NECMÎ, *Türkçe Gramer*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1930, s. 252-253. Ata ÇATIKKAŞ, *Türk Dili Kılavuzu*, Alfa Yay., İstanbul, 2001, s. 81-83. Gülsel SEV, *Etmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Füller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 2001, s. 1-8. Hamza ZÜLFİKAR, *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1991, s. 42-43. Süreyya YUSUF, *Dilbilgisi*, Üsküp, 1975. Himmet BİRAY, *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde İsim*, TDK.Yay., Ankara, 1999, s. 218-246. Celal TAŞKIRAN, “Türkçenin Ekleri”, *Çağdaş Türk Dili*, Ankara, 2001, C. 14, S. 163, s. 309-313. Mustafa DURAK, “Türkçede Çekim Eki Yoktur İşletim Ekleri Vardır”, *Çağdaş Türk Dili*, Ankara, 2001, C. 14, S. 158, s. 68-73. Jean DENY, *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, (Çev. Ali Ulvi Elöve), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1941, s. 239-283. Nurettin DEMİR, Emine YILMAZ, Grafiker Yay., Ankara, 2005, s. 184-185. Ahmet KIRKILİÇ, A. Halim ULAŞ, *Ses ve Şekil Bilgisi*, Aktif Yay., Erzurum 2003, s. 40-44. Semahat YÜKSEL, *Türkçede Biçim ve Cümle Dersleri*, İstanbul 2006, s. 77. Konstantin LÜBİMOV, “Çekim Teriminin Anlamı Nedir?”, *Türk Dili*, C. 9, S. 103, Ankara, 1960, s.351-354. Konstantin LÜBİMOV, “Çekim Teriminin Anlamı Nedir?-II”, *Türk Dili*, C. 9, S. 104, Ankara, 1960, s. 408-412. Tahir KAHRAMAN, “Çağdaş Türkiye Türkçesinde Ad Çekim Eklerinin Kullanım Özellikleri ve İşlevleri”, *Türk Gramerinin Sorunları 2*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1999, s. 278-295. Ahmet BURAN, “Türkçede İsim Çekim Ekleri”, *Türk Gramerinin Sorunları 2*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1999, s. 263-277. Tufan DEMİR, *Türkçe Dilbilgisi*, Kurmay Basım Yayım, Ankara, 2004, s.272-275.

görüş sunan *Osman Mert* ad durumlarını Türkçede “seslenme hâli”, “özne hâli”, “belirten hâli”, “belirtilen hâli”, “nesne hâli”, “bulunma hâli”, “ayrılma hâli”, “birliktelik-beraberlik hâli”, “hedef hâli”, “yönelme hâli”, “sebep hâli”, “vasıta hâli”, “nasıllık hâli”, “nicelik hâli”, “görelilik hâli”, “karşılaştırma hâli”, “benzetme hâli”, “sınırlandırma hâli”, “karşıtlık hâli”, “yaklaşma / varma hâli” gibi kategorilerde değerlendirip bunları ifade eden farklı görevli dil elemanları olarak kabul etmektedir.⁴⁵

Sonuç olarak; biz bu çalışmamızda ad durumlarını *yalın, yönelme, belirtme, bulunma, ayrılma, ilgi, vasıta ve eşitlik durumu* olarak belirledik.

Belirlediğimiz durum ekleri; konu ile ilgili olan kaynaklardaki görüş farklılıkları değerlendirilerek tablo hâlinde de gösterilmiştir. (bk. Tablo 1)

⁴⁵ Osman MERT, “Türkçede Hal Kategorisi ve Öğretimi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 21, Erzurum 2003, s. 25-31.

TABLO 1: DURUM EKLERİ

	ME	TB	NEU	MH	VH	ZK	NSİ	SE	DA	KD	NK	HE	KB	TD	SM	AÖ	BG	TG	MK	TNG	AT	GG
Yalın durum (nominatif)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Yönelme durumu (datif, yaklaşma)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Belirtme durumu (akuzatif, yükleme)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Bulunma durumu (lokatif, kalma)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Ayrılma durumu (ablatif, çıkma, uzaklaşma)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
İlgi durumu (genitif, tamlayan)	+	+	■	+	+	+	+	+	+	■	+	■	■	■	+	+	+	+	+	■	+	■
Vasıta durumu (instrumental, araç, araçlı)	+	+	■	■	■	+	■	+	+	■	■	■	■	■	+	+	+	+	■	■	+	+
Eşitlik durumu (ekvatif)	+	+	■	■	■	+	+	+	+	■	■	■	■	■	■	+	■	+	■	■	+	+

1.YALIN DURUM

(Osm, *hâl-i mücerred*, Alm. *Nominativ*, Fr.*nominatif*, İng. *nominative*, Rus. *nominativny*)

1.1.TANIM

Türkiye Türkçesinde yalın durum eksizdir. Yalın durumun eksiz olmasından dolayı durum sisteminde karışıklıklar ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni eksiz her adın yalın durumunda değerlendirilmesidir. Türkiye Türkçesi dil bilgisi kitapları, dil bilgisi terim sözlükleri ve ilgili makalelerden yalın durumla ilgili söylenenleri tespit edelim.

Terim sözlüklerinde şu tanımlar yer almıştır:

Zeynep Korkmaz:

yalın hâl:

“(Alm. *Nominativ*; Fr. *nominatif*; İng. *nominative*; Osm. *mücerret hâl hâl-i mücerred*) .

İsmin her hangi bir ek almamış, yalın hâli: bal, ev, gönül, işçilik vb.”⁴⁶

Ahmet Topaloğlu:

yalın hâl:

“(Osm. *hâl-i mücerred*; Fr. *nominatif*; Türkçe *adlamlık, düz hâl* (Fr. *cas direct*), *nominatif (hâli)*, *salt hâl*, *yalın hâl (durum)*, *adlamlık, doğru hâl, dolaysız hâl, asli hâl, gövde hâli, kim hâl*).

Cümlede isim soylu bir kelimenin hâl eki almayan ve asıl biçimi sayılan durumu. Bir cümlede yalın hâlde sadece özne bulunur. Yalın hâldeki kelime iyelik eki alabilir. Ör. *Bahçe yeşillendi. Taş yerinde ağırdır. Çocuk cam kırdı.*”⁴⁷

Vecihe Hatipoğlu:

yalın durum:

“(Osm. *mücerret hâl*; Fr. *nominatif*; İng. *nominative*; Alm. *Nominativ*).

Ad görevli sözcüğün taşıdığı kavramı bildirme durumu. Türkçede bu durumda takı bulunmaz: bahçe, taş, düşünce, görgü, yürüyüş elmalar, dilekler, evimiz vb.”⁴⁸

⁴⁶ KORKMAZ (1992: s. 169).

⁴⁷ TOPALOĞLU (1989: s. 156).

⁴⁸ HATIPOĞLU (1972: s. 103).

Berke Vardar:

yalın durum:

“(Alm. *Nominativ*; Fr. *nominatif*; İng. *nominative*).

Tümcede özne işlevini yerine getiren ve adın temel biçimi sayılan durum. Türkçede yalın durumdaki ad, sıfır durum ekiyle belirlenir.”⁴⁹

Mehmet Hengirmen:

yalın durum:

“(İng. *nominative* ; Alm.*Nominativ*; Fr.*nominatif*).

Adın herhangi bir durum eki almamış biçimi. Yalın durumda olan adlar herhangi bir ek almaz. Genellikle, söz içinde bir şey yaparı ya da yapıları gösterir:

Ahmet okuldan geldi.

Paket İstanbul'a yollandı.

Ayşen mektupları yazdı.

Bugün büyük bir *masa* satın aldık.

Bir kimse adıyla çağırılırken yalın durum kullanılır: *Ayşe! baba!* gibi.”⁵⁰

Nadir Engin Uzun, “Biçimbilim” adlı eserinde Türkçede nesne, tümleç gibi sözdizimsel işlevleri göstermek üzere diğer ad durumları için birer durum eki olduğunu özneler için yalın ad durumunun “eksiz” görüldüğünü söyler. Herhangi bir durum eki almamış olsa da ev, araba, kapı gibi sözcüklerin tümcelerin öznesi olduklarında eksiz biçimlerinin de belirli bir durumu, “yalın durumu” yansıttığını belirtir.

Modern biçimbilim eksizlik görünümleri için sıfır biçimcik (*zero morph*) terimini önerir. Ses bilgisel içeriği olmayan bu biçimcik (Ø) şeklinde gösterilir.

Uzun, sıfır biçimciğin yer yer biçimbirim özelliği de kazandığını söyler. Aşağıdaki örneklerle konuyu açıklar.

yalın durumu: ev- Ø

belirtme durumu: halı- Ø almak

tamlayan durumu: vatan- Ø için

Halı almak’ ta belirtme durumundan, *ev*’de yalın durumundan birer biçimbirim olarak söz edilebilir, *vatan için*’de vatan üzerindeki biçimciğin tamlayan durumu biçimbirimini sunduğunu söyler.⁵¹

⁴⁹ VARDAR (2002: s. 215).

⁵⁰ HENGİRMEN (1999: s. 410).

⁵¹ Nadir Engin UZUN, *Biçimbilim: Temel Kavramlar*, Papatya Yay., İstanbul, 2006, s. 26-27.

Wolf König, “Almanca ve Türkçedeki Çekim Düzenini Karşılaştırırken” adlı makalesinde özne ekinin sıfır biçimbirim olduğunu söyler. Eki sıfır biçimbirimi olan duruma *salt hâl* (*kasus rectus*), diğer hâllere de *dolaylı hâl* (*kasus obliquus*) dendiğini belirtir.⁵²

Muharrem Ergin, yalın durumu şöyle tanımlamaktadır: “Bu hâl ismin karşıladığı nesne ve kendisine tabi olan isim dışında hiçbir münasebet ifade etmeyen hâlidir.” Ergin, adların teklik, çokluk ve iyelik şekillerinin yalın durumda olduğunu ve daima eksiz bir durum olduğunu söyler.⁵³

Tahsin Banguoğlu, yalın durumuna *kim hâli* adını verir. Yalın durumu eksiz olduğunu belirterek en yaygın işleyişinin cümlelerin kimsesi olduğunu söyler. (*Taş camı kırıldı. Cam kırıldı.*) Zeynep!, Baba!, Arkadaş! örneklerinde olduğu gibi yalın durumun bir kimseyi, adı, unvanı çağırma kullanılabileceğini, yalın adın ünlem gibi kullanılışına çağrı hâli dendiğini belirtir. Yalın durum belirsiz ad takımlarında belirten ve cümlede belirsiz nesne olarak da kullanılırlar (*ev kapısı, tavuk kestim*).⁵⁴

Zeynep Korkmaz, “adın cümlede anlam ilişkisi yönünden başka bir kelimeye bağlı olmayan duruma *yalın durumu*” der. Yalın durum çokluk ve iyelik eklerini alabilir: *dağ, dağlar, dağımız*.⁵⁵

K.Grönbech, yalın durumdan bizzat özneyi gösteren bir şekil kastediliyorsa adın taban şekli için terim olarak yalın durumu teriminin kullanılmasının yanıtıcı olacağına dikkat çekmiş ve yalın durum teriminin belirsiz durum terimi ile değiştirilmesinin uygun olacağını söylemiştir.⁵⁶

⁵² Wolf KÖNIG, “Almanca ve Türkçedeki Çekim Düzenini Karşılaştırırken”, 8. *Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, (13-14 Mayıs 1993), Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1993, s. 115-122.

⁵³ ERGİN (1992: s. 227-228).

⁵⁴ BANGUOĞLU (1990: s. 327).

⁵⁵ KORKMAZ (2003: s. 267).

⁵⁶ K.GRÖNBECH, *Türkçenin Yapısı* (Çev. Mehmet Akalın), Ankara, 2000, s.108.

Oya Adalı, adların eksiz kullanımını yalın durum olarak belirtir. Adların yalınlık kavramını doğal olarak taşıdıklarını ve bunu gösterecek hiçbir biçimbirimin de gerekmediğini söyler.⁵⁷

Muhsine Börekçi ve *Yusuf Tepeli*, yalın durumu “özne hâli” olarak adlandırmışlardır. “Türkçede işaretli olan yalın hâl cümlede özne - yüklem ilişkisi kurar. İşaretsiz olan nesne hâliyle genellikle karıştırıldığı için nesne yüklem ilişkisi kurduğu da ifade edilmektedir. Ancak nesne olan isim işaretli de olsa özne hâli değil, nesne hâlidir.”⁵⁸

“İsimlerin hâl kategorisinde, ilgi (genitif) ve yükleme (akuzatif) hâllerinin hem ekli hem de eksiz şekilleri bulunmaktadır. Bu hâllerin eksiz olarak kullanılan şekilleri çoğu zaman yalın hâl ile karıştırılmaktadır” şeklindeki açıklamalarından sonra cümlede yalın hâlde sadece öznenin bulunabileceğini belirten *Hüseyin Durgut* da terim olarak *özne hâli* veya *adlık hâl* terimlerinin kullanılmasının daha doğru olacağını söylemektedir.⁵⁹ Cümlede nesne görevini üstlenen yapılarda adın yalın durumda kullanıldığını belirten görüşlerin yanlış olduğunu söyleyen araştırmacılardan biri de *Alaeddin Mehmedoğlu*'dur. *Mehmedoğlu* yalın durumdaki bir adın sadece özne olarak kullanılabileceğini belirtmektedir.⁶⁰

Yalın durum konusunda incelediğimiz kaynaklarda yalın durumun eksiz olduğu, çokluk ve iyelik eki olsa da adın yalın durumunda olduğu konusunda görüş birliği vardır.⁶¹

⁵⁷ Oya ADALI, *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*, Papatya Yay., İstanbul, 2004, s. 68.

⁵⁸ Muhsine BÖREKÇİ, Yusuf TEPELİ, “Tarık Buğra'nın “Ömer” Adlı Hikayesinin Dil ve Üslup Açısından Tahlili”, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum, S. 6, s. 29-68.

⁵⁹ Hüseyin Durgut, Türkçede Yalın Hâl Kavramı Üzerine, II. Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu, 31 Mayıs-2 Haziran 2000 (Basılmamış Bildiri).

⁶⁰ Alaeddin MEHMEDOĞLU, “Türkiye Türkçesinde Cümle Ögelerine Yeni Bir Bakış”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 142, Şubat 2003, s. 171-182.

⁶¹ Geniş bilgi için bk.: EDİSKUN (1999: s. 110-111). KOÇ (1996: s. 169). GÜLENSOY (2000: s. 386). ÖZÇELİK, ERTEN (2000: s. 116). BOZKURT (2000: s. 26-27). ZEYNALOV (1993: s. 77-78). BURAN (1995: s. 43). DEMİRAY (1991: s. 105). KÜKEY (2003: s. 206). ÖZKIRIMLI (2002: s. 155). ÇOTUKSÖKEN (2001: s. 199). HENGİRMEN (1998: s. 123). EKER (2002: s. 280). AKSAN (1998: s. 91). ATABAY, ÖZEL, KUTLUK (2003: s. 35-36). Hülya ARSLAN, “Kazak Türkçesinde İsim Çekimi Yalın Hâl”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, İzmir, Şubat 2001, S. 130, s. 231-326. GÜNEŞ (2002: s. 158).

1.2. YALIN DURUMUN İŞLEVLERİ

Yalın durumun tanımında birlik sağlanmışken, işlevleri konusunda farklı görüşler vardır. Bazı araştırmacılar yalın durumun tamlayan ve belirtme durumu işlevini yalın durum olarak sayarlar.

Zeynep Korkmaz, yalın durumun işlevleri ile ilgili olarak şu görüşleri belirtmektedir. Cümlede: *Konuşmacı sözünü tamamladı. Yol açıldı* örneklerinde görüldüğü gibi ya bir işi yapanı veya olan işi gösterir. Ya bir kimseyi adı, unvanı veya mesleği ile çağırmaya yarar. Yahut da belirtisiz ad tamlamalarında tamlayan, sıfat tamlamalarında “niteleyen” görevi yapar. Yalın durumdaki ad, ad ve sıfat tamlamaları dışında bağlama, unvan ve birleşik fiil gibi öteki bazı kelime gruplarında da yer alabilmektedir.⁶²

Mehmet Hengirmen'e göre nesnelere yalın durumda bulunur ya da belirtme durumu eki alır:

Ahmet *araba* kullandı.

Fatma *çocuk* seviyor.

Nurten *çiçek* suluyor.

Polis *hırsız* yakaladı.⁶³

Ahmet Buran, yalın durumun işlevlerini şöyle sıralar: Yalın durum cümle öznesi durumdadır. Cümle zarfı durumdadır. “Gibi, kadar, için vb.” edatlarla birlikte değişik görevlerde kullanılır. İkilemeler kurar.⁶⁴

Kemal Demiray, yalın durumdaki adların cümlede özne, yüklem ve belirtisiz nesne olduklarını belirtir.

Çocuk, on beş adım ilerledikten sonra durdu. (Çocuk: özne)

Son yıllarda bizde gelişen sanat dallarından biri de *tiyatro*dur. (Tiyatro: yüklem)

Ödev hazırlıyorum. (Ödev: belirtisiz nesne)⁶⁵

⁶² KORKMAZ (2003: s. 267-268).

⁶³ HENGİRMEN (1998: s. 204).

⁶⁴ BURAN (1999: s. 270-271).

⁶⁵ DEMİRAY (199: s. 105).

Fuat Bozkurt, yalın durumdaki adların cümlede özne olduğunu söyler: *Adam araba ile eve geldi*. Belirsiz nesne olur der: *Deniz kıyısına ev yaptık*. Cümlede sıfatlar yalın durumda bulunur. Ayrıca kimi ilgeçlerle tamlama yaparlar.⁶⁶

Hatire A. Aliyeva, Türkiye Türkçesinde belirtisiz nesnenin adın hangi durumu ile ifade olunması meselesinin çelişkili olduğunu belirtir.⁶⁷

*Gürer Gülsevin*⁶⁸ ve *Ahmet Buran*⁶⁹ da yalın durumun diğer ad durumları yerine kullanıldığını belirtmektedir. Yalın durumun işlevleri ile ilgili olarak diğer kaynaklarda da yukarıdaki açıklamalara benzer görüşler yer almaktadır.⁷⁰

1.3.YALIN DURUMUN KURDUĞU YAPILAR VE İŞLEVLERİ

1.3.1. Cümle İçinde Kurduğu Yapılar:

1.3.1.1. Özne:

“*Konuşmacı*ø *sözünü tamamladı.*” (ZK)

“*Taş*ø *camı kırdı.*”(TB)

“*Kuş*ø *ötüyor.*”(HE)

“*İlim*ø *bir hadisenin sebebini gösterir.*” (HD)

“*Çocuklar*ø *ilkin ürktüler; ama pek de aldırış etmediler.*” (RŞ)

“*Çocuk*ø, *on on beş adım ilerledikten sonra durdu.*” (KD)

“*Vapur*ø, *kayalık sahilimize uğramaya cesaret edemedi.*” (NSİ)

“*Timsah*ø *karada hızlı gidemez.*” (AR)

“*Melike*ø *okula koşarak gitti.*”

“*Güneş*ø, *yer*ø, *gök*ø, *deniz*ø *iç içe kaynaşır.*”

⁶⁶ BOZKURT (2000: s. 27).

⁶⁷ Hatire A. ALİYEVA, “Türkiye Türkçesinde İsmi Hâlleri ve Nesnenin İfade Vasıtaları”, V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I (20-26 Eylül 2004), Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 2004, s. 157-163.

⁶⁸ GÜLSEVİN (1997: s. 17-25).

⁶⁹ BURAN (1996: s. 37-60).

⁷⁰ EDİSKUN (1999: s.111), KAHRAMAN (1999: s. 285-286), ATABAY, ÖZEL, KUTLUK (2003: s. 35), GENCAN (2001: s. 112-113), KESKİN (2004: s. 29), BİLGİN (2002: s. 205), EKER (2002: s. 280), Fatma ERKMAN- AKERSON, “Ad Tümcesindeki Yalın Tümlecin Ad Olma Koşulları”, *Dilbilim Araştırmaları*, Ankara, 1994, s. 62-79.

1.3.1.2. Zarf Tümlenci:

1.3.1.2.1. İşlevleri:

1.3.1.2.1.1. Miktar:

“Kalbini kırmamak için bekleyip taze ekmekle birlikte **iki dolu kepece** yedim.”

(EŞ)

Alp’in boyu **bir karış** uzamış.

Resim yapmayı **çok** severim.

1.3.1.2.1.2. Kezlik:

“Müftü efendi kısa zamanda onun etrafında **dört** dönmeye başlamıştı.” (EŞ)

“**Bir** ona, **bir** bana baktı, sonra...”(EŞ)

“Bu **ilk defa** başına geliyordu.” (EŞ)

Köyüne **sık sık** gider.

İstanbul’a **üç kez** gitmişti.

1.3.1.2.1.3. Zaman:

“Dün orak kullanan el, **bugün** bayrak taşıyor.” (RŞ)

“**Bir gün** Taşoluk solağının üç beş çocuğu Niko’yu Gâvur mahallesine yakın tahta köprüünün beri tarafında fena halde kıstırmış.” (EŞ)

“O **akşam** geldi.” (HE)

“**Sabah** işe gidiyoruz, **akşam** eve geri dönüyoruz.” (EŞ)

“Bu dostluğu hazırlayan olayı ikisi de **hiçbir zaman** unutmadılar.” (EŞ)

“**Gece** bülbül ağaran vakte kadar ağlarmış.” (HD)

“Önümüzden **şimdi** tramvay geçiyor.” (HD)

Dün, **geç** yatıp **erken** kalktık.

1.3.1.2.1.4. Süre :

“**On günø** bekledik; **iki saatø** daha bekleyelim.” (TNG)

“**Üç yılø** harp ettim.” (EŞ)

“**Kırk yılø** kıran olmuş, **eceli gelen ölmüş.**” (RŞ)

“Salih tek eli pantolonunun cebinde daha **uzun zamanø** olduğu yerde durdu.”
(EŞ)

“Gözlerinden ateş çıkıyordu, **hemenø** âşık oldum.” (EŞ)

Hasan, **bir haftaø** mahallede görünmedi.

Sınavda **kırk dakikaø** oturamadı.

1.3.1.2.1.5. Soru:

“Ben **nasılø** geleceğim?” (EŞ)

“Yıldız Dağı **niçinø** kalkamaz dumanın?” (SS)

İstasyona **nasılø** gidebilirim?

Orada **neø** yapıyordunuz?

1.3.1.2.1.6. Tarz:

“Yaşlı kadının elinde sucuklu bir ekmek dilimi, **ağırø** ve **sessizø** çenesini oynatıyordu.” (HD)

“Anası sık sık uyanmış, her uyanışında da giderek üstünü **sıkı sıkıø** örtmüştü.”
(EŞ)

“Yabancılaşma olayını **şöyleø** bağlayabilirsiniz.” (HD)

Müdürün konuşması **sıkıcıø** sürdü.

Kaza yaptığıında, arabayı **hızlıø** kullanmış.

1.3.1.3. Yükleme:

“Badem bahçesinin yanı geniş bir **bağdı.**” (TNG)

“Son yıllarda bizde gelişen sanat dallarından biri de **tiyatrodur.**” (KD)

“Ta uzaklarda çakan ışıklar **şimşek değil, top alevleriydi.**” (EŞ)

“Aşk **sıcak bir öpüştür.**” (MB)

“İçimde en güzel duygular **saklı.**” (LK)

“Bey aşı **borç, düğün aşı ödünç.**” (AR)

*Konuşmak ihtiyaç olabilir ama susmak sanattır.
Kırk sekizin yarısı yirmi dördtür.*

1.3.2. Kelime Grubu Biçiminde Kurduğu Yapılar:

1.3.2.1. Belirtisiz Ad Tamlaması:

..... burada köpüklü bulutlarını akisleri sallanan suø birinkintileri görülmekte kurbağa sesleri duyulmaktadır. (ZK)

Güneşø gözlüğü yere düşünce kırıldı.

1.3.2.2. Sıfat Tamlaması:

“Beşø binø senelikø kıssa yarımø hisse mi verdi?” (LK)

“Artçıları toplamak için o geceø orada kalacaktık.” (HD)

“İki karpuzø bir koltuğa sığmaz.” (HE)

“Benim Doğu’ya gittiğimø yıllarda birø akçeye dörtø yüzø dirhemlikø kocamanø birø ekmek çıkaranaø fırıncılar, şimdi aynıø paraya bunun yarısı ve üstelik tadı tuzu insanın çocukluğunu hiç mi hiç hatırlatmayanø birø ekmek veriyorlar.” (EŞ)

“Seni ancak buø sabah anlıyorum.” (LK)

Zeliha, sınavdan yüksek puanø almış.

Bunaltıcı sıcaklarø kalp krizi riskini yükseltiyor.

1.3.2.3. Unvan Grubu:

“Mehmetø Ağa cinsi hemen hemen tükenmiş eski çeşitten bir esnaftı.” (ZK)

“O Mehmetø Çavuş, benim babacığımıdır.” (LK)

“Nakkaş Osmanø Üstadımız, Zariifø Efendi’den At Meydanı’ nın toprak zeminini her seferinde başka bir renge boyamasını istedi.” (EŞ)

“Döner dönmez de artık iyice yaklaşmış olan atlıların önünde Tuğrulø Bey’le Çağrıø Bey’i seçtik.” (LK)

Seyfiø dayı, her sabah yürüyüşe çıkardı.

Mustafa Kemalø Paşa Kurtuluş Savaşı’nın baş mimarıdır.

1.3.2.4. Kişi Adı Grubu:

“**Ömerø Seyfettin’in, Yahyaø Kemâl’in, Ahmetø Hâşim’in, Farukø Nâfiz ve Orhanø Seyfi’nin, Refikø Halit’in, Reşatø Nuri’nin eserlerinde kemâlini bulmuş Türkçeye nasıl kıyıyoruz?**” (LK)

“**Bu romandan ilk defa rahmetli Peyamiø Safa Bey’e bahsetmiştim.**” (EŞ)

Yusufø Has Hacip, Kutadgu Bilig’i yazmıştır.

Son dönem halk şairlerimizden Muratø Çobanoğlu’nun ölümü herkesi üzdü.

1.3.2.5. İkilemeler:

“**Salih dudaklarını kımıldatamıyor, fakat şarkıyı, bir vakitler yarımø yamalak Rumcasıyla nasıl manalandırmuşsa o şekilde ta kalbinde duyuyordu.**” (EŞ)

“**Sürüø sürü kargalar, hisarın üstünden geçerken acıø acı bağıryordu.**” (LK)

“**Burada eşø dost onu çok defa görmezlikten geliyordu.**” (RŞ)

“**Çolukø çocuk herkes kırlara gidiyor.**” (TNG)

Şehit cenazesinde kadınø erkek, gençø yaşlı, büyükø küçük herkes tek yürek oldu.

Evdeki kırıkø dökük eşyaları sokağa attı.

1.3.2.6. İsnat Grubu:

“**Bekir önce anlamadı, ağzıø açık bir süre baktı.**” (LK)

“**Sığmıyor başıø boş gönlüm, şu beton yığınlarına.**” (LK)

“**Duvardaki yeşiliø bol halı seccade de olduğu gibi duruyordu.**” (EŞ)

Bacağıø sakat çocuk otobüse binerken zorlandı.

Kimşesiz çocuklar başø açık, ayakø yalın, üst başø perişan dolaşıyorlardı.

1.3.2.7. Birleşik Fiiller:

“**Kar, gecedan beri devamø ediyordu.**” (LK)

“**Bu dağlara gönülø verdi Köroğlu.**” (LK)

Ümit, okula başladığı ilk gün hastaø oldu.

Sen bunu çoktan hakø ettin.

Herkese hiç düşünmeden yardımø ederdi.

1.3.2.8. Sayı Grubu:

“Cebinde **on** iki lirası vardı.” (EŞ)

“Düşman, **altmış** dört ceset bırakmış.” (LK)

“Yaptığı sarayların adedi ise **kırk** iki idi.” (LK)

Sınıfı **on** beş kişi geçti.

Otuz üç yaşında futbolu bırakmak zorunda kaldı.

1.3.2.9. Edat Grubu:

“O savaşta **arslan** gibi kardeşini kaybetti.” (LK)

“**Gazeteler** bile bunlardan bahsetmeye başlamıştı.” (EŞ)

Öğrenciler için çalışma kağıtları hazırladı.

Arkadaşım **çocuk** gibi davranıyor.

1.3.2.10. Bağlama Grubu:

Böyle tartışmaları bir konuda **ana** ile **kız** arasına girmenin bir anlamı yok!
(ZK)

Ahmet ve **Mehmet** dün Antalya'ya gitmek üzere yola çıktılar.

2. YÖNELME DURUMU

(Osm. *Mef'ûlün ileyh*, Alm. *Dativ*, Fr. *datif*, İng. *dativ*, Rus. *Datelno napravitelny padej*)

2.1.TANIM

Türkiye Türkçesinde yönelme durumu +(y)A ekiyle karşılanır. Yönelme durumuyla ilgili yazılanları dil bilgisi kitaplarından, terim sözlüklerinden ve ilgili makalelerden inceleyelim:

Zeynep Korkmaz:

yönelme hâli

“(Alm. *Dativ*, *Wemfall*; Fr. *datif*; İng. *dativ*; Osm. *mef'ûlün ileyh*).

Yaklaşma, yönelme bakımlarından ismin karşıladığı nesneyi fiile bağlayan hâl. Bu hâl -A, -(y)A yönelme hâli ekiyle karşılanır.”⁷¹

Ahmet Topaloğlu:

yönelme hâli

“(Osm. *mef'ûlün ileyh*, Fr. *datif*; Türkçe *virimlik*, *-e hâli (durumu)*, *datif (hâli)*, *-e belgili tümleç*, *vermelik*, *verme hâli*, *yaklaşma hâli*, *yönelme hâli (durumu)*, *girme hâli*, *kime hâli*, *yakınlık durumu*).

Cümlede yükleme bağlı olarak isim soylu kelimelerin gösterdiği nesneye veya şahsa ya da belirttiği kavrama yöneliş, dönüş, yaklaşma, girme vb. bildiren hâl. Bugünkü Türkçede yönelme hâli +y (A) ekiyle yapılır.”⁷²

Vecihe Hatipoğlu:

yönelme durumu

“(Osm. *mef'ûlünileyh*,; Fr. *datif*; İng. *dativ*; Alm. *Dativ*, *Wemfall*)

Ad görevli sözcüğün taşıdığı kavrama dönüşü bildiren durum. Türkçede bu durum **-e**, **(-a, -y-e, -y-a)** ekiyle belirtilir: *Eve (ev-e) bahçeye (bahçe-y-e)*, *düşünceye (düşünce-y-e)*, *okumaya (okuma-y-a)*, *oduna (odun-a)*, *oluğa (oluk-a)* vb.”⁷³

⁷¹ KORKMAZ (1992: s. 173).

⁷² TOPALOĞLU (1989: s. 162).

⁷³ HATIPOĞLU (1972: s. 106).

Berke Vardar:

yönelme durumu

“(Alm. *Dativ*; Fr. *datif*; İng. *dativ*)

Adın belirttiği kavrama dönüş ya da yöneliş anlatan durum. Örneğin Türkçede yönelme durumu, –e (-a) ekiyle oluşturulur.”⁷⁴

Mehmet Hengirmen:

yönelme durumu

“(İng. *dativ*; Alm. *Dativ*, *Wemfall*; Fr. *datif*)

Eylemi bildirdiği iş, oluş ve durumun yöneldiği yer, doğrultu açılarından tamamlayan tümleçlerin bulunduğu durum. Türkçede yönelme durumu tümlecin üzerine getirilen –a (e) ekiyle belirtilir. Yönelme durumunu bulmak için yükleme *nereye*, *kime* soruları sorulur.”⁷⁵

Muharrem Ergin, yönelme durumunu adın kendisine yaklaşma, yönelme ifade eden fiillere bağlanmak için girdiği durum olarak tanımlar. Kelime gruplarında ve cümlede fiilin kendisine doğru yaklaştığını yöneldiğini ifade etmek için adlar yönelme durumuna sokulur.⁷⁶

Doğan Aksan, yönelme durumunu adla gösterilen nesneye, varlığa bir yönelme gösterir diye açıklar. (*Bahçeye çıktım, Okula gidiyor gibi.*)⁷⁷

Süer Eker, yaklaşma terimini kullanır. Tümcede eylemin herhangi bir yere, zamana, kişiye, oluşa yaklaştığını bildiren ek olarak ifade eder.⁷⁸

Tahsin Banguoğlu, yönelme durumuna *kime hâli* der. Bulunma ve ayrılma durumlarıyla birlikte değerlendirir. Bu üç duruma *yer yön hâlleri* (cas locaux) adını verir.⁷⁹

⁷⁴ VARDAR (2002: s. 225).

⁷⁵ HENGİRMEN (1999: s. 435).

⁷⁶ ERGİN (1992: s. 228).

⁷⁷ AKSAN (1998: s. 91).

⁷⁸ EKER (2002: s. 280).

⁷⁹ BANGUOĞLU (1990: s. 328).

Haydar Ediskun, adın –e durumunu, ismi fiile bağlayan ve genellikle fiilin, kendine doğru yöneldiğini, yaklaştığını belirtmek için ismin girdiği durum olarak açıklar.⁸⁰

Tahir Kahraman, yönelme (yaklaşma) durumu başlığı altında, bir eylemin yöneldiği, yaklaştığı varlık ya da kavramın adı, cümlede +E ekiyle çekimlenerek ilgili eylemin karşılığı olan fiile bağlanır ifadesini kullanır.

Kahraman’a göre; eylemlerin yöneldiği varlık ya da kavramları göstermek üzere edatlara beri, öte, doğru, karşı, geri, ileri gibi çekim edatları da ulanabilir. Ancak, bu edatlara çekimlenmiş adlara bağlanan fiillerin bildirdikleri eylemler, yalnızca ilgili varlığa -kavrama- yönelirler. “Yaklaşma” ve “varma” amacını taşımayan bu yönelme, +E ekinin verdiği yönelme anlamına göre soyut kalır.⁸¹

2.2. YÖNELME DURUM EKİNİN İŞLEVLERİ

Yönelme durumunun işlevlerini dil bilgisi araştırmacıları şöyle sıralar:

Muharrem Ergin’ e göre +(y)A ekinde “yaklaşma, istikamet, yer, zaman, karşılaştırma, sebep, verme, bildirme, kuvvetlendirme, gaye, hedef, fiat, bedel, leh, aleyh, ilgi, kabul, gereklilik, uygunluk, konu, âitlik, vasıf, tarz, görüş, ayrılma, değişme, başkalaşma, yaptırma, tercih vs.” işlevleri vardır.⁸²

Ahmet Buran, yönelme durumunun işlevlerini şöyle tespit etmiştir: Yer tamlayıcısı (dolaylı tümleç) durumundadır. Zaman bildirir, zaman zarfları kurar. Fiyat, miktar ve süre sınırı belirtir. Sebep, maksat bildirir. Eklendiği kelimeyi yer ilgisiyle yükleme bağlar. Hareket, iş ve nesnenin yönünü belirtir. *Kadar, göre, yakın, dek, değin, ça (çak, çaklı, çenli)* vb. edatlarla birlikte değişik işlevlerde kullanılır. İkiemeler kurar.⁸³

Zeynep Korkmaz, yönelme durumu ekinin işlevlerini şöyle tespit etmiştir: Yönelme görevinde yer tümleci oluşturur. Adı fiile “*zaman*” ve “*süre*” işlevi ile bağlar. Adı fiile “*amaç, maksat bildirme*” ilişkisi ile bağlar. Adı fiile “*-dan dolayı*”, “*-dığı için*”, “*sebep*” ilişkisi ile bağlar. Fiildeki hareketin yönünü belirler. Aynı adın art arda

⁸⁰ EDİSKUN (1999: s. 111).

⁸¹ KAHRAMAN (1999: s. 86-87).

⁸² ERGİN (1992: s. 233).

⁸³ BURAN (1999: s. 271-272).

tekrarından oluşan zarf görevinde ikilemeler kurar. Dek, değin, doğru, göre, kadar, karşı, rağmen, üzerine edatlarıyla zarf görevinde edat grupları oluşturur. Adı fiile “*fiyat, miktar*” ve “*oran*” bildirerek bağlar. “*Açısından, ayrıca, bakımından; -maktansa, ile, karşı (zıtlık), süreklilik, şartıyla, beraberlik*” gibi çeşitli anlam ve ifadelerle adı fiile bağlar ve zarf görevi yapar. “aç karnına, bir bakıma, boş yere, başlı başına, bunun üzerine, yalnız başına” gibi kalıplaşmış yalın ya da birleşik zarflar oluşturur. Anlamca kaynaşmış veya deyimleşmiş birleşik fiiller oluşturur.⁸⁴

Tahir Kahraman’ a göre, yönelinen, yaklaşılan varlığı ya da kavramı bildirme görevi, +E ekinin adlara yüklediği temel görevidir. Çağdaş Türkiye Türkçesinde, yönelme durumunda çekimlenmiş adlar, bağlandıkları fiillerin anlamlarına ve çekimlendikleri kiplere göre değişen özel anlamlar kazanırlar. Ancak, bu anlamlar “yönelme-yaklaşma” işlevinin dışında değil, o işlevin genel çerçevesi içinde kalan çeşitliliklerdir. Kahraman, Çağdaş Türkiye Türkçesinde, + E ekini almış adların; yönelme, yaklaşma işlevlerini “*bir eyleme –oluşa, yere, yöne, zamana, duruma, varlığa ve kişiye yönelme*” ve “*bir yere, zamana duruma, varlığa- kişiye yaklaşma*” biçiminde gerçekleştirdiklerinin; çeşitli dil bilgisi kitaplarında, inceleme - araştırma yazılarında örneklerle belirtildiğini ifade ederek, bu tür eserlerde, +E’li adların, yönelme – yaklaşma- çerçevesinde “gelecek zaman; nicelik, karşılaştırma, ölçü, tekrar, sınırlama; ilgi, amaç, hedef, tahsis, ceza, sebep; araç; yükleme...” bildirdiklerinin anlatıldığını söyler. Bununla birlikte kendisi de +E ekinin iki işlevi daha olduğunu belirtir: Birincisi, geçişli ettirgen fiillerin yüklem olduğu cümlelerde, bu fiillerin köklerinin bildirdiği eylemlerin yapıcıları, söz konusu fiillere +E ekiyle bağlanırlar: *Hastaya suyu içiriniz. Öğrenciye çalışmayı sevdirelim...* örneklerinde olduğu gibi. İkincisi ise, Türkçedeki “*az çaba ile çok anlam bildirme*” ilkesine uygun olarak +E’li adların bağlandıkları sıfat-fiiller söylenmeyince, +E bu söylenmeyen sıfat-fiilin görevini yüklenerek sıfat yapım ekine dönüşmektedir. *ateş pahasına satılan ekmek> ateş pahasına ekmek, boşa giden emek>boşa emek.*⁸⁵

Samim Sinanoğlu, yönelme durumunu, *yöneliş düşümlü ad* olarak ifade eder. İşlevlerini şöyle sıralar: Yöneliş, amaç, ilgi, gelecek zaman, bedel, ceza, son takılarla

⁸⁴ KORKMAZ (2003: s. 280-289).

⁸⁵ KAHRAMAN (1999: s. 286-287).

birlikte tümleç olarak kullanılışı. Yöneliş düşümlü adın nesne olarak kullanıldığını da ifade eder.⁸⁶

M.Okan Baba, verme, yönelme, söyleme, istek anlamı olan eylemlerin –e durumu tamlayanı aldığını söyler. Zaman, tarz, amaç, neden, derece, karşılaştırma amacıyla belirteç tümleci de yapar, der.⁸⁷

Haydar Ediskun' a göre adın –e durumunu, adı fiile bağlayan ve genellikle fiilin, kendine doğru yöneldiği, yaklaştığını belirtmek için adın girdiği durum olarak açıklıyor. Ediskun'a göre adın –e durumu, genellikle fiilin yönünü gösterir; ancak onun anlam sınırı oldukça geniştir. –e durumu adı fiile; amaç, fiyat ve bedel, zaman, yer, mecaz ilgisiyle bağlar.⁸⁸

Söz dizimi ile ilgili olarak yazılan kaynaklarda da yönelme durum eki alan kelime ve kelime grupları için dolaylı tümlecin bir alt başlığı olarak *yönelmeli tümleç*, *-e tümleci*, *-e'li dolaylı tümleç* terimleri ile ekin işlevleri anlatılmaktadır.⁸⁹

Yönelme durum ekinin genel olarak yönelme, yaklaşma, bildirdiği konusunda görüş birliği vardır. Yönelme durumunun benzer işlevleri diğer kaynaklarda da yer alır.⁹⁰

Yukarıda sayılan işlevlerden yola çıkarak yönelme durumunun işlevlerini şöyle tasnif edebiliriz.

⁸⁶ Samim SİNANOĞLU, “Yöneliş Düşümlü Ad” , *Türk Dili*, S. 103, Nisan 1960, s. 337-339.

⁸⁷ M.Okan BABA, “ ‘E’ Durumu Eki Üzerine Bir Deneme” , *Türk Dili Dergisi*, S.88, Ocak-Şubat 2002, s. 26-29.

⁸⁸ EDİSKUN (1999: s.111).

⁸⁹ Vecihe HATİPOĞLU, *Türkçenin Ekleri*, TDK Yay., Ankara 1981, s. 13-16; Sıtkı SAĞLAM, *Türkçenin Sözdizimi*, Nisan 1977, Diyarbakır, s. 91-93; Hikmet DİZDAROĞLU, *Tümcebilgisi*, TDK Yay., Ankara 1976, s. 96-98; Rasim ŞİMŞEK, *Türkçe Sözdizimi*, Trabzon 1987, 122-123; Fatma ERKMAN-AKERSON, Şeyda OZİL, *Türkçede Niteleme Sıfat İşlevli Yan Tümceler*, İstanbul, 1998, s. 77-78. BİLGEGİL (1984: s. 40).

⁹⁰ GENCAN (2001: s. 125). KOÇ (1996: s.169). GÜLENSOY (2000: s. 386). ÖZÇELİK, ERTEN (2000:s.116). BOZKURT (2000: s. 26-27). ZEYNALOV (1993:s.77-78). BURAN (1995: s. 43). DEMİRAY (1991: s. 105). KÜKEY (2003: s.206). ÖZKIRIMLI (2002: s.155). ÇOTUKSÖKEN (2001: s.199). HENGİRMEN(1998: s.123), GÜNEŞ (2002: s. 73). EKER (2002 :s.280). AKSAN (1998:s.91). ATABAY,ÖZEL,KUTLUK (2003: s.35-36). OLGUN (1996: s. 66). HEPÇİLİNGİRLER (2005: s. 184-185). KESKİN (2004: s. 31-32). BİLGİN (2002: s. 206-208). DEMİR (2004: s. 273-274). KIRKKILIÇ, ULAŞ (2003: s. 41). Kemal ERASLAN, “Eski Türkçede Yönelme (Dativ) Hâli Ekinin Yapı, Fonksiyon ve İfadeleri”, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul 2000, s. 67-76.Nasrullah ÖZSOY, “Eski Anadolu Türkçesinde Hâl Eklerinin İfadeleri-1”, *Akademik Çerçeve*, Kış 1994, Kahramanmaraş, s. 72-86. Geoffrey HAİG, “The Dative As Default Case İn Turkish”, *8. Uluslar arası Türk Dilbilimi Konferansı Bildirileri*, 7-9 Ağustos 1996, Ankara 1997, s. 37-48.

2.3.YÖNELME DURUM EKİNİN KURDUĞU YAPILAR VE İŞLEVLERİ

2.3.1. Cümle İçinde Kurduğu Yapılar:

2.3.1.1. Dolaylı Tümleç:

2.3.1.1.1. İşlevleri:

2.3.1.1.1.1. Yer :

“*Bunları eve götürdüm.*” (AB)

“*Az önce güzel bir uçak yolculuğundan sonra **Viyana**’ya geldim.*” (NSİ)

“*Turgut **okula** gidiyor.*” (TNG)

“*Bir mühür gibi bastılar **bağrına** seni.*” (MB)

“*Tramvayda bir gün mutlaka **ayağınıza** basmış ya da **kalktığımız yere** oturmuşumdur.*” (ZK)

“*Tren **İzmit’e** varınca koridor karıştı.*” (ZK)

“*Yusuf gözlerini ileride mor **tepelere** dikti.*” (ZK)

“*Böyle söylenerek mektupları **çekmeceye** yerleştiriyordu.*” (RŞ)

“*Annem bana kovayı verdi, **çeşmeye** gittim.*” (ÜAK)

“***İsviçre**’ye gidiyoruz.*” (MH)

“*Turistler **Antalya**’ya gittiler.*” (KD)

“*Araba **kapıya** geldi.*” (TD)

“*Hanımefendi **istasyona** evvela yalnız torunlarıyla gelmişti.*” (HD)

“*O, hâla **yüzüme** bakıyordu.*” (HD)

***Okula** gitmek için erkenden kalktı.*

***Eve** yaklaşırken annesine olan özlemi iyice artmaya başlamıştı.*

***Çocuk yola** çıkmış, işten gelen babasını karşılamıştı.*

2.3.1.1.1.2. Konu:

“Bir türlü **asıl anlatmak istediklerime** gelemiyorum, hakkım da var.” (ÜAK)

“Bir büyük üstat Frenk nakkaşı ile başka büyük bir nakkaş ustası bir Frenk çayında yürürler ve **ustalık ve sanat üzerine** konuşurlarmış.” (EŞ)

“Seninle **yazışmaya** karar verdim.” (NSİ)

“Müvezzi ile terleyen adam, yine **ter bahsi üzerine konuşmaya** daldılar.” (ÜAK)

“Giden **muhabbete** hiç kimse yetişemez.” (HD)

Bana olanları **anlattığına** şaşırmadım.

Durup dururken gülmesine kimse bir anlam veremedi.

2.3.1.1.1.3.Hareketin Yönü :

“Duasını henüz bitirmeyen, kendini arkasından iten **arkadaşına** dayatıyordu.” (ZK)

“Genç adam sokağa çıkınca adeta **koşmaya** başladı.” (ZK)

“Dışarıda kara bulutlar güneyden **kuzeye** akıyorlardı.” (ZK)

“**Ona** yaklaşmayın.” (AB)

“İşte yol, biri **sağa** gider biri **sola**.” (AB)

Tatil için **güneye** gitme planlarını erteledi.

Aşağıya inen arkadaşının ardından seslendi.

2.3.1.2. Zarf Tümlenci:

2.3.1.2.1. İşlevleri:

2.3.1.2.1.1. Zaman:

“Razı oldu tabii, razı olmayıp da ne yapacak? Apartmanı bir **seneliğine** tutmuş, kafes boş kalmış.” (ZK)

“**Akşama** size geliyorum.” (RK)

“**Akşama** bunlara badem ezmeli, şekerli ekmek kızartırsın az yağda.” (EŞ)

“İstanbul’a **pazara** gidecek.” (NSİ)

“**Akşama** kuvvetli bir yaz sağanağı gelmesi çok mümkündü.” (MB)

“**Yaza** adada buluşacağız.” (AB)

“Arkadaşınız **kışa** Ankara’da kalmayacak, Denizli’ye gidecekmış.” (ZK)

“**Haftaya** Adana’ya gideceğiz.” (KD)

“**Akşama** vakayı anneme anlattım.” (HD)

Buluştuklarında **seneye** görüşmek üzere anlaştılar.

Görüşüp konuşmak bir başka **bahara** kaldı.

2.3.1.2.1.2. Süre:

“**Haftasına** kasabada Saliha Yenge’nin evine düşmüştü.” (ÜAK)

“**Haftaya** burada bekle de cevabımı al!” (RŞ)

“Eser **mart sonuna** tamamlanmış olacak gibi.” (SS)

“**Birkaç haftaya** düzeler, kalkar ayağa.” (EŞ)

“Bahar sonlarına doğru, kendime açık açık itiraf etmeme rağmen; “Belki **iki üç günlüğüne** izin alıp gelir Mehmet Ali...” diye umutlandım.” (ZK)

“Toplantının sonuç bildirisi **yarına** kaldı.” (ZK)

“Alışveriştten **bir saate** dönerim.” dedi.

Bu yılın sonuna işlerini bitirecek.

2.3.1.2.1.3. Sebep, Amaç:

“Artık sana **ilticaya** geldik/ Reddetmez isen **ricâya** geldik.” (ZK)

“Bir yığın ölü şekiller hayata **müdahaleye** hazır bekliyor.” (ZK)

“**Dinlenmeye** geldiniz herhalde.” (ZK)

“**Şimdi ayrıldığına** üzülüyorum.” (ZK)

“Ders **çalışmaya** gitti.” (NK)

“İki gündür **su içmeye** gelmiyor.” (AB)

“Ben **kendi hesabıma** memnun oldum.” (ÜAK)

Sizinle tanıştığıma çok sevindim.

Berkay’ın **ağlamasına** uyandı.

“Tatilde **avlanmaya** gideceğiz.” (SaS)

“Usta **tamire** gitmiş.” (SaS)

“Buraya sizinle **konuşmaya** geldim.” (RK)

“Rüya gibi bir akşamı **seyretmeye** geldim.” (MOB)

“**Konuşmaya, dostluk etmeye, nakşımı görmeye gelmiş.**” (EŞ)
 “**Birkaç zaman sonra biz evlerine gece yatısına gittik.**” (ZK)
 Canım sıkıldığında **balık tutmaya** giderim.
 Bankaya **para yatırmaya** gitti.

2.3.1.2.1.4. Tarz:

“Şubat sonlarıydı. O gün **durmamasıya** kar yağmıştı.” (ZK)
 “Yolu **tek başına** mı geldin?” (EŞ)
 “Değirmen **boşa** dönüyor.” (RK)
 “**Burnumun dikine**, her yerden dakikasında bıkarak yürürüm.” (ÜAK)
 İşten vazgeçmesi için **boşuna** uğraşıyordu.
 Çocuk parkta oturanları **inadına** rahatsız ediyordu.

2.2.1.2.1.5. Fiyat, Miktar ve Oran:

“Kim bilir, **kaç meci diyeye** satıldı kimsesiz cesetler.” (MB)
 “Bu resim **elli milyara** satıldı.” (RK)
 “**Yüz elli kuruşa** çalışırdık.” (AB)
 “Vaktiyle bu kitapları onar **liraya** almıştık.” (ZK)
 “Boyacı ustaları günde **yirmi milyon liraya** çalışırmış.” (ZK)
 “Kışın kömürün ve odunun fiyatını yükseltirler, hem de bunları ıslatarak ağırlaştırırlar, **yarı yarıya** su satmış olurlar.” (ZK)
 “Ninem **beş yüz altına** satılmış bir esirdi, / Dedem beş yüz altını sayan bir derebeyi.” (RŞ)
 “İsteyen olursa **ucuza** kiraya verir.” (ÜAK)
 “Bu **fiyata** hiç olmaz.” (MOB)
 “Tosunu **taya** değiştir misin?(SS)
 “Traktörle yetiştirilen buğday **ucuza** mal olur.” (HD)
Kırk beş milyara satılan dairelerden hiç haberimiz yoktu.
 Ölen adamın oğlu **malların tamamına** sahip oldu.
Yüzde yetmişe varan indirimlerden söz ediliyor.

2.3.1.3.Yüklem:

“**Boşunaydı**, son günlerdeki üzüntüleri, kuşkuları, kuruntuları.” (MB)

“Bunlar **onadır**.” (EŞ)

“Bu hediye de **kızıma**.” (RK)

“Postacının getirdiği mektup **size**.” (KD)

Bu çiçekler **çok sevdiğim anneme**.

Adam evde **tek başınaydı**.

2.3.2. Kelime Grubu Biçiminde Kurduğu Yapılar:

2.3.2.1.Yönelme Grubu:

“Saatlerdir **kapıya dönük** oturuyordu.” (LK)

“Yemeği **gece yarısına yakın** yerler.” (LK)

“Taşıdığı mektuplar, **benim aracılığım**a muhtaç pek çok erkek gibi Hasan da gururu kırıldıkça beni küçümser.” (EŞ)

Bu çocuk ileride **baş a bela** olur.

Bu acıları unutmak **dile kolay** diyor ve ağlıyordu.

Sözüne sadık insanları herkes takdir eder.

2.3.2.2. Edat Grubu:

“Bugün **akşama kadar** ders çalışacağım.” (AB)

“**İhtiyar ustaya göre** Behzat’ın bu tutumunda bir utanç ve sıkılma vardı.” (EŞ)

“Hani asılmış bir gömlekten / **sabaha kadar** damlayan ter.” (MB)

“Her şey yanlış bir **ölçüye göre** cereyan ediyor.” (ZK)

“Şimdi o delikanlı bozkır bitkileri **sert rüzgarlara karşı** nasıl sertleşir, kabuklaşırsa, öyle olmuştu.” (ZK)

“Kerim Can, **evin köşesine kadar** hızlı hızlı yürüdü.” (RŞ)

“Ağır ağır **evlerine doğru** yürüdüler.” (RŞ)

“**Dokuzuncu Hariciye Koğuşu’na doğru** ağaçların bile sıhhatine imrenerek yürürdüm.” (LK)

“**Sabaha karşı** bir deprem oldu.” (HD)

“**Bahara doğru**, bir gün hava çok güzeldi.” (HD)

“**Düne kadar** derdini niye bana söylemedin a oğlum?” (HD)
Çarşambaya kadar işe başvuracak.
 Gemi, **Akdeniz’e doğru** yola çıktı.
Bana göre bu söylenenler doğru değildi.

2.3.2.3. İkilemeler:

“...kendisini süzen adamla **göz göze** geldi.” (MB)
 “**Yan yana** gidip gelirlerdi.” (AB)
 “**Yüzüme yüzüme** baktı.” (AB)
 “**Sağa sola** tehditler savurup durdu”. (AB)
 “**Al alana ver verene** onlar düşsün birbirin.”(AB)
 “**Koşarak gelen Ayşe nefes nefese** anlattı.”(ZK)
 “**Cevdet arka arkaya** birkaç defa yutkunduktan sonra denedi.” (ZK)
Baş başa oturup dertleştiler.
 Adam **eğriye doğruya** karışıyor.

2.3.2.4. Birleşik Fiiller:

“**Herif kafasına koydu** bir kere.” (ZK)
 “**Yazın , ana oğul canlarını dişlerine taktılar.**” (ZK)

Yönelme durumu eki, kimi sözcüklerde iyelik ekiyle kalıplaşarak, deyim ya da deyim değerli söz öbekleri kurar:

başına bakmak, oluruna bırakmak, gücüne gitmek..

“**Bu söz...güçlü kuvvetli bir adamın fena halde sinirine dokundu...**”(MB)

“**Sen mutluluğun resmini yapabilir misin Abidin / işin kolayına kaçmadan ama**”(MB)

“**Sert adımlarla kapının önünde gezinmeye başladı.**” (LK)

“**Birkaç ay sonra yollara düştü Nebahat Hanım.**” (LK)

Aldığı araba herkesin **hoşuna gitti.**

Onun **gözüne girmek** için gece gündüz çalışıyordu.

3. BELİRTME DURUMU

(Osm. *mef'ulün bih*; Alm. *Akkusativ*; Fr. *accusatif*; İng. *accusative*; Rus. *vinitelny padej*)

3.1. TANIM

Türkiye Türkçesinde belirtme durumu +(y)I^t eki getirilerek veya eksiz olarak karşılır. Yönelme durumuyla ilgili yazılanlara dil bilgisi kitaplarından, terim sözlüklerinden ve ilgili makalelerden bakalım.

Zeynep Korkmaz :

yükleme hâli

“(Alm. *Akkusativ*; Fr. *accusatif*; İng. *accusative*; Osm. *mef'ulün bih*).

Geçişli fiil taşıyan bir cümlede fiilin doğrudan doğruya etkilediği yani fiildeki işlevin etki bakımından üzerine yüklendiği ismin içinde bulunduğu hâl. Türkçede bu hâl ya eksiz yahut da yalnız veya iyelik ekleriyle genişletilmiş isimlerden sonra gelen +(y)I + (y)U eki ile karşılır: *iş bulmak, görüş bildirmek, yol sormak, ağaçlar+ı budamak, yaka+yı kurtarmak, okul+ u bitirmek, istedik+im+i getirdi; yazdıklarınız+ı okudum, görünüş+ü koruyunuz* gibi. Ancak, bu ek üçüncü şahıs teklik ve çokluk iyelik eklerinden sonra araya bir zamir n'si alarak +nI / + nU şekline girer; *Arkadaşımın yeni ev+i+ni gezdim. Artık yuva+sı+nu kurmaya çalışıyor; bildik+leri+ ni anlattı, yorulduğ + u + nu görmedim vb.*”⁹¹

Ahmet Topaloğlu:

yükleme hâli

“(Osm. *mef'ulün bih*, Fr. *accusatif*; Türkçe *belirtimlik, -i hâli (durumu), akuzatif (hâli), yükleme hâli (durumu), yapma hâli, belirtme durumu, etkilenme hâli, kimi hâli, etkilenme durumu.*

Geçişli bir fiille kurulan cümlede yüklem doğrudan etkisinde kalan nesnenin (+ yI) ekini alarak, bazen da ek almadan girdiği hâl.”⁹²

⁹¹ KORKMAZ (1992: s. 175).

⁹² TOPALOĞLU (1989: s.163-164).

Vecihe Hatipoğlu:

belirtme durumu

“(Osm. *mef’ulü bih*, *mef’ulü sarih*; Fr. *accusatif*, *accusatif absolutif*; İng. *accusative*, *absolute accusative*; Alm. *Akkusativ*, *Wenfall*, *absolutiver Akkusativ*).

Ad görevindeki sözcüğün taşımakta olduğu kavramın etkilendiğini bildiren durum. Türkçede bu durum *-i* (ve değişimleri olan; *-i*, *-u*, *-ü*; *-y-i*, *-y-i*, *-y-ü*, *-y-u*) ekiyle belirtilir: *Evi (ev-i)*, *bahçeyi (bahçe-y-i)*, *çocuğu (çocuğ-u)*, *düşünceyi (düşünce-y-i)*, *üzümü (üzüm-ü)* *Evi gezdik. Çocuğu uyuttu. İstanbul’a gitmeyi düşünüyorum. Sağlam düşünceyi bulana kadar aramaltıız.*”⁹³

Berke Vardar:

belirtme durumu

(Alm. *Akkusativ*; Fr. *accusatif*; İng. *accusative*).

Eylemin en dolaysız biçimde etkisi altında kalan ögeyi gösteren durum. Örneğin *Evi gördüm* tümcesinde *ev* belirtme durumundadır. Türkçede belirtme durumu *-i* (*-i*, *-ü*, *-u*) ekiyle gösterilir.⁹⁴

Mehmet Hengirmen:

belirtme durumu

(İng. *accusative*, *absolute accusative*; Alm. *Akkusativ*, *Wenfall*, *absoluler Akkusativ*; Fr. *accusatif*, *accusatif absolutif*).

Eylemin tümleci konumundaki ad veya ad öbeklerinin bulunduğu durum. Türkçede, tümleç anlam olarak belirtili ise *-i* (*-i*, *-u*, *-ü*) ekini alır, belirtisiz ise almaz. Belirtme durumunu bulmak için yükleme *neyi*, *kimi* soruları sorulur.⁹⁵

Muharrem Ergin, belirtme durumunu adın geçişli fiillerin doğrudan doğruya tesiri altında olduğunu ifade eden durumu olarak açıklar. Belirtme durumunu bazen eksiz, çoğunlukla ekli olduğunu belirtir. Türkiye Türkçesinde belirtme durum eki *-i*, *-i*, *-u*, *-ü*’dür.⁹⁶

⁹³ HATİPOĞLU (1972: s. 21).

⁹⁴ VARDAR (2002: s. 37).

⁹⁵ HENGİRMEN (1999: s. 67).

⁹⁶ ERGİN (1992: s. 231).

Tahsin Banguoğlu, belirtme durumuna *kimi hâli* adını verir. Belirtme durumunu adın söz içindeki geçişli fiilden doğrudan doğruya etkilenmesi olarak açıklar. *Etkilenme hâli* adını da verir. (Taş camı kırdı. Kedi sütü içiyor. Takımları götüreceğim).⁹⁷

Doğan Aksan, belirtme durumunun tümleçle yüklem arasındaki ilişki açısından önemli olduğunu söyler. Belirtme durumu, adın gösterdiği şeyin belli bir nesne, bilinen bir varlık olduğunu da açıklar.⁹⁸

Kemal Demiray, belirtme durumunu *yükleme hâli* başlığı altında açıklar: “İsimlerin –i eki almış şekillerine yükleme hâli denir. Cümlede, bu eki almış kelimeler yüklem bildirdiği eylemden etkilenen varlığı bildirirler, yani belirtili nesne olurlar.”

Manavdan istediğiniz sebzeleri aldım. (Sebzeleri: belirtili nesne)

*Bana sevebileceğim romanlardan hiçbirini vermediniz. (Hiçbirini: belirtili nesne)*⁹⁹

K. Grönbech, belirtme durumunu ad ile fiil arasında sağlam bir bağlantı meydana gelmesini önleyen bir kelime ayırıcısı olarak ifade eder ve belirtme durumu iş ve oluşla ilgili belirli mekan ve fonksiyon münasebetine girmeksizin kendisini takip eden fiil içinde eritilmeleri gerekmeyen adlara gelen şekillerdir, der.¹⁰⁰

Haydar Ediskun, “-i durumu” başlığı altında belirtme durumunu inceler. Ona göre; belirtme durumu ada bir belirlilik kazandırır. Adı kendinden sonraki fiile bağlar ve o fiilin etkisi altında bulunduğunu gösterir. Örneğin: “*Kâğıdı yırttım*” cümlesinde *kâğıt* ismine ulanmış olan –i eki, *kâğıdın* –söz söyleyene ve dinleyene göre- bilinen bir nesne olduğunu; *kâğıt* kelimesini *yırtmak* fiiline bağlayarak bu fiilin etkisine uğradığını, yani *yırtıldığını* göstermektedir.¹⁰¹

Türkiye Türkçesinde belirtme durumunun eksiz olduğunu ya da –i durum ekini aldığı söyleyen araştırmacılar vardır.

⁹⁷ BANGUOĞLU (1990: s. 227).

⁹⁸ AKSAN (1998: s. 91).

⁹⁹ DEMİRAY (1991: s.105).

¹⁰⁰ GRÖNBECH (2000: s.127-128).

¹⁰¹ EDİSKUN (1999: s.111).

Özgür Aydın, Türkçede belirtme durumunu şu örneklerle açıklar:

i. Ali **çikolata** seviyor.

ii. Ali **onu** seviyor.

Geleneksel dil bilgisi, (i)' deki ad öbeğini yalın, (ii)' deki ad öbeğini belirtme durumunda göstermektedir. Türkçede sevmek eylemi nesne konumundaki ad öbeğine kimi zaman belirtme, kimi zaman yalın durumu yükler. Böyle bir yaklaşım evrensel dil bilgisi ilkelerine aykırıdır. Öyleyse Türkçede sevmek eylemi her iki durumda da belirtme yüklemektedir. Türkçede belirtme durumunu biçimbilimsel (ii) ve soyut (i) görünümleri vardır. Türkçede biçimbilimsel belirtme durum eki $-(y)İ'$ dir. Aydın, soyut belirtme durumunu (-belirtili), biçimbilimsel belirtme durumunu (+belirtili) olarak gösterir.

Ahmet **kitap** okudu. (-belirtili)

Ahmet **kitabı** okudu. (+belirtili)¹⁰²

Muhsine Börekçi ve Yusuf Tepeli, belirtme durumuna *nesne hâli* der. Nesne hâlinin belirtisiz nesne olarak adlandırılanlarına *işaretsiz nesne hâli* adını verir, genellikle fiil deyimi oluşturur:

Çay demle-, tepsi hazırla-, sofrayı kur- gibi.¹⁰³

Tahir Kahraman, *nesne durumu* başlığı altında, Çağdaş Türkiye Türkçesinde geçişli fiillerin bildirdikleri eylemlerden doğrudan etkilenen varlık ve kavramların adları; +*İ* ekiyle, bazen de \emptyset ekle yüklemeye bağlanarak cümlelerde nesne görevi yaparlar ifadesini kullanır.¹⁰⁴

Leylâ Karahan, yüklemeye hâlinin, ismin cümle içindeki geçişli fiilden doğrudan etkilenmesi hâli olduğunu¹⁰⁵ ifade ederek cümlenin nesnesinin belirtme durumu hâlinde bulunduğunu ekli nesne ve eksiz nesne arasındaki farkın “belirlilik” veya “belirsizlik”

¹⁰² Özgür AYDIN, “Türkçede Belirtme Durumu Ekinin Öğretimi Üzerine Bir Gözlem”, *Dil Dergisi*, Ankara, Şubat, 1997, S. 52, s.5-17.

¹⁰³ BÖREKÇİ, TEPELİ (1996: s.51-52).

¹⁰⁴ KAHRAMAN (1999: s. 286).

¹⁰⁵ Leylâ KARAHAN, “Yüklemeye ve İlgi Hâli Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler”, *3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı-1996*, Ankara 1999, s. 605-611.

olduğunu söyler. Belirtme durumunun görevi, diğer durum eklerinde olduğu gibi münasebet kurmak bağlantı sağlamak değil, nesneyi belirtmek, belirli kılmaktır.

Türk Gramerinin Sorunları toplantısının (6 Nisan 1996), tartışma bölümünde *Leylâ Karahan*, belirtme durumuyla ilgili şu görüşleri sunar:

“ Gramer kitaplarında çekim eki başlığı altında işlenen eklerde ben üç farklı özellik görüyorum. Bunlardan bir grubu cümle örgüsünü kuran ekler. Yani bağlantı ekleri. Bu bağlantı ekleri *-e, -de, -den: Eve gitti. Evde oturdu. Evden ayrıldı.* Bu üçü isimlerin bağlantısını kuruyor. Ben buna yükleme hâli eki *-i* yi katamıyorum. Bence *-ı /-i* eki bağlantıyı sağlayan bir ek değildir. Doğrudan kelimenin kendisiyle ilgili bir ek. Dolayısıyla bunu *-e, -de, -den* eklerinin içine dâhil etmiyorum. *Kitap aldı. Kitabı aldı.* Burada *-ı*'nın fonksiyonu nedir? Sadece belirtme görevi yapmaktadır. Yoksa *-ı* olmadan da bu bağlantı rahatlıkla sağlanabiliyor. Herhangi bir bağlantı söz konusu değil. Yani *-ı* eki kelimenin kendisiyle ilgili. Cümleyle ilgili değil. Ama *-e, -de, -den* öyle mi? Hayır. Onları çektiğimiz zaman ne oluyor? Cümlelerin örgüsü bozuluyor. Dolayısıyla *-ı /-i* ekini bunlardan ayrı tutmamız gerekiyor. Bazı gramer kitaplarında belirtme eki deniyor ki, bence uygun bir terimdir. Çünkü *-ı /-i* ekinin fonksiyonu belirtmedir. Bu fonksiyon doğrudan kelimenin kendisiyle ilgilidir. Ekin bağlantı fonksiyonu yoktur.”¹⁰⁶

Belirtme durumunda da araştırmacılar arasında bir terim birliği olmadığı görülmüştür. $+(y)I^f$ eki ile yapılan belirtme durumunda görüş birliği olmayan diğer bir konu da söz diziminde belirtisiz nesnenin yalın durumda mı yoksa belirtme durumunda mı olduğu ile ilgilidir.¹⁰⁷

3.2. BELİRTME DURUM EKİNİN İŞLEVLERİ

Belirtme durumunun işlevleri konusundaki görüşleri inceleyelim:

Tahir Kahraman, belirtme durumunun şu işlevlerini sıralar:

- Eylemin yapılışını gerçekleştiren “araç” in karşılığı olurlar: ağzını açmıyor, yumruğunu masaya vurdu, ağaca bıçak sapladı...örneklerindeki gibi.
- Eylemin yapılışında kullanılan “gereç” in karşılığı olurlar: ununu elemiş, eleğini duvara asmış, suyu içeceğim, beyaz gelinlikler giydirmişler...örneklerinde olduğu gibi.

¹⁰⁶ *Türk Gramerinin Sorunları II*, Türk Dil Kurumu Yay. , Ankara, 1999. s.304.

¹⁰⁷ ADALI (2004: s. 67-68). GÜLENSOY (2000: s. 387). ÖZÇELİK, ERTEN (2000: s. 116-117). KÜKEY (2003: s. 226). BİLGEGİL (1984: s. 31-35). HENGİRMEN (1998: s. 123). ÇATIKKAŞ (2001: s. 82). UZUN (2000: s. 192-193). OLGUN (1996: s. 66).

- Eylemin konusunu bildirirler: bu noktayı açıklamıyor mu, eski günleri hayal ediyormuş, çocuk balon görmüş...örneklerindeki gibi.
- Eylemin yapılaş alanının karşılığı olurlar: bu dağları aşarım, dünyayı dolaştık, sabahleyin ev yıkamışlar...örneklerindeki gibi.¹⁰⁸

Zeynep Korkmaz, eksiz yükleme ve ekli yükleme durumu başlığı altında belirtme durumunun cümlede nesne olduğunu ifade eder.¹⁰⁹

Ahmet Buran, belirtme durumunun işlevlerini şöyle tespit etmiştir: Cümlenin nesnesi (belirtili ve belirtisiz) durumundadır. Zaman bildirir, mekan bildirir. İkilemeler kurar.¹¹⁰

Erdal Şahin, belirtme durumunun işlevlerini “*yükleme hâli*” ve “*eksiz yükleme hâli*” olmak üzere iki grupta incelemiştir: Yükleme hâli cümlede nesne görevinde bulunur. Etkileneni veya amaçlananı, konuyu, yeri bildirir ve cümlede yüklem olur. Eksiz yükleme hâli de cümlede nesne görevinde bulunur. Yükleme hâlinde olduğu gibi etkileneği veya amaçlananı ve yeri bildirir.¹¹¹

Yukarıdaki açıklamalara benzer ifadeler farklı kaynaklarda da yer almaktadır.¹¹²

¹⁰⁸ KAHRAMAN (1999: s. 286).

¹⁰⁹ KORKMAZ (2003: s. 277-282).

¹¹⁰ BURAN (1999: s. 271).

¹¹¹ ŞAHİN (2003, s. 130-142)

¹¹² Okan BABA, “Türkiye Türkçesinde Nesne Tümlecini Gösterilmesi Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dili Dergisi*, C. 14, S. 81, 2000, s. 16-21, Nasrullah ÖZSOY, “Eski Anadolu Türkçesinde Hâl Eklerinin İfadeleri-II, *Akademik Çerçeve*, Bahar 1994, s. 25-32, Murat KURAL, “Yantümcelerde Çekim Ekleri”, *Dilbilim Araştırmaları*, 1994, s. 95. HATİPOĞLU (1981: s. 72-74). ATABAY, ÖZEL, KUTLUK (2003: s. 36). KESKİN (2004: s. 29-30). BİLGİN (2002: s. 206). HEPÇİLİNGİRLER (2005: s. 187). GENCAN (2001: s. 121-124). DEMİR (2004: s. 273). KIRKILIÇ, ULAŞ (2003: s. 41). ZÜLFİKAR (1991: s. 42). GÜNEŞ (2002: s. 72). BOZKURT (2000: s. 31-32). ÖZKIRIMLI (2002: s. 156). ZEYNALOV (1993: s. 89-92). ERKMAN-AKERSON, OZİL (1998: s.76). SAĞLAM (1977: s. 88-89). ŞİMŞEK (1987: s. 104-109). DİZDAROĞLU (1976: s. 79-81).

3.3. BELİRTME DURUM EKİNİN KURDUĞU YAPILAR VE İŞLEVLERİ

3.3.1. Cümle İçinde Kurduğu Yapılar:

3.3.1.1. Nesne:

3.3.1.1.1. İşlevleri:

3.3.1.1.1.1. Etkilenen ve Amaçlanan:

“Hasan’ın **mektubunu** okudum ve **merak edilebilecek hiçbir şey olmadığını** anladım.” (EŞ)

“**Onu** en güür yerinden birkaç kere yaşadım.” (MB)

“Fakat **bu yemini** uzun müddet tutmak nasip olmadı.” (ZK)

“Bir bir hatırlamakta **geçen son baharları.**” (LK)

“Suat, ölmeden önce bu **konçerto**yu dinlemişti.” (RŞ)

Birçoğumuz **mutluluğu** kendi felsefemize göre ararız.

Görevi başarıyla bitirdi.

3.3.1.1.1.2. Konu:

“Ben ona İstanbul **dedikodularını** götürdüm.” (ZK)

“Çünkü İstanbul’a dönen eniştem, padişahımız hazretlerine Frenk üstatlarının usulleriyle resmedilmesinin çok iyi **olacağını** söyleyince o itiraz etmiş önce.” (EŞ)

“Biraz öncekiler bana **tumarhanede gördüğüm delileri** hatırlattı.” (HD)

Arkadaş toplantısından **eski günleri** andılar.

3.3.1.1.1.3. Yer:

“Buzlu **merdivenleri** çıktık.” (EŞ)

“**Evi** temizledim.” (AB)

“**Tepeyi** tarlaya çevirirsek işimiz en az iki ay kısılacak.” (ZK)

Dolapları silip, **her tarafı** düzenledi.

Ankara’yı gezmek istiyordu.

3.3.2. Kelime Grubu Biçiminde Kurduğu Yapılar:

3.3.2.1. Belirtme Grubu:

“Yüzü aşkın insan meydanda toplanmıştı.” (LK)

“Kitabı tetkik için görevliden izin istedi.” (LK)

“Elliye aşkın (yaş), ehemmiyeti haiz (mesele), sırları havi (şiiir).” (EŞ)

Suçunu inkar etse de hapse girmekten kurtulamadı.

Her şeyi merak ettiği için başına olmadık işler geliyordu.

3.4. BELİRTME DURUMUNUN EKŞİZ BİÇİMİNİN KURDUĞU YAPILAR VE İŞLEVLERİ

3.4.1. Cümle İçinde Kurduğu Yapılar:

3.4.1.1. Nesne:

3.4.1.1.1. İşlevleri:

3.4.1.1.1.1. Etkilenen ve Amaçlanan:

“Bana yıldırım telgrafø çekmiş.” (HD)

“Eskiden türkø söylerdi durmadan.” (RŞ)

“Çocukken balonø alırdım.” (RŞ)

“Senelerden beri leylekø görmüyordum.” (LK)

“Cebinden sigaraø çıkardı.” (EŞ)

“Annesi ona soğanlı yumurtaø göndermişti.” (HD)

Niçin doktorø çağırmadınız?

Arkadaşından kalemø aldı.

3.4.1.1.1.2. Yer:

“Dağlarø aşır, denizlerø geçerek memleketine ulaşmış.” (EŞ)

“Gizli gizli yine çimenlerø yer yer söküldü.” (HD)

Dereø tepeø gezip sonunda yorgun düşmüştü.

Bakan birkaç fabrikaø açıp Ankara’ya döndü.

4. BULUNMA DURUMU

(Osm. *mef'ûlün fih*; Alm. *Lokativ, lokalis*; Fr. *locatif*; İng. *locative*; Rus. *mestny padej*)

4.1. TANIM:

Türkiye Türkçesinde bulunma durumu +*DA* ekiyle karşlanır. Bulunma durumuyla ilgili yazılanları dil bilgisi kitaplarından, terim sözlüklerinden ve ilgili makalelerden inceleyelim:

Zeynep Korkmaz:

bulunma hâli

“(Alm. *Lokatif, lokalis*; Fr. *locatif*; İng. *locative*; Osm. *mef'ûlün fih*).

Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın yerini ve zamanının bildiren isim hâli.”¹¹³

Ahmet Topaloğlu:

bulunma hâli

“(Osm. *mef'ûlün fih*, Fr. *locatif*; Türkçe *orunlamlık, -de hâli (durumu), lokatif (hâli), orunlamalık (düşüm), bulunma hâli (durumu), kalma hâli (durumu), kimde hâli*.

Cümlede isim soylu kelimelerin yüklemine belirttiği işin gerçekleştiği yeri gösteren hâli. Bugünkü Türkçede bulunma hâli + *DA* ekiyle yapılır.¹¹⁴

Vecihe Hatipoğlu:

kalma durumu

(Osm. *mef'ûlü fih*; Fr. *locatif*; İng. *locative*; Alm. *Lokativ; Lokalis*).

Ad veya ad görevli sözcüğün taşıdığı kavramda bulunduğunu bildiren durum. Türkçede bu durum **-de (-da, -ta, -te)** ekiyle bildirilir: *Evde (ev-de), arabada (araba-da), çocukta (çocuk-ta), gelişte (geliş-te)* vb.¹¹⁵

¹¹³ KORKMAZ (1992: s. 29).

¹¹⁴ TOPALOĞLU (1989: s. 45).

¹¹⁵ HATİPOĞLU (1972: s. 60).

Berke Vardar:

kalma durumu

(Alm. *Lokativ*; Fr. *locatif*; İng. *locative*).

Eylemin belirttiği edimin gerçekleştiği yeri gösteren ad durumu.

Türkçede adlara ya da ad görevinde kullanılan sözcüklere *-de* (*-da, -te, -ta*) durum ekinin getirilmesiyle oluşturulan kalma durumu içindelik ve yer belirttiği gibi dolaylı tümleç, zaman tümleci, tamlama kurar, oluş biçimini bildirir.¹¹⁶

Mehmet Hengirmen:

kalma durumu

(İng. *locative*; Alm. *Lokativ, lokalis*; Fr. *locatif*). Eylemi, bildirdiği iş, oluş ve durumun yerini, gerçekleşme alanını göstermek üzere tamamlayan tümleçlerin bulunduğu durum. Türkçede kalma durumu, tümlecin üzerine getirilen *-da (-de, -ta, -te)* ekiyle belirtilir. Kalma durumunu bulmak için yükleme *nerede, ne zaman* soruları sorulur.¹¹⁷

Muharrem Ergin, bulunma durumunu adın kendisinde bulunma ifade eden fiillerle münasebette olduğunu gösteren durum olarak tanımlar. Ona göre; kelime gruplarında ve cümlede fiilin kendi içinde cereyan ettiğini ifade etmek için ad bulunma durumunda olur. Bulunma durum eki *-da, -de, -ta, -te* şeklinde kullanılır.¹¹⁸

Tahsin Banguoğlu, bulunma durumuna *kimde hâli* adını verir. *Kimde hâli* adın *durma, kalma hâli (locatif)* dir.¹¹⁹

Doğan Aksan, bulunma durumunu kalma durumu başlığı altında, adla gösterilen nesnenin içinde olma, üzerinde bulunma anlatır diye tanımlar.¹²⁰

Tahir Kahraman, bulunma (kalma) durumunu şöyle açıklamıştır: Bulunma durumu eki *+DE* ile çekimlenmiş adlar, bağlandıkları yüklemelerin bildirdikleri

¹¹⁶ VARDAR (2002: s. 127).

¹¹⁷ HENGİRMEN (1999: s. 239).

¹¹⁸ ERGİN (1992: s. 234-235).

¹¹⁹ BANGUOĞLU (1990: s. 328).

¹²⁰ AKSAN (1998: s. 91).

eylemlerin nerede, ne zaman, ne durumda gerçekleştiğini anlatırlar. Böylece, cümlelerin yüklemelerini “*bulunma, kalma, içindelik*” bakımlarından tümlerler.¹²¹

Haydar Ediskun, adın –de durumu, ismi fiile bağlayan ve genellikle fiilin, kendi içinde, üstünde, üzerinde oluştuğunu belirtmek üzere ismin girdiği durumdur. Adın –de durumu, genellikle fiilin oluştuğu yeri gösterir; ancak onun çeşitli kelimeler arasında türlü anlam ilgileri kurduğu da görülmektedir: Uzunluk, süre, zaman, durum, yer düşüncesi verir.¹²²

4.2. BULUNMA DURUM EKİNİN İŞLEVLERİ

Bulunma durumun işlevleriyle ilgili kaynaklarda şu bilgilere ulaşıyoruz:

Muharrem Ergin, bulunma durumunun işlevlerini şöyle sıralar: Bulunma, yer, zaman, iş, devamlılık, müddet, tarz, şekil, durum, karşılaştırma, kesir, konu, vasıta, gaye, sebep, vasıf, miktar, belirtme, kısım, parça, âitlik vs.¹²³

Ahmet Buran, bulunma hâlinin işlevleri için şunları ifade etmiştir: Hareketin yapıldığı, olduğu ve eşyanın bulunduğu yeri bildirir (yer tamamlayıcısıdır), zarf tümleçleri kurar, iş ve hareketin zamanını bildirir, “*içinde*” manası katar, iş ve hareketin icra vasıtasını bildirir, –*mAk* mastarı ile birlikte şimdiki zamanı ifade eder, –*An* sıfat-fiiliyle birlikte zarf-fiil görevinde kullanılır, –*Uş* mastarı ile –*ken*, –*Inca*, –*dığı zaman* işlevlerinde zarf fiiller kurar ve ikilemeler oluşturur.¹²⁴

Haydar Ediskun’a göre bulunma durumu, genellikle fiilin oluştuğu yeri gösterir; ancak onun çeşitli kelimeler arasında türlü anlam ilgileri kurduğu da görülmektedir: Uzunluk, süre, zaman, durum, yer düşüncesi verir.¹²⁵

Zeynep Korkmaz, bulunma durumunun eklendiği ad ile fiil arasındaki bağlantı özelliği açısından, bulunma ve yer gösterme kavramına koşut olarak zaman, iş, süreklilik, içinde olma, tarz bildirme, karşılaştırma, gösterme, vasıta, amaç, sebep vb.

¹²¹ KAHRAMAN (1999: s. 287).

¹²² EDİSKUN (1999: s.111).

¹²³ ERGİN (1992: s. 234).

¹²⁴ BURAN (1999: s. 271).

¹²⁵ EDİSKUN (1999: s. 111).

işlevleri olduğunu belirtir. *Korkmaz* bulunma durumunu işlevlerini şöyle sıralar: Bulunma durum ekini alan ad veya ad grubu, cümlede yer tamlayıcısı görevindedir. Adı “*oluş ve kılışın zamanını bildirme*” ifadesiyle fiile bağlar. Yalın ya da grup hâlinde, zarf tümleci kurar. Adı fiile “*içinde olma, içinde bulunma*” anlatımıyla bağlar. Adı fiile “*vasıta*” işlev ve anlatımıyla bağlar. Bulunma eki almış bir ad başka bir adla yan yana gelerek “*bulunma grubu*” oluşturur. Sayı adlarında yaş bildirir. Adı “*miktar, derece, sebep, yüzünden, bakımından, için, bildirme vb.*” ifadelerle fiile bağlar. *-mA* ve *-mA'* lı ad-fiiller (mastarlar) ile birlikte bildirme eki alarak veya almadan şimdiki zamanı karşılar. *-İş / -Uş* ad-fiil ekleriyle “*-dığı zaman, -ınca, -ken*” gibi işlevler ile zarf-fiillerin yerini tutar. Sıfat ve ad tamlamalarının tamlayan ve tamlanan öğelerinde yer alarak sıfat görevi yüklenebilir. Eş veya zıt anlamlı zarf görevinde ikilemeler kurar. Bulunma durumu ekini almış ad bildirme eki alarak ya da ek-fiille çekime girerek yüklem olabilir. Bulunma durumundaki bir ad, bir fiille birleşerek anlamca kaynaşmış birleşik fiiller oluşturur.¹²⁶

Tahir Kahraman'a göre *+DE* ekinin öncelikli işlevi “yer” bildirmektir. Ancak “zaman” bildirme işlevi de ona yakın bir önem taşıdığından; bulunma durumu, Türkçede “*zaman-yer*” ya da “*yer-zaman*” durumu olarak adlandırılmıştır. Çağdaş Türkiye Türkçesinde *+DE* ekinin, “*bulunma-kalma*” çerçevesi içine giren somut işlevlerini ise şöyle kümelendirir: Yer, durum, zaman, birliktelik, içindelik, konu...bildirme. Çeşitli kelimelerle kalıplaşmış olarak, bazen kelime bazen de öbek biçiminde zarflar yapma. Kesir sayı sıfatları oluşturma. İkilemeler oluşturma. Yapım eki görevinde kullanılma.¹²⁷

Nurettin Koç, kalma durumu ekinin başka görevlerini de şöyle sıralar: Kalmalı ad öbeği, kalmalı ikileme, deyimleşmiş eylem öbeği kurar. *-dik* ekiyle kurulmuş ortaçlarla birlikte zaman anlamı verir. Bu ek *-mak* eylemlilik eklerinden sonra gelerek geniş zaman, süreklilik kavramı verir. *-mak* eylemlilik ekiyle birlikte için, hakkında, konusunda kavramı verir. Bu eki *-mak* ve *-ma* ekleriyle birlikte alan bir sözcük, her ad ve ad soylu sözcük gibi, ekeylemin eklerini de alır; yine geniş zaman, bazen de şimdiki zaman kavramı verir. *-makta* biçiminde olmak yardımcı eylemiyle birlikte bazen geçmiş zaman, geniş zaman kavramı verir. Bu ek, *-ma* ekinden sonra da kullanılır ve

¹²⁶ KORKMAZ (2003: s. 289-301).

¹²⁷ KAHRAMAN (1999: s. 287).

yine süreklilik anlamı verir. Dünya sözcüğüyle birlikte kullanıldığında *hiçbir zaman, asla, kesinlikle* anlamı verir. Ortaç yapan *-an* ekiyle birlikte söze *zaman, -dığı zaman* anlamı katar. Değişik kavramlar içeren belirteçler kurarlar.¹²⁸

Tufan Demir, bulunma durumunu ölçü, süre, nicelik, zaman, yer ve durum işlevlerinin olduğunu ifade eder.¹²⁹

Söz dizimi ile ilgili olarak yazılan kaynaklarda da bulunma durum eki alan kelime ve kelime grupları için dolaylı tümlecini bir alt başlığı olarak *kalmalı tümleş, -de'li dolaylı tümleş, kalma tümleci, - de tümleci* terimleri kullanılarak bu durum ekinin işlevleri verilmektedir.¹³⁰

Bulunma durum ekinin işlevleri ile ilgili olarak yukarıdaki açıklamalara benzer ifadeler farklı kaynaklarda da yer almaktadır.¹³¹

4.3. BULUNMA DURUM EKİNİN KURDUĞU YAPILAR VE İŞLEVLERİ

4.3.1. Cümle İçinde Kurduğu Yapılar:

4.3.1.1. Dolaylı Tümleş:

4.3.1.1.1. İşlevleri:

4.3.1.1.1.1. Yer :

“*Biraz sonra bir de baktım, Heybeli'nin tur yolunda fenerli bir araba gidiyor.*”
(ÜAK)

¹²⁸ KOÇ (1996: s. 74).

¹²⁹ DEMİR (2004: s. 273).

¹³⁰ SAĞLAM (1977: s. 93-96). DİZDAROĞLU (1976: s. 98-99). ŞİMŞEK, *Türkçe Sözdizimi*, Trabzon 1987, 123-124); ERKMAN-AKERSON, OZİL, (1998: s. 81-82). BİLGEGİL (1984: s. 38-39). ERTEN, ÖZÇELİK (2000: s. 118).

¹³¹ Sibel BAYRAKTAR, “Kutadgu Bilig’de Bulunma Hâli Ekinin Üstlendiği Fonksiyonlar”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 115, İzmir 1998, s. 181-192, Osman BOLULU, “ki, da Bağlaçlarıyla “-ki”, “-de” Eklerinin Yazımı ve İşlevleri”, *Türk Dili Dergisi*, C. 13, S. 78, 2000, s. 33-34. HATİPOĞLU (1981: s. 150-153). ATABAY, ÖZEL, KUTLUK (2003: s. 37-38). KESKİN (2004: s. 33-34). BİLGİN (2002: s.208-210). HEPÇİLİNGİRLER (2005: s. 185-186). GENCAN (2001: s. 127-129). KIRKKILIÇ, ULAŞ (2003: s. 41-42). ZÜLFİKAR (1991: s. 77). GÜNEŞ (2002: s. 70-71). BOZKURT (2000: s. 33-34). ÖZKIRIMLI (2002: s. 157). ZEYNALOV (1993: s. 93-96). OLGUN (1996: s.66). DEMİRAY (1991: s. 106). HENGİRMEN (1998: s. 124). ÖZSOY (1994: s. 79-81).

“İstanbul’u terk ettikten yalnızca dört yıl sonra, Acem ülkesinin bitip tükenmez bozkırında, karlı dağlarında ve kederli şehirlerinde gezer, mektup taşır, vergi toplarken, İstanbul’da kalan çocuk sevgilimin yüzünü yavaş yavaş unuttuğumu fark ettim.” (EŞ)

“Ağacın altında geceyi bekledim.” (ÜAK)

“Çeşme başında şöyle konuşuyorlardı.” (ÜAK)

“Pazarda şeftali satardı.” (AB)

“Beylerpınarının başında / ateşler yaksak m’ola” (MB)

“Defterimi evde unuttum.” (FH)

“Yemeğimizi mermer döşeli bir sotada, bir havuz kenarında, küçücük bir masanın etrafında yedik.” (RŞ)

“Komşumuz Kadir Bey bir duvar altında ezilmiş.” (ZK)

“Anası babası ile birkaç gündür Ankara’nın bir otelinde oturuyorlar.” (ZK)

“Halbuki o genç memleketinde evli idi.” (HD)

“Bütün gün kırlarda, deniz kenarlarında dolaştık.” (LK)

Gözlerinde beliren bir damla yaş onu çok etkilemişti.

Dün yolda uzun zamandan beri görmediği arkadaşını gördü.

4.3.1.1.1.2. Konu:

“Hükümetler hakkında, rejimler hususunda hiçbir fikrim yoktu.” (ÜAK)

“Zira bilirim ki onun bu konuda hiç şakası yoktur.” (NSİ)

“Verilen ilaçları içmemekte direniyor.” (NK)

“Her şeyde kimsenin bilmediği bir eksiklik vardı.” (LK)

“Zeyrek meselesinde hiçbir taraftan zorlanmadığı için rahattı.” (HD)

“Kaya, güreşte çok iyidir.” (SS)

Bu hususta benimle tartışma!

Kaynak taramada onun üstüne yoktur.

4.3.1.1.1.3. Durum

“Hemen sonra yine o tuhaf ruh durumunda bambaşka bir mahallede buldum kendimi.” (EŞ)

Selim uykuda konuşur.

Üzüntüde ve sevinçte hep yanımdaydı.

4.3.1.1.1.4. Bakış Açısı:

*“Bu tablonun **güzellikte** eşi yoktur.” (HD)*

*“Hızlı **çalışmakta** özel bir yeteneği vardır.” (HD)*

*“Ama kıskanmakta çok da haklılar; renk **karıştırmakta**, cetvel **çekmekte**, sayfa **istifinde**, konu **seçiminde**, yüz **çizmekte**, kalabalık savaş ve av meclisleri **yerleştirmekte**, hayvanları, padişahları, gemileri, atları, savaşçıları, âşıkları **resmetmekte**, nakşın içine ruhun şiirini **dökmekte**, hatta **tezhipte** de en usta benim.” (EŞ)*

*Ahmet **görünüşte** çok güçlüydü.*

*Konuları **anlatmada** ve insanları **uzlaştırmada** usta olan bir insandı.*

4.3.1.1.1.5. Araç:

*“Toprak **saksıda** yemek yedirmiş.” (AB)*

*Senin bahsettiğin şarkıyı **radyoda** dinledim.*

***Bu plastik bardakta** su içmem.*

4.3.1.2. Zarf Tümlenci:

4.3.1.2.1. İşlevleri:

4.3.1.2.1.1. Zaman:

*“ **Bayramda** görüşürüz.” (KD)*

*“Buraya bir akşam üstü, **alaca karanlıkta** geldik.” (RŞ)*

*“ **Bir kara güz gününde** yerle bir ettiler bizi.” (MB)*

*“**Benim Doğu’ya gittiğim yıllarda** bir akçeye dört yüz dirhemlik kocaman bir ekmek çıkaran fırıncılar, şimdi aynı paraya bunun yarısı ve üstelik tadı tuzu insanın çocukluğunu hiç mi hiç hatırlatmayan bir ekmek veriyorlar.” (EŞ)*

*“ Sabah yirmi resimlik vasat bir kıyafetname için yüz yirmi akçeye anlaştığımız için **akşam ezanı vaktinde** bir oturuşta İstanbul’da bir düzine adamı kıyafetlerine özen ve dikkat göstererek çiziverdim.” (EŞ)*

*“Bizim köy **bu kış gününde** bir ilkbahar kadar ılık, kokulu, kirlidir.”(ÜAK)*

*“**Geçenlerde** sevgilimin bir arkadaşıyla buluşmuştum.”(ÜAK)*

“**Baharda** ilk tomurcuklanıp yapraklanan, sarı çiçeğini ilk açan kara çalıdır.”
(NSİ)

“Saat **sekizde** gelecek.” (FH)

“**Gecede, gündüzde, yatışta, kalkışta, yazda, kışta** hep seni anacak. Seni gönlünün en güzel köşesinde taşıyacak.” (ZK)

“Alıp gölgesini sırtına çınar / Bir başka yere gider **ikindide**.” (HD)

Saat ikide Gima'nın önünde buluşalım.

Babam **öğle sıcağında** dışarı çıkmamızı yasakladı.

4.3.1.2.1.2. Dönem:

“Durmuş Ali şimdi **yetmiş beşinde** vardır. Son zamanlarda azıcık beli büküldü. Büküldü ama, **ellisinde** gibi sapasağlamdır.” (ZK)

“**Çocukluğumda**, bir Arabistan şehrinde bir kadın tanımuştık.” (HD)

“Sabit için **yirmi yaşında** diyorlardı.” (HD)

“Bakın ben de **çıraklığında** derinlerdeki gerçekten, ötelere gelen sestem korkar da dikkatimi vermez, alay ederdim böyle şeylerle.” (EŞ)

“**Askerde** arkadaşları onu, “çocuk” diye çağırırlardı.” (ÜAK)

“**Yaşlılıkta** altı yaş ayrımı hiç önemli değil, ama o yaşlarda altı yaş ayrımı çokmuş gibi gelir insana.” (ZK)

“**Küçüklüğünde** onu mekteplere götürmüş.” (RŞ)

Gençliğinde çok yakışıklı bir delikanlıymış.

Onu **hastalığında** ziyarete gelmeyenlere darılmıştı.

4.3.1.2.1.3. Süre:

“Haber bütün kasabayı **iki günde** dolaştı.” (EŞ)

“Bu gözlerle **on dakikada** samimi olunur.” (ÜAK)

“Sen bu parayı **yirmi senede** ödeyemezsin.” (AB)

“**İki üç saatte** bir mola veriyor.” (RŞ)

“**Haftada** iki kere Kur'an mektebinden sonra gittikleri bir ciltçi dostum var.” (EŞ)

“*Hakkı Celis, on iki saat zarfında on iki senelik bir hayat tecrübesi yapmış gibiydi.*” (ZK)

On dakikada istasyona ulaştım.

Üç günde Kazakistan’a ulaştım.

4.3.1.2.1.4. Araç:

“*Geceleyin bir mumun ışığında bakınız.*” (RŞ)

“*Birden, buzla kaplı kepenk patlar gibi açıldı ve orada güneşte ıslıl ıslıl parlayan pencerenin çerçevesi içinde gördüm güzelim sevgilimi.*” (EŞ)

4.3.1.2.1.5. Tarz:

“*Geçen akşam yine aynı şekilde oturmuştuk.*” (ÜAK)

“*Başı önünde düşünüyordu.*” (ÜAK)

“*Ama şairane bir şekilde hatırlardı.*” (ÜAK)

“*Konuşmayı ayakta dinledik.*” (RK)

“*Kitabı bir solukta okudum.*” (FH)

“*Bir kadeh konyak doldurdu ve bir yudumda yarısını içti.*” (ZK)

“*Adamcağızın çehresi fena halde bozulmuştu.*” (HD)

“*Böylece dağınık nizamda, ağır adımlarla, postahaneye doğru yürüdük.*” (HD)

Otobüste ayakta yolculuk yaptı.

Polis kılığında eve gelen adamlar kadını öldürdü.

4.3.1.2.1.6. Fiyat, Oran:

“*Her bin lirada iki yüz lira zarar...*” (MB)

“*Kazancımın yüzde yirmisini vermeye hazırım.*” (MB)

“*Yüzde beş kârımız var.*” (RK)

“*Evinin üçte ikisini kızlarına bağışladı.*” (ZK)

Hükümet yüzde kaç oranında zam yapacağına karar veremedi.

Beş bin lirada iki yüz lira faiz almış.

4.3.1.3. Yüklem:

“*Taksi zaten dışarıda, haydi gidelim!*” (ÜAK)

“*Hangi cephe*deydin sen?” (EŞ)

“*Ben daha dört gün buradayım.*” (ÜAK)

“*Sekiz saattir trendeyim.*” (KD)

“*Yüreğimdedir tükenmeyen aşkın çarpıntısı.*” (MB)

“*Burada kimse yok, herkes dışarıda.*” (RK)

“*Burnumuzdan tuttu düşman, biz boğaz kaydındayız. / Bir bakın: hâlâ mı hâlâ ihtiras ardındayız.*” (ZK)

“*Konuk gittiğimiz bir evde yemekteyiz.*” (ZK)

“*Dönülmez akşamın ufkundayız.*” (LK)

Bu yaz tatilde Antalya’daydık.

Senin aradığında toplantıdaydım.

4.3.2. Kelime Grubu Biçiminde Kurduğu Yapılar:

4.3.2.1. Bulunma Grubu:

“*İnsan gücü, devlet gücü yanında denizde damla gibidir.*” (ZK)

“*Uzun yolculuktaki taşınmalarında yükte hafif pahada ağır eşyalar tercih edilir.*” (ZK)

“*Size şimdi anlatmayayım da eski bahçedeki ıhlamur ağacının dallarından küçük parmağım büyüklüğünde buz parçacıkları sarktığını, sıcak, yemyeşil ve güneşli yaz günlerini hatırladığım bahçenin kederden, kardan ve bakımsızlıktan insanın aklına ölümü getirdiğini söyleyeyim.*” (EŞ)

“*Ekmeğin dörtte birini yanındakine uzattı.*” (LK)

“*İşinde usta insanlarla bir arada çalışıyor.*” (LK)

Düğünde az sayıda davetli vardı.

Benim yaptıklarımın yanında onunkiler solda sıfır kalır.

4.3.2.2. Aitlik Grubu:

“*İstanbul’daki ve taşradaki paşalara ve zenginlere kitaplar yaptırdığı için tek tek tanıdığı Tebriz’in üstat nakkaş ve hattatlarının yoksulluk ve umutsuzluk içinde olduğunu anlattı.*” (EŞ)

Masadaki kitaplarını hemen topla!

Yolcu vapurundaki insanlar denizin güzelliğine dalmışlardı.

4.3.2.3. İkilemeler:

“Eldede avuçta ne varsa birkaç yıl içinde yiyip bitirdiler.” (ZK)

“Emirgân’da, Kandilli’de, Yeniköy’de şurada burada dolaştım.” (ZK)

“İki yakın arkadaş, varlıkta yoklukta birbirlerine destek olmak için ant içmişlerdi.” (ZK)

“Ötede beride bizim aleyhimize konuşuyormuş.” (NK)

“Sürgünden döndükten sonra Sait Bey’le arada sırada buluşu, konuşurduk.” (HD)

Arkadaşım Sezai’yle ayda yılda bir görüşebiliyorum.

Onu ne zaman arasam konuda komşuda oluyor.

Evde barkta duramaz oldu.

4.3.2.4. Birleşik Fiiller:

“açıkta kal-, arada kal-, elde et-, elde kal-, elde tut-, evde kal-, sözünde dur-, tepesinde ekşi-, yerinde say-, yolunda git- gibi.” (ZK)

“İki akrabayı barıştırmak için yakınları da arada kaldılar.” (ZK)

“Sözünde durmadı mavi gökler.” (LK)

Memleket toprakları burnumda tütüyor.

Onca yıl çalışmasına rağmen yerinde sayıyordu.

5. AYRILMA DURUMU

(Osm. *mef'ûlün anh*; Alm. *Ablativ*; Fr. *ablatif*; İng. *ablative*; Rus. *ishodny padej*)

5.1.TANIM

Türkiye Türkçesinde ayrılma durumu +*DAn* ekiyle karşılanır. Ayrılma durumuyla ilgili yazılanları dil bilgisi kitaplarından, terim sözlüklerinden ve ilgili makalelerde inceleyelim.

Zeynep Korkmaz:

çıkma hâli

“(Alm. *Ablativ*; Fr. *ablatif*; İng. *ablative*; Lat. *Ablativus*; Osm. *den’li mef’ul, mef’ûlün anh*)

Kelime gruplarında ve cümlede, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın kendisinden uzaklaştığını göstermek için kullanılan isim hâli.”¹³²

Ahmet Topaloğlu:

çıkma hâli

“(Osm. *mef’ûlün anh, mef’ûlün minh*; Fr. *ablatif*; Türkçe *çıkma hâli (durumu), kopumluk, -den hâli (durumu), ablatif (hâli), kopmalık düşüm, ayrılma hâli (durumu), uzaklaşma hâli, kimden hâli*).

Cümlede isim soylu kelimelerin, yüklem belirtiği işin nereden kaynaklandığını gösteren ve genellikle uzaklaşma, ayrılma ve sebep ifade eden hâli. Türkçede bu hâl +*DAn* ekiyle yapılır. Ör. *Kapı+dan çıkmak, ev+den ayrılmak, soğuk+tan donmak, güneş+ten yanmak.*”¹³³

Vecihe Hatipoğlu:

çıkma durumu

“(Osm. *mef’ulünanh*; Fr. *ablatif*; İng. *ablative*; Alm. *Ablativ*). (Derl. –den hâli, uzaklaşma hâli, ayrılma hâli, çıkış hâli).

Adın veya ad görevli sözcüğün kavramından çıkışı gösteren durum. Türkçede bu durum –den (-dan, -ten, -tan) ekiyle gösterilir. Evden (ev-den), odadan (oda-dan), ipekten (ipek-ten), çocuktan (çocuk-tan) vb.”¹³⁴

¹³² KORMAZ (1972: s. 37).

¹³³ TOPALOĞLU (1989: s. 50-51).

¹³⁴ HATİPOĞLU (1972: s. 29).

Berke Vardar:

çıkma durumu

“(Alm. *Ablativ*; Fr. *ablatif*; İng. *ablative*).

Ad ya da ad soylu sözcüklerde genellikle kaynak, uzaklaşma, ayrılma belirten durum. Türkçede çıkma durumu –den (-dan, -ten, -tan) ekiyle gösterilir.”¹³⁵

Mehmet Hengirmen:

çıkma durumu

“(İng. *ablative*; Alm. *Ablativ*; Fr. *ablatif*)

Eylemi, bildirdiği iş, oluş, ve durumun kaynağı, çıkış noktasını göstermek üzere tamamlayan tümleçlerin bulunduğu durum.

Türkçede çıkma durumu, tümlecin üzerine getirilen –dan (-den, -tan, -ten) ekiyle belirtilir. Çıkma durumunu bulmak için yükleme *nereden* sorusu sorulur.”¹³⁶

Muharrem Ergin, ayrılma durumunu fiilin gösterdiği hareketin kendisinden uzaklaştığını ayrıldığını gösteren adların bulunduğu durum olarak tanımlar. Ayrılma durumu yönelme ve bulunma durumlarıyla birlikte zaman ve mekan içinde işin yerini ve yönünü bildirir. Ayrılma durum eki ünlü uyumuna bağlı olarak –dan, -den, -tan, -ten şeklindedir.¹³⁷

Tahsin Banguoğlu, ayrılma durumuna *kimden hâli* adını verir. Adın *çıkma (ablatif)*, *uzaklaşma hâlidir*.¹³⁸

Haydar Ediskun, -den durumu başlığı altında ayrılma durumunu, adı fiile bağlayan ve genellikle fiilin kendinden uzaklaştığını, ayrıldığını belirtmek üzere adın girdiği durum olarak tanımlar.¹³⁹

Tahir Kahraman, ayrılma durumu için, “Bir eylemin yapılışının başladığı, çıktığı ve öznesinin gittikçe uzaklaştığı yerin, varlığın, kavramın karşılığı olan ad, o eylemi bildiren fiile +*Den* ekiyle bağlanır.” İfadesini kullanır.¹⁴⁰

¹³⁵ VARDAR (2002: s. 60-61).

¹³⁶ HENGİRMEN (1999: s. 100).

¹³⁷ ERGİN (1992: s. 235-237).

¹³⁸ BANGUOĞLU (1990: s. 328).

¹³⁹ EDİSKUN (1999: s. 111).

¹⁴⁰ KAHRAMAN (1999: s. 287).

5.2. AYRILMA DURUM EKİNİN İŞLEVLERİ

Ayrılma durumunun işlevlerine bakalım:

Muharrem Ergin, “uzaklaşma, çıkma, yer, ayrılma, menşe, cins, terkip, başlama, mahrumiyet, yokluk, vasıta, zaman, sebep, tarz, ölçü, değer, kıymet, bedel, parça, kısım, karşılaştırma, korku, ürküntü, hoşlanma, vazgeçme, aitlik, çeşit, vasıf, tercih, görüş, noktainazar vs.” işlevlerini sıralar.¹⁴¹

Agop Dilâçar, -dan/ -den hâli ekinin yalnız “ayrılma göstermek” için kullanılmadığını belirterek daha birçok kavrama hizmet ettiğini belirtmektedir. Örneğin, *evden geldim* cümlesinde ayrılmak anlamı vardır, fakat *köye bu yoldan gidilir* cümlesinde ayrılma değil, tam tersine “izlemek, ayrılmamak” (prolatif) gereği gösterilmektedir. *Dilâçar*, ekin 20-30 görevinin gösterilebileceğini belirtmektedir.¹⁴²

Ahmet Buran, ayrılma durum ekinin, Türkçede en geniş işlevli durum eki olduğunu söyleyerek bu ekin başlıca görevlerini şöyle belirlemiştir:

İş, hareket ve nesnenin başlangıcını, çıkış noktasını bildirir (yer tamamlayıcısı olur). Cümlenin zarfı durumundadır. Hareketin ve işin zamanını bildirir. İş ve hareketin sebebini bildirir. Mukayese derecesi kurar. Eşyanın neden meydana geldiğini bildirir. Bütünün bir parçasını ifade eder. Bütünü ifade eder. Yer ve yön bildiren kelimelere eklenerek, hareketin yer ve yönünü belirtir. “*Bir şeyin içinde*” manası verir. *Sonra, geri, beri, gayrı, başka, önce, öte, yana, daha, dolayı, içeri, taraf* gibi bazı edatlarla birlikte cümlede değişik görevlerde kullanılır. –An sıfat-fiiliyle “...*dıktan*” anlamında kullanılırlar. –*arak / -erek* zarf fiiline eklenerek, onun anlamını pekiştirir. İkemeler kurar.¹⁴³

Zeynep Korkmaz, ayrılma durumunun bağlı bulunduğu fiilin taşıdığı anlam ayrılıklarını ve ayrılma durumuna girmiş olan adın ilişki biçimlerine göre, ayrılma durum eki +*DAN*’ın adı fiile yer, mekan, zaman, hareket biçimi, sebep, ölçü, miktar,

¹⁴¹ ERGİN (1992: s.235).

¹⁴² Agop DİLÂÇAR, “Gramer”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1971*, Ankara 1989, s. 134.

¹⁴³ BURAN (1999: s.273- 275).

fiyat , bir bütünü veya bütünün parçasını gösterme gibi bir çok ilişkilerle bağladığını söyler.

Korkmaz, ekin başlıca işlevlerini şöyle sıralar: Bir oluş ve kılışın çıkış noktasını, hareketin nereden başladığını bildirir. Eklendiği adı fiile “-den dolayı, -dığı için” ifadesi ve sebep sonuç ilişkisiyle bağlar. Zaman gösteren adlarda oluş ve kılışın zamanını bildirir. Eklendiği adı, fiile bir nesnenin hangi maddeden yapıldığını veya oluştuğunu gösterme ilişkisiyle bağlar. Eklediği adı, başka bir ad veya fiile bir bütünün parçasını gösterme veya o bütünden gelme ilişkisiyle bağlar. Bir bütünü bildirir, adı fiille bütünlük ifadesiyle bağlar. Yer ve yön bildiren sözlerde ad tamlamasının tamlanan ögesi olarak fiildeki oluş ve kılışın yer ve yönünü gösterir. Eklendiği adı fiile bir şeyin kendiliğinden anlaşılması ilişkisiyle bağlar. Adlardan sonra *başka, beri, dolayı, gayri, geri, sonra, yana* gibi çıkma durumu isteyen edatlarla birleşik edat grupları oluşturur. Çıkma durumu eki almış bir ad, başka bir ad veya ad soylu kelimeyle çıkma grubu oluşturur. Eklendiği adla daha sonra gelen sıfat arasında karşılaştırma ilişkisi kurar. Eklendiği adı fiile zarf ilişkisiyle bağlar. Aynı kelimenin art arda çıkma ve yönelme durumlarına girmiş biçimleriyle zarf görevinde eş ve zıt anlamlı kelimeler kurar. Eklendiği adı fiile “...-dığı için, ...-dan dolayı, dolayısıyla” anlatımıyla bağlar. Eklendiği adı; konuşmak, söz etmek, bahsetmek vb. bazı fiillere “hakkında, üzerinde” anlatımıyla bağlar. Eklendiği adı fiile “ile, vasıtası ile” anlamını veren vasıta ilişkisi ile bağlar. Eklendiği adı, fiile veya başka bir ada “...mensup olma, ait olma, ...yerden gelme” anlam ve ilişkisiyle bağlar. Eklendiği adı, fiile “takiben, izleyerek” anlam ve ilişkisiyle bağlar. Ekin, adı fiile “hedef, maksat, sonuç” vb. bazı ilişkiler ile bağlar. Eklendiği adla birlikte anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiiller oluşturur.¹⁴⁴

Tahir Kahraman, ayrılma durum ekinin diğer durum eklerine göre daha geniş bir kullanım alanı olduğunu belirtir. Ona göre bu ekin adlara kazandırdığı işlev +E ekininkinin tam tersi yöndedir. Yön- yönelme bildirme görevi, bu iki durum ekiyle çekimlenen adların temel görevleridir. +DEN ekinin “başlama, çıkma, ayrılma, uzaklaşma” kelimeleriyle anlatılabilecek olan işlevi genel bir çerçeve oluşturur. +DEN’li adlar, anlatımda bağlandıkları fiillere göre de değişebilen, daha somut anlamlı terimlerle belirtilebilecek özel işlevler görürler. Ancak, bu özel işlevlerin hepsi de

¹⁴⁴ KORKMAZ (2003: s. 301-317).

“başlama, çıkma, ayrılma, uzaklaşma” anlamlarının değişik boyutlarını oluştururlar. +DEn’li adlar anlatımda: Bir yerden çıkma, bir zamandan çıkma, bir durumdan - ortamdaki çıkma, bir varlık- kavramdan çıkma; başlama- başlangıç, yükselme, oluşma-gerçekleşme, geçme, ilerleme, köken- kaynak, yönelme- hedef, konu, ilgi, sebep, tür, fiyat, karşılaştırma...bildirme işlevi görürler. Bazı kelimelerle kalıplaşarak zaman zarfları, durum zarfları ve soru zarfları oluştururlar. Yapım eki olarak kullanılabilir. Türkiye Türkçesinde belirtilen ögesi nicelik ya da belirsizlik bildiren belirtili ad tamlamalarında tamlayan ekinin yerine +DEN kullanılabilmektedir. Deyimlerde ve ikilemelerde kalıplaşmış olarak görev yapar. Adları çekim edatlarına bağlayarak edat öbekleri oluşturur.¹⁴⁵

Ayrılma durumu ekinin cümle içerisindeki görevlerinden biri de cümlede, nesne görevinde kullanılabilmesidir. Dilimizde anla-, çık-, dön-, iç- vb. pek çok geçişli fiil +I tamlayıcısının yanında +DAn tamlayıcısıyla da kullanılabilir.¹⁴⁶ +DAn ekli nesne ögesinin olup olmayacağı ile ilgili olarak *Erdoğan Boz* da bu konunun, fiilin anlamı ve buna bağlı olarak, kullanıcının zorunlu tamlayıcıdaki hâl eki tercihiyle izah edilebileceğini belirterek asıl olanın geçişli fiillerde olduğu gibi eylemin özne dışında başka bir varlığa dönük olmasıdır, demektedir.¹⁴⁷ Ekin bu işlevinden Enver Naci Gökşen de çıkma durumunda olan sözcükler nesne görevinde olabilir diyerek kısaca bahsetmektedir.¹⁴⁸

Nurettin Koç, ayrılma durum ekinin başka görevleri için ise şunları belirlemiştir:

Bazen neden bildirir. Eylem öbeği içinde yer alarak, yine neden bildirir. Zaman belirten belirteç kurar. İyelik ekiyle birlikte sayı, ölçü, oran belirten çıkmalı ad öbeği kurar. Kaynak, ilişkinlik kavramı verir. Hakkında, konusunda anlamı verir. Yön, uzaklık belirtir. Eylemlikten sonra gelir ve *yüzünden*, *-dığı için* anlamı verir. Eylemsiden sonra gelir ve *hakkında*, *konusunda* anlamı verir. Üstünlük, karşılaştırma

¹⁴⁵ KAHRAMAN (1999: s.288-290).

¹⁴⁶ Gülsel SEV, “Çıkma Durumu Ekinin Nesne Görevinde Kullanımı”, *V. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Ankara 2004., s. 2664.

¹⁴⁷ Erdoğan BOZ, “Türkiye Türkçesinde +DAn Ekli Nesne Ögesi Üzerine”, *V. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Ankara 2004, s. 509.

¹⁴⁸ Enver Naci GÖKŞEN, “Çıkma Durumu (-den) ve Kapsamı”, *Türk Dili*, c. 30, s. 279, Ankara 1974, s. 973-978.

belirtir. *-mak* ve *-sa* ekleriyle birlikte karşıtlık belirtir. Çıkmalı ad öbeği kurar. Yana sözcüğü ile birlikte kullanıldığında, çıkma durumundan çok, *bağlılık*, *için* anlamı verir. İçin yerine kullanılır. İlgeç öbeği kurar. Çıkmalı ikileme yapar. Deyimleşmiş eylem öbeği kurar.¹⁴⁹ *Koç*'un çıkmalı ikilemeler olarak ifade ettiği işlevle ilgili olarak *Gülşel Sev* de +DAn.. +A Yapısına İlişkin adlı makalesinde¹⁵⁰ görüşlerini bildirmektedir.

-den ekinin işlevini, çeşitlenişini, yarattığı anlam değişikliklerini anlatan makalesinde *Osman Bolulu*, bu ekin çıkma, ayrılma, kopuş, kaynak bildirdiğini ancak bu açıklamaların da yeterli olmadığını belirtmektedir. Ekle sıfat tamlaması, ad tamlaması kurulabileceği, isme getirilen ek sayesinde *gerçekten güzel* örneğinde olduğu gibi pekiştirme işlevinin ortaya çıktığını yazmıştır.¹⁵¹ *Zehra Karacaer* de -den durum ekinin kullanılan anlamlarının metin türüne göre farklılık gösterdiğini ve ekin anlamını sadece çıkma ile sınırlandırılmaması gerektiğini ve ekin kapsamının çok geniş olduğunu belirtir.¹⁵²

Bu ek ile kurulan ve neden bildiren cümleler *neden-sonuç tümceleri* olarak da belirtilmektedir. İlk eyleme getirilen -den nedeni bildirmektedir. İsim soylu sözcüklere de gelerek neden anlamı verir.¹⁵³

Söz dizimi ile ilgili olarak yazılan kaynaklarda da ayrılma durum eki alan kelime ve kelime grupları için dolaylı tümlecini bir alt başlığı olarak *çıkmalı tümleş*, *-den'li dolaylı tümleş*, *çıkma tümleci*, *-den tümleci* terimleri kullanılarak bu durum ekinin işlevleri verilmektedir.¹⁵⁴

Ekin işlevleri ile ilgili olarak yukarıda açıklanan görüşlere benzer bilgiler farklı kaynaklarda da yer almaktadır.¹⁵⁵

¹⁴⁹ KOÇ (1996: s. 77).

¹⁵⁰ Gülşel SEV, "+DAn... +A Yapısına İlişkin", *Türkoloji Dergisi*, C. 15, S. 1, Ankara 2002, s. 247-259.

¹⁵¹ Osman Bolulu, "Türkçede Eklerin Önemi ve -den Eki", *Türk Dili Dergisi*, C. 4, S. 23, s. 41.

¹⁵² KARACAER, Zehra, Türkçedeki -Den Durum Eki Sadece Çıkmayı mı İçerir?, 20. Ulusal Dilbilim Kurultayı, 12 Mayıs 2006, Maltepe Üniversitesi, İstanbul. (Basılmamış Bildiri)

¹⁵³ Osman Bolulu, "Neden Sonuç Tümcesi", *Türk Dili*, C.9, S. 53, Mart-Nisan 1996, s. 17-19.

¹⁵⁴ SAĞLAM, (1977:s. 96-98). DİZDAROĞLU (1976: s. 99-103). Rasim ŞİMŞEK, *Türkçe Sözdizimi*, Trabzon 1987, 124-126); ERKMAN-AKERSON, OZİL, (1998: s. 79-81). BİLGEGİL (1984: s. 37-38). ERTEN, ÖZÇELİK (2000: s. 118-119).

¹⁵⁵ Kevser ACARLAR, "Çıkma Durumunda ("den" hâlinde) Sözcüklerin Tümcede Türü Kullanılışları", *Türk Dili*, S. 235, Nisan 1971, s. 34-37. Kerime ÜSTÜNOVA, *Türkçede Yapı Kavramı ve Söz Dizimi İncelemeleri*, Bursa 2002, s. 33. HATİPOĞLU (1981: s. 154-157). ATABAY, ÖZEL, KUTLUK (2003: s. 38-39). KESKİN (2004: s. 34-35). BİLGİN (2002: s. 210-215). HEPÇİLİNGİRLER (2005: s. 186-187). GENCAN (2001: s. 129-131). KIRKKILIÇ, ULAŞ (2003: s. 42-43). ZÜLFİKAR (1991: s. 79). GÜNEŞ (2002: s. 69-70). BOZKURT (2000: s. 34). ÖZKIRIMLI (2002: s. 157-158). ZEYNALOV (1993: s. 97-100). OLGUN (1996: s.66). DEMİRAY (1991: s. 106). HENGİRMEN (1998: s. 125). DEMİR (2004: s. 275-276). ÖZSOY (1994: s. 81-86).

5.3. AYRILMA DURUM EKİNİN KURDUĞU YAPILAR VE İŞLEVLERİ

5.3.1. Cümle İçinde Kurduğu Yapılar

5.3.1.1. Dolaylı Tümleş:

5.3.1.1.1. İşlevleri:

5.3.1.1.1.1. Yer:

“*Tam göğsünden* vurulmuştu.” (AB)

“*Bu yaşıma* geldim, gerçek saygının *yürekten* değil, küçük kurallardan ve boyun eğmekten kaynaklandığını bilirim.” (EŞ)

“*Sana dün bir tepeden* baktım, aziz İstanbul!” (RŞ)

“*Bu yer şehirden* uzakta mıdır?” (EŞ)

“*Çiftliğin az ilerisinden* bir nehir geçirdi.” (ÜAK)

“*Kulübenin penceresinden* sokağa bakardım.” (ÜAK)

“*Erzincan’dan* trene bindik, Kemah’a gelince arkadaşımı indirdiler.” (AB)

“*Yeşil pencerenden* bir gül at bana.” (RŞ)

“*Toroslardan* ovaya inince, ova olabildiğince sessizdir.” (NSİ)

“*O, yemeğini her gün evden* getirir.” (FH)

“*Fabrikadan* yeni çıkmış, şuna bakın.” (ZK)

“*Mehmet Ali yokuştan* indi.” (HD)

“*Anladım ki şair benim gibi anlattığı mevzuları elinden, kalbinden* çıkarıyor.” (HD)

Dün İstanbul’dan Ankara’ya gelecekti.

Çocuk trafik kazasında *bacağından* yaralanmıştı.

5.3.1.1.1.2. Hareketin Yönü:

“*İlerden* sağa dönünüz.” (NK)

“*Sağdan soldan* uzun cephanе kolları geçiyor.” (NK)

Bulmacada *yukarıdan aşağıya* doğru üçüncü sorunun cevabı neydi?

5.3.1.1.1.3. Konu:

“**Hayat pahalılığından** herkes şikayet ediyor.”(NK)

“**Kadın çocuklarından** söz etti.” (FH)

“Venedik’te gördüğü **portrelerden** söz ederken, yüzü bazen bir anlığına bir çocuğunki gibi aydınlanıp hayatla doluyordu.” (EŞ)

“O da bana **kendi hayatından** bahsetti.” (ÜAK)

“Abdülmecit devrinin o ağır, zarif ve için için gelenekçi **Osmanlılığından** eser kalmadı.” (ZK)

Herkes onun **ağırbaşlılığından** övgüyle söz eder.

Okuyucular, onun **yazdığı son eserden** bahsediyorlardı.

5.3.1.1.1.4. Karşılaştırma:

“Gramofon **radyodan** tamamen ayırılır.” (ÜAK)

“ Rengin güzeldir **gülden, laleden.**” (AB)

“Köleliğe hayır diyen bir **kadından** daha onurlu bir insan düşünemiyorum.” (MB)

“Benim bir teyzem var, ihtiyar, **senden ihtiyar**; cimri, **senden cimri**; Müslüman, **senden Müslüman**; fakat hain.” (EŞ)

“Elle **yazmaktansa** bilgisayarda yaz.” (EŞ)

“ **İstanbul’dan** güzel şehir yok.” (RK)

“Duvarlar yerden bizim **boyumuzdan** daha alçak bir yükseklikteydi.” (ZK)

Ondan daha başarılı birini tanımadım.

Baldan tatlı sözleriyle herkesi yumuşatmayı başarır.

5.3.1.1.1.5. Malzeme:

“ **Bazı çürük gürgen direklerinden** karkas yapılmış.” (ÜAK)

“Anası kızına **taştan** bebek yapmış.” (AB)

“ **Demirden, çelikten** masa yapılır.” (SS)

“Bu dolapların en iyilerini **ceviz ağacından** yaparlar.” (ACE)

“Sen en güzelini uyurken uykuların / düşünmeden günün cehennem olduğunu / ben kör **jületlerden** raylar yaptım / sessiz gecede daha iyi ilerlemek için...” (EŞ)

“**İpekten bir muzrak** bir de yel değirmeni hediye etmeliyim.” (MB)

“Solda muallimin **limon sandığından** kütüphanesi, bir ikinci sedir, çocuğun ders yaptığı mini masa mevcuttur.” (ZK)

“**Elektrikten** enerji elde edilir.” (HD)

“**İnce kumaştan** yazlık elbise diktirdim.” (HD)

Mermerden merdivenle ulaşıldı o güzel eve.

Boynundaki **boncuktan** kolyesi, koluna taktığı **altundan** bileziği ile çok hoştu.

5.3.1.2. Zarf Tümlenci:

5.3.1.2.1. İşlevleri:

5.3.1.2.1.1. Zaman:

“Hilekârın mumu **akşamdan** söner.” (EŞ)

“**İlk akşamdan** bu kadar para harcatmamalıydı.” (ÜAK)

“**Erkenden** gelir, beni uyandırır.” (ÜAK)

“**Kıştan** yaz hazırlıkları başladı.” (KD)

“**Sabahtan** kalktım, ezan sesi var.” (AB)

“**Eskiden** burada bir balıkçı kulübesi vardı.” (RK)

“Ömür ayrılıktan mubah / Ben bu candan **düinden** geçtim.” (HD)

Biz **önceden** onunla hiç anlaşılamazdık.

Buralara **çoktan** uğramıyordum.

5.3.1.2.1.2. Sebep:

“Gözleri **korkudan** büyümüş, sesi **çarpıntıdan** kesik kesik çıkıyordu.” (RŞ)

“Seniha iç **sıkıntısından** bitiyordu.” (RŞ)

“**Sıcaktan** baygın düşmüş.” (AB)

“**Kentin erkeklerinin çoğu askerde olduğundan, bunların da büyük kısmı şehit düştüğünden**, savunması zayıflamış olan Van’da milis kurulmuştu...” (MB)

“Balık baştan kokar bunu bilmemek / Seyrani gafilin **ahmahlığından**.” (NK)

“Size şimdi bunları anlatmayayım da eski bahçedeki ıhlamur ağacının dallarından küçük parmağım büyüklüğünde buz parçacıkları sarktığını, sıcak, yemyeşil

ve güneşli yaz günlerini hatırladığım bahçenin **kederden, kardan** ve **bakımsızlıktan** insanın aklına ölümü getirdiğini söyleyeyim.” (EŞ)

“Kitap **gizli olduğundan**, padişahımız benim için Hazinedarbaşı’ndan gizli bir para çıkarttı.” (EŞ)

“Bütün kış **hastalıktan** başım kalkamamıştı.” (ÜAK)

“Mavi gözler **korkudan** büyülmüştü.” (ÜAK)

“**Gürültüden** ders çalışamadım.” (RK)

“Kadın **yorgunluktan** bayıldı.” (FH)

“**Can sıkıntısından** bir ya da iki kez kendime menemen ya da omlet yapmaya başlamıştım.” (ZK),

“Yazın **otlardan, sazlardan** suyun yüzü gözükmmez.” (ZK)

Baş ağrısından yakınıp duruyordu.

Gülmekten gözlerinden yaş geldi.

Onun **tembelliğinden** herkes bıkmıştı.

5.3.1.2.1.3. Araç:

“Sizin gibi ince kişiler de ayak izlerine bakarak hırsızı bulur gibi **kelimelerimden** ve **renklerimden** benim kim olduğumu keşfe çalışsınlar.” (EŞ)

Onu **başarılarından** tanırım.

5.3.1.2.1.4. Tarz:

“Herat’a inip bu sefer yarı kör eski üstatlardan birine otların ve yaprakların kıvrım kıvrım kıvrılışını **ezberden** nakşettirir.” (EŞ)

“Yağmur **hafiften** yağıyor.” (RK)

“Ensesine **şakacıktan** bir şamar vurdu.” (NK)

“Yurdumuzu **kalpten** severiz.” (HD)

“İstanbul, **yürekten** karşıladı Mustafa Kemal’i.” (HD)

Seni **yürekten** alkışlıyorum.

5.3.1.2.1.5. Fiyat:

“**İki kuruştan** ayran sat.” (ÜAK)

“İlk partide kilosu **elli kuruştan** otuz ton salyangoz toplanmıştır.” (RŞ)

“Portakalların tanesini **ellişer kuruştan** verdi.” (HD)

“Peynirin kilosunu **on beş liradan** satıyormuş.” (HD)

On milyondan satılan gömleklere rağbet bir hayli çoktu.

5.3.1.3. Nesne:

“Vekil uzun uzun **ekonomik ilişkilerden** bahsetti.” (EB)

Köpek, **çocuğun elinden** ısırıldı.

Herkesi ilgilendirecek **konulardan** konuşalım.

5.3.1.4. Yüklem:

“Bu çizgiler, senin anlayacağın, gülmekten değil, **güneşten...**” (ÜAK)

“Bu mektup **babasındandır.**” (KD)

“O zaferler getiren atların / Nalları **altındanmış.**” (MB)

“Bütün bunlar **sevgidendir.**” (RK)

“Ürperişi **sendendir** sözcüklerin / bir dağın eteklerinin havalanışı **sendendir.**”

(EŞ)

Onun bu davranışının sebebi **korkudandı.**

Kitabın eksik sayfaları **ortadanmış.**

5.3.2. Kelime Grubu Biçiminde Kurduğu Yapılar:

5.3.2.1. Ayrılma Grubu:

“Herhalde postacı şimdi adamın elinden kurtulur, Salih’e **gökten düşmüş bir mektubu** getirirdi.” (ZK)

“Bu şiirler henüz **ahenkten yoksun.**” (ZK)

“Sakin ve **kendisinden emin** çalışıyor.” (LK)

“Evde **çekirgeden bol** bir şey yoktu.” (LK)

“Her **meslekten**, her **loncadan** bütün İstanbul’un katıldığı bu elli iki gün süren sünnet düşününün hikâyelerini ta Acemistan’da duymuş, töreni anlatan kitabı daha yapılırken işitmişim.” (EŞ)

Her şeyi bildiğini düşünüyor ve **kendinden emin** adımlarla ilerliyordu.

Elden düşme aldığı arabayı öve öve bitiremiyordu.

5.3.2.2. Edat Grubu:

*“Ta **çocukluktan beri** birlikte nakşettiğimiz bir budalaya kıydım kıyalı hiçbirini görmek istemiyorum artık.” (EŞ)*

*“**Dersten sonra** görüşürüz.” (KD)*

*“Adam **bizden sonra** düşmüş.” (AB)*

*“**Günlerden beri** kazan kaynatmamış, sofraya yayamamıştı.” (MB)*

*“On beş yirmi **basamaktan sonra** üs kata çıkılır.” (ZK)*

*“Müfit Bey, **iki günden beri** aldığı haberleri saklamak suretiyle ikinci vazifesini muvaffakiyetle başarmıştı.” (ZK)*

*“Bir **haftadan beri** sana mektup yazamadım.” (RŞ)*

*“**Senden bile** zengin.” (NK)*

*“Bu yüzden **elli yıldan beri** Türkçeciyiz.” (HD)*

*“Otomobiller **uzaklaştıktan sonra** Süheyl Erbil içini çekti.” (HD)*

***Bundan dolayı** derslerinde başarılı olamadığını söyledi.*

***Okuldan sonra** iki arkadaş kütüphaneye gittiler.*

5.3.2.3. İkilemeler:

*“Taş yarıldı **baştan başa**.” (AB)*

*“**Derinden derine** ırmaklar akar.” (AB)*

*“**Uzaktan uzağa** çoban çeşmesi.” (AB)*

*“Oturmuş, **şuradan buradan** konuşuyor, dertleşiyorduk.” (MB)*

*“Soldu, **günden güne** sessiz, soldu.” (RŞ)*

*“Şark’ı **baştan başa** yıllarca dolaştım, gezdim.” (ZK)*

*“**Dakikadan dakikaya** artan heyecan Nihat Efendi’nin belki orada, meydanlıktaki çeşmenin önünde parçalanıp öldürülmesine sebep olacaktı.” (ZK)*

*“Durup dururken, **akşamdan sabaha** böyle bir şey çıkarmak akıl kârı değildir.” (HD)*

*Arkadaşlarıyla **dereden tepeden** konuşmayı severdi.*

***Oradan buradan** bulduğu işlerle geçinirdi.*

5.3.2.4. Belirtili Ad Tamlaması:

Kitaplarımdan biri kayıp. (RK)

Ön dişlerinden üçü yok. (MB)

Elbet biri mağlup olacaktır iki devden. (RŞ)

Öğrencilerden birkaçı bu konuyu anlamamış.

5.3.2.5. Sıfat Tamlaması:

Sıradan insanın edimini, işlevini silerseniz erdemini bilemezsiniz. (MB)

Candan bir dost bulamamaktan yakınıyordu.

İçten bir gülümsemesi vardı.

5.3.2.6. Birleşik Fiiller:

“ başından at-, baştan sav-, elden ayaktan kesil-, elinden kaçır-, ellerinden tut-, canımdan bez-, feleğin çemberinden geç-, gözden düş-, gözden geçir-, gülmekten kırıl-, yanağından kan damla- gibi.” (ZK)

*“Allah kimseyi **elden ayaktan** düşürmesin.” (ZK)*

*“Kıl **aldırma**z **burnundan** / Böbürlenir, kabarır.” (ZK)*

*“İntihara dair yeni tafsilat veren sabah gazetelerini de beraber **gözden geçirdiler.**” (LK)*

*Adam çocuğu **baştan savmaya** çalışıyordu.*

*Bu fırsatı da **elinden kaçırma!***

6. İLGİ (TAMLAYAN) DURUMU

(Osm. *izâfet*; Alm. *Genitiv*; Fr. *génitif*; İng. *genitive*; Rus. *roditelny padej*)

6.1. TANIM

Türkiye Türkçesinde ilgi (tamlayan) durumu $+(n)I^n$ ekiyle karşılanır. Birinci teklik (ben) ve birinci çokluk (biz) adından sonra $+Im$ 'dir. İlgi durumuyla ilgili yazılanları dil bilgisi kitaplarından, terim sözlüklerinden ve ilgili makalelerden inceleyelim:

Zeynep Korkmaz:

ilgi hâli

“(Alm. *Genitiv*; Fr. *génitif*; İng. *genitive*; Osm. *izafet*).

Tamlamalarda bir ismin başka bir isimle ilgili olma hâli. Bu hâl $+ In, / nIn, + Un / + nUn$ ekleriyle karşılanır: *ağac + in yaprağı, kitab+ın kapağı, okul+un bahçesi, güzelliğ+in sırrı* vb. Tamlamalarda tamlayan görevindeki isim ilgi ilişkisini ilgi hâl eki almadan da kurabilir: *ağac kabuğu, yağmur havası, toprak kokusu, çocuk sesi, mum ışığı, ana yüreği* gibi. Ancak, bu türlü tamlamalarda, tamlanan isim belirsiz bir isim durumundadır. *Ev + in kapısı* belirli bir evin kapısı olduğu halde, *ev kapısı* herhangi bir evin kapısıdır.¹⁵⁶

Ahmet Topaloğlu:

ilgi hâli

“(Osm. *izâfet*; Fr. *genitif*; Türkçe bağlamlık, genitif (hâli), -in hâli, türlük düşüm, ilgi hâli, tamlayan durumu, katılma hâli, kimin hâli).

İsim tamlamalarında bir kavramın başka bir kavrama bağlandığını, onunla tamamlandığını gösteren hâl. Bugünkü Türkçede ilgi hâli $-In$ ve $-nIn$ ekleriyle yapılır. Ör. *At-ın ayağı, ev-in odası, okul-un bahçesi, göz-ün rengi; baba-nın saati, tilki-nin kurnazlığı, komşu-nun çocukları, gürültü-nün şiddeti*. Bu hâl eksiz de oluşturulabilir. Ör. *saray odası, göz bebeği, komşu çocuğu*.”¹⁵⁷

Vecihe Hatipoğlu:

tamlayan durumu

“(Osm. *muzafunileyh*; Fr. *genitif, possessif*; İng. *genitive, possessive*; Alm. *Genitiv, Wesfall, Possesiv*).

(*Derl. -in hâli, ilgi hâli, bağlama hâli, çıkış düşümü, aitlik hâli*).

¹⁵⁶ KORKMAZ (1992: s. 87).

¹⁵⁷ TOPALOĞLU (1989: s. 89).

Ad görevindeki sözcüğün taşıdığı kavramın başka bir kavrama bağlanması durumu. Türkçede bu durum **-in (-in, -ün, -un; -nin, nin, -nun, -nün)** ekiyle kurulur: *Evin (ev-in), taşın (taş-in), çocuğun (çocuğ-un), üzümün (üzüm-ün), düşüncenin (düşünce-nin), kapının (kapı-nın), korkunun (korku-nun), üzüntünün (üzüntü-nün)* vb.”¹⁵⁸

Berke Vardar

tamlayan durumu

“(Alm. *Genetiv*; Fr. *génitif*; İng. *genitive*).

Bir kavramın başka bir kavrama bağlandığını, onunla bütünlendiğini gösteren durum. Türkçede tamlayan durumu **-in (-in, -un, -ün; -mn, -nin, -nun, -nün)** ekiyle oluşturulur.”¹⁵⁹

Mehmet Hengirmen:

tamlayan durumu

“(İng. *genitive, possessive*; Alm. *genitiv, wesfall, possessiv*; Fr. *génitif*).

Adın ait olma durumunu gösteren durum. Tamlayan durumunu bulmak için yükleme *kimin, neyin* soruları sorulur. Son sesi ünlü ile biten bir sözcükten sonra tamlayan ekinin başına /n/ ünsüzü gelerek **-nın (-nin, -nun, -nün)** biçiminde kullanılır.”¹⁶⁰

Muharrem Ergin, ilgi durumunu adın başka bir adla ilişki de olduğunu ifade eden durumu olarak tanımlar. İlgi durumu bazen eksiz, çoğunlukla ekli olur. İlgi eki ünsüzle biten kelimelerden sonra **-in, -in, -un, -ün**; ünsüzle biten kelimelerden sonra **-nin, -nin, -nun, -nün** şeklindedir.¹⁶¹

Doğan Aksan, adın bir başka kavramla ilişkisine, bağlantısına *tamlayan durumu* der.¹⁶²

Tahsin Banguoğlu, tamlayan durumuna *kimin hâli* adını verir. Bu hâldeki adlar sahip olanı, tabi olunanı, kapsayanı gösterirler. Ve bir sahip olunanı, tabi olanı, kapsananı gerektirirler.¹⁶³

¹⁵⁸ HATİPOĞLU (1972: s. 116).

¹⁵⁹ VARDAR (2002: s.190).

¹⁶⁰ HENGİRMEN (1999: s. 352-353).

¹⁶¹ ERGİN (1992: s. 228-231).

¹⁶² AKSAN (1998: s. 92).

¹⁶³ BANGUOĞLU (1990: s. 328).

Oya Adalı, tamlayan durum ekine, tümcede iyelik ardılının gösterdiği iyeyi belirten birime eklenen, onu belirli kılan bir ardıldır, der. Tamlayan ardılı birlik oluşturan bir ardıldır. Belirtili ad tamlamalarında tamlayanı oluşturur.¹⁶⁴

Ahmet Buran, ilgi ekinin ad durumu olup olmadığı konusunun tartışmalı olduğunu belirtir. Durum kavramını fiile doğrudan bağlanan, fiili doğrudan ilgilendiren isimlerin, bu bağlanma veya ilgi sırasında içinde buldukları durum olarak tanımlar. İlgi hâlinin diğer durumlardan işlev farklılığı olduğunu söyler. İlgi durumunun ismin fiile göre durumunu belirlemediği için ad durum eki saymaz. Ekin sadece *ol-* fiili ve *-dır* bildirme ekiyle birlikte kullanıldığını söyleyerek bu durumda fiilin ve ekin özel yapısından kaynaklandığını belirtir.¹⁶⁵

İlgi durum ekini, durum eki olarak kabul etmeyen dil bilgisi araştırmacıları da vardır.¹⁶⁶ (bk. Tablo 1) Bu durumla ilgili olarak *Leylâ Karahan*, “ilgi hâli eki de isme belirtme, sahiplik, mensubiyet, ilgi vb. anlam kazandıran bir ektir. Yükleme ve ilgi hâli ekinin fonksiyonları, “ismin kendi dışındaki kelimelerle münasebetini ifade eden bir gramer kategorisi şeklinde tanımlanan hâl kavramına uygun düşmemektedir. Bu iki ekin hâl eki sayılması doğru değildir”¹⁶⁷ demektedir.

K. Grönbech, ad çekim eklerinin esas görevlerinin esas görevi kelimeleri birbirine bağlamak ve hangi kelimelerin hangileriyle yakın ilişki kurduğunu göstermek değil aksine kelimeleri birbirinden ayırmak olduğunu belirterek ilgi hâlinin cümle parçaları arasındaki bağlantı çizgilerini işaret eden birer yol gösterici olduğunu ifade etmektedir.¹⁶⁸

Tahir Kahraman, tamlayan durumuna belirten durumu, der. *+(n)In* ekinin bir ad durum eki sayılması gerektiğini adları fiillere değil adlara bağladığı için, durum eki sayılması gerektiğini söyler.¹⁶⁹

¹⁶⁴ ADALI (2004: s.72).

¹⁶⁵ BURAN (1999: s. 268-269).

¹⁶⁶ BİLGEGİL (1984: s. 175), DEMİR (2004: s. 272), EDİSKUN (1996: s. 110), GENCAN (2001: s. 181)

¹⁶⁷ KARAHAN (1999: s. 610).

¹⁶⁸ GRÖNBECH (2000: s. 71).

¹⁶⁹ KAHRAMAN (1999: s. 284).

Zeynep Korkmaz, ilgi durumunu eklendiği ad ile başka bir ad arasında sahiplik, ilgi bağı kurma durumu olduğunu söyler. İlgi durumunun öteki ad çekimlerinden ayrılan tarafının adı fiile bağlamaması olduğunu söyler. İlgi durumu ekinin adlar arasında ilişki kuran bir ek olduğu için ad durumu eki saymamanın doğru olmadığını, bu ilişkinin de çekim basamaklarından biri olarak kabul edilmesi gerektiğini söyler.

Korkmaz, iki ad arasındaki ilgi bağının, ilgi durumu eki olmadan da kurulabileceğini söyler. Bu durumda birinci ad eksiz, ikinci ad ise üçüncü şahıs iyelik ekini alır: *ağaç kabuğu, baş dönmesi, buğday kokusu, kazanç yolu, sokak kapısı, yağmur havası* gibi.¹⁷⁰

İbrahim Delice; eklendikleri kelimeleri anlam ve tür olarak değiştirmeksizin diğer bir kelimeye anlamsal açıdan tamamlayıcı olarak bağlamaya ve kelime öbeği yapmaya yarayan ekler olarak tanımladığı *kurucu ekler* başlığı altında ilgi durumunu ele almıştır.¹⁷¹

6.2. İLGI DURUM EKİNİN İŞLEVLERİ

Muharrem Ergin, ilgi ekinin asıl işlevinin adı ada bağlayarak belirtili ad tamlaması kurmak olduğunu söyler. İkinci işlevi ise adı fiile bağlamaktır: *Orhan-ındır, sen-in olsun*. Üçüncü olarak da ilgi eki zamirleri edatlara bağlar: *sen-in için, on-un* gibi.

Ergin, ilgi durum ekinin mensubiyet, aitlik ve iyelik bildirdiğini ifade eder.¹⁷²

Doğan Aksan, ilgi durumunun belirtili tamlama kurarak adın gösterdiği nesneyi kesinlikle belli etmeye yaradığını söyler: *kapının kanadı, kadının terzisi*.¹⁷³

Tahir Kahraman, ilgi durumu ekinin kurduğu yapıları dörde ayırır:

- Adları ve zamirleri iyelik eki almış başka bir ada bağlayarak, onunla birlikte belirtili ad tamlamaları ve iyelik öbekleri kurar: *Cem'in kızları, çobanın çoğu, çiğdem kokusu, kuşların civıltıları, sürünün başı; benim içim, senin sözün, onların kuyuları...* gibi.

¹⁷⁰ KORKMAZ (2003: s. 269-270).

¹⁷¹ DELİCE: (2000: s. 147.)

¹⁷² ERGİN (1992: s. 229-231, 381-383).

¹⁷³ AKSAN (1998: s. 92).

- Adları ve zamirleri fillere bağlama görevi yapar: (*oyuncağım*) *Sevim'in olsun*, (*bu ikinci şapkan*) *kardeşinin olsun*, (*bu evi*) *kendilerinin yapmak (istiyorlar)*, (*bütün başarılar*) *sizin olacak*; (*kazancının yarısı*) *Cemile'ninmiş*, (*o salkım*) *Kemal'indi*, (*bu tarla ölünceye kadar*) *onundur...örneklerindeki gibi*.
- Zamirleri çekim edatlarına bağlayarak edat öbekleri oluşturur: *benim için*, *senin kadar*, *onun gibi*, *sizin ile...gibi*.
- Belirten ögenin bağlandığı “belirtilen” öge, bazı tekrarlı kullanımlarda söylenmeyi onun yerine, zamir göreviyle +*ki* eki söylendiği zaman; +(n) *İn* eki ulandığı adı +*ki* ekine bağlama görevi yapmış olur: (*bizim evin üç odası var*) *sizinki kaç odalı*, (*benim notlarım yüksek*) *kardeşiminki çok düşük* gibi.

Ayrıca +(n)*Iⁿ* ulandığı ada ve ad görevli kelimeye şu anlam özelliklerini kazandırır:

- Bir “bütün” ün karşılığı olarak, kendi “parça” sınıfına adına bağlanır: *aynanın ucu*, *bir elin iki parmağı*, *insanın beli*, *masanın ayağı*, *yolun kenarı...gibi*.
- Bir “sahip” in karşılığı olarak, kendine “ait olan” bir varlık ya da kavramın adına bağlanır: *Ali'nin hikâyesi*, *bu köprüünün altı*, *köyü ortak malı*, *onun şu davranışı*, *senin düşüncen*, *yeşilin tonu...gibi*.
- Bir “tür” ün karşılığı olarak, o türün bireyinin adına bağlanır: *elmanın çürüğü*, *fındığın irisi*, *insanın efendisi...gibi*.
- -*DİĞİm*; -*DİĞİn*; -*DİĞİ*; -*DİĞİmİz*; -*DİĞİnİz*; -*DİklErİ*; -*EcEĞİm*, -*EcEĞİn*, -*EcEĞİ*, -*EcEĞİmİz*, -*EcEklerİ* ekleriyle oluşturulmuş sıfat-fiillere bağlanarak, bir kip kavramına bağlanmamış olan bu fiilimsilerin öznesi olarak işlev görür: *Canımın istediğini yiyemedim*, *onun vereceği parayı almam*, *benim geçeceğim yola çıkma*, *öğrencilerin aldıkları notlar yetersiz*, *sizin aldığınız kumaştan isterim...örneklerinde olduğu gibi*.¹⁷⁴

Zeynep Korkmaz, ilgi durum ekini kullanıldığı yerler bakımından üçe ayırır:

- İlgi durumu ek almış veya almamış olarak iki adı birbirine bağlar. “*gönül bağı*, *göz kapağı*, *iç acısı*, *insanın iyisi*, *perdenin boyu*, *yolun yarısı* vb.”

¹⁷⁴ KAHRAMAN (1999: s. 284-285).

- Zamirleri bazı edatlara bağlar. “ *benim gibi, senin gibi, onun gibi, bizim için, senin için, onun kadar vb.*”
- Bazı fiiller ve –dIr / -dUr bildirme ekiyle kullanılarak adları fiile bağlar. “*şu ikisi senin şu ikisi de onların sayılır, elindeki Ali'nindir.*”¹⁷⁵

Alaeddin Mehmedoğlu, ilgi durum ekinin sadece adları yönetebileceğini belirterek şöyle bir sınıflandırma yapmaktadır.

- Sıfatlarla yönetme: *İlay'ın babası, onun düşüncesi.*
- Sayılarla yönetme: *onların çoğu, oturanların beşincisi.*
- Zamirlerle yönetme: *görenlerin hiçbirisi, onların kendisi.*
- Zarflarla yönetme: *odanın içerisi, kışın sonrası.*¹⁷⁶

Nurettin Koç, ilgi durum ekinin başka görevleri için şunları ortaya koyar: Ad öbeği biçiminde deyimler kurar (*ayağının tozuyla, işinin adamı*), deyimleşmiş eylem öbeği kurar (*gözünün içine bakmak, işin içinden sıyrılmak*), tamlayan eki almış sözcük yüklem olur (*At binenin, kılıç kuşananın.*)¹⁷⁷

Yukarıda da belirtildiği üzere ilgi hâli ekinin belirtme, sahiplik, mensubiyet, ilgi anlamları ifade ettiğini ve isim tamlaması kurduğunu farklı kaynaklarda da görmek mümkündür.¹⁷⁸

6.3. İLĞİ DURUM EKİNİN KURDUĞU YAPILAR VE İŞLEVLERİ

6.3.1. Cümle İçinde Kurduğu Yapılar:

6.3.1.1. Yüklem:

“*At binenin, kılıç kuşananındır.*” (EŞ)

¹⁷⁵ KORKMAZ (2003: s.277-280).

¹⁷⁶ Alaeddin Mehmedoğlu, *Türk Dilinde Bağımlı Birleşik Cümle-Söz Dizimi*, Adapazarı, 2001, s. 15.

¹⁷⁷ KOÇ (1996: s.80).

¹⁷⁸ Kerime ÜSTÜNOVA, “Ad Tamlaması- İyelik Öbeği Ayrımı”, *Türk Dili*, S. 641, Mayıs 2005, s. 418-425; .M. Okan BABA, “Tamlayan Durumu Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dili Dergisi*, S83, Mart-Nisan 2001, s. 29-33. HATİPOĞLU (1981: s. 77). ATABAY, ÖZEL, KUTLUK (2003: s. 40). KESKİN (2004: s. 38). BİLGİN (2002: s. 214). HEPÇİLİNGİRLER (2005: s. 188). ZÜLFİKAR (1991: s. 95-96). GÜNEŞ (2002: s. 71-72). BOZKURT (2000: s. 28-31). ÖZKIRIMLI (2002: s. 161). ZEYNALOV (1993: s. 79-84). OLGUN (1996: s. 66). HENGİRMEN (1998: s. 125). ÖZSOY (1994: s. 26). ÖZÇELİK-ERTEN (2000: s. 116).

“Bu tarlalar Durmuş dayınıdır.” (RK)
O benimdir, o benim milletimindir ancak.
Annemindi bu güzel gömlek.

6.3.2. Kelime Grubu Biçiminde Kurduğu Yapılar:

6.3.2.1. Belirtili Ad Tamlaması:

“Lokantanın bahçesine çıktım ve geldim.” (RŞ)
“Hepsi de ekmek kokardı / sayısı unutulmuş parmaklarının.” (MB)
“Hele babasının çamaşırları ile geceliğini giyince büsbütün başka bir adam oldu.” (EŞ)
“Kocamın yakışıklılığı dillere destandı.” (EŞ)
“Toprakların en bereketlisini sende sürdürdüm.” (LK)
Arkadaşımın kardeşinin hasta olduğunu dün öğrendim.
Yangının dumanı Bodrum’a kadar ulaştı.

6.3.2.2. Edat Grubu:

“Sizin için bir kitap getirdim.” (EŞ)
“Başarmak istiyorsan benim kadar çalışmalısın.” (RK)
“Onun için korkmayın.” (SS)
Senin gibi bir dost bulamadı.
Bütün bu hazırlıkları kimin için yaptınız?

6.4. İLGİ DURUMUNUN EKSİZ BİÇİMİNİN KURDUĞU YAPILAR VE İŞLEVLERİ

6.4.1. Kelime Grubu Biçiminde Kurduğu Yapılar:

6.4.1.1. Belirtisiz Ad Tamlaması:

“Bütün aile pazarø günleri bir araya gelirdi.” (LK)
“Haftaø sonu geziye çıkacağız.” (HD)
“Mutfaktan kaynamaø fokurtusu, limonø ve soğanø kokusu geliyor.” (EŞ)
Denizø mavisi gözleri herkesi büyüliyordu.
Kavunø karpuzø kabukları her yere yayılmıştı.

7. VASITA DURUMU

(Osm. *mef' ulün ma'a*; Alm. *Kasus Instrumentalis*; Fr. *cas instrumental*; İng. *instrumental case*; Rus. *padej tvoritelny*)

7.1. TANIM

Türkiye Türkçesinde vasıta durumu +(y)LA ekiyle karşılanır. Vasıta durumuyla ilgili yazılanları dil bilgisi kitaplarından, terim sözlüklerinden ve ilgili makalelerden inceleyelim.

Zeynep Korkmaz:

vasıta hâli

“(Alm. *Kasus Instrumentalis*; Fr. *cas instrumental*; İng. *instrumental case*).

İsmin belirttiği nesnenin vasıta olarak kullanıldığını, fiile vasıta olduğunu belirtmek için kullanılan hâl. Eski ve orta Türkçede +In / + Un ekiyle karşılanan bu hâl, bugün Türkiye Türkçesinde artık kalıplaşmış zarflar hâlinindedir. Bunun yerine ile edatı geçmiştir. Bu hâl ile edatı veya bunun ekleşmiş şekli olan +IE ekiyle karşılanır.”¹⁷⁹

Ahmet Topaloğlu:

araç hâli

“(Osm. *mef' ulün ma'a*; Fr. *instrumental*; Türkçe *kaygıtlık, araç düşümü, araçlı hâl (durum), araçlık hâli, ile hâli, instrumental (vasıta) hâli, aletlik, kimle (bilelik, birlikte) hâli, -le tümleci, araç durumu*).

Cümlede işin hangi araç veya aletle yapıldığını belirten hâl. Eskiden +In eki ile yapılan bu hâl, bugün ile edatı ve ekleşmiş şekilleriyle oluşturulmaktadır. Ör. *ayağ+ın urdu* “ayağı ile vurdu”, *el ile tutmak, arkadaşla konuşmak.*”¹⁸⁰

Vecihe Hatipoğlu:

araç durumu

“(Fr. *instrumental*; İng. *instrumental*; Alm. *Instrumentalis*).

Sözcüğün araç gibi kullanıldığını ya da zaman bildiren sözcüğün belirteç olduğunu gösteren durum. Türkçede bu durum

¹⁷⁹ KORKMAZ (1992: s.165).

¹⁸⁰ TOPALOĞLU (1989: s. 29).

genellikle *-in* ekiyle gösterilir: *Ardın ardın gitmek, için için yanmak; yazın, kışın, güzün vb.*”¹⁸¹

Berke Vardar:

araç durumu

“ (Alm. *Instrumentalis*; Fr. *instrumental*; İng. *instrumental*).

Eylemin belirttiği oluşun hangi araçla yapıldığını gösteren durum. Örneğin *Portakalı çakıyla kesti* tümcesinde yer alan *çakıyla* anlatımı araç durumundadır.”¹⁸²

Mehmet Hengirmen:

araç durumu

“ (İng. *instrumental*; Alm. *Instrumentalis*; Fr. *instrumental*).

Eylemin belirttiği iş veya oluşun hangi araçla yapıldığını göstermek üzere ad veya ad öbeklerinin bulunduğu durum.

Türkçede araç durumu, ekleşmiş biçimleri de bulunan *ile* ilgeci ile belirtilir. *Ali araba ile gitti; Çocuklar elektrikle oynamasın!*

Türkçede, eski dönemlerde daha işlek olan bir ek, *-in* da araç durumu belirtebilir. *Taşı yerinden gücün kaldırdık* cümlesinde *gücün, güç* üzerine gelmiş *-ün* ekiyle ‘güçlülük’ anlamını kazanmıştır. Bu ek *için için yanmak, ardın ardın gitmek* anlatımlarında da kalıplaşmış olarak bulunur. Bu örneklerle araç durumuyla ikilemeler kurulmuştur.

¹⁸³

Muharrem Ergin, Türkçede vasıta (instrumental) ekinin “*-n*” olduğunu, zamanla bu ekin işlekliliğini kaybettiğini söyler. Türkiye Türkçesinde “*yazın, kışın, güzün, yayan, ansızın, düşünmeksizin, gündüzün, için* gibi” örneklerde kalıplaşmış vasıta ekinin olduğunu belirtir. Ergin, *ile* edatının vasıta ekinin işlevlerini karşıladığını söyler. “*-n*” eki işlekliliğini kaybederken, görevini “*ile*” edatına bırakmıştır. “*ile*” zamanla *+la*, biçiminde ekleşmiştir: “*ağaç-la, evler-le, babam-la,*” gibi.

Ergin, “*+la*” ekine vasıta görevi gören “*ile*” edatının ekleşmiş şekli olarak bakılması gerektiğini söyler. *+la* ekinin “*bununla, seninle*” örneklerinde olduğu gibi ilgi (tamlayan) durum ekinden sonra geldiği için *+la*’yı durum eki saymaz.¹⁸⁴

¹⁸¹ HATİPOĞLU (1972: s. 15).

¹⁸² VARDAR (2002: s. 23).

¹⁸³ HENGİRMEN (1999: s. 34).

¹⁸⁴ ERGİN (1992: s. 237-239).

Tahsin Banguoğlu, vasıta durumunu “*dışçekim hâlleri*” arasında sayar, “*kimle hâli*” adını verir. Eski Türkçedeki “*-in*” ekinin yerini tuttuğunu (*adag-in> ayak-la*), bugün “*ile*” takısından ekleşmiş olduğunu söyler.¹⁸⁵

Doğan Aksan, vasıta durumuna “*araçlı durum*” adını verir. Vasıta durumu, adın belirttiği nesnenin bir araç olarak kullanıldığını, tümcede anlatılan işin gerçekleşmesinde adın belirttiği nesneden yararlanıldığını gösterir. Türkiye Türkçesinde “*ile*” ilgeciyle anlatım bulmuştur: *bıçakla kesmek, kalemle yazılmış mektup* gibi.¹⁸⁶

Nadir Engin Uzun, “*arabayla*” sözcüğünün yazımsal olarak tekçil ama iki ayrı sözcükten oluştuğunu söyler: *araba* ve *ile*. “*ile*” ilgecinin herhangi bir sesbilgisel koşullanma içinde olmadan kaynaşacağı sözcükle birleştiğini belirtir:¹⁸⁷

araba ile > arabayla

tren ile > trenle

Ahmet Buran, eski Türkçedeki “*+n*” vasıta durum ekinin belli bazı kelimelerin gövdesiyle kaynaştığını, yer aldığı kelimelerde zarf işleviyle kullanıldığını söyler. Vasıta işlevini artık, “*ile*” edatı ve onun ekleşmiş biçimi olan *+IA* karşılar.¹⁸⁸

Tahir Kahraman, vasıta durum eki hakkında şunları söyler: *+IE* bugün eski Türkçedeki *+n*'nin yerini tamamıyla almış ve Çağdaş Türkiye Türkçesinde, araç-birliktelik bildiren bir durum eki olarak kullanılır olmuştur. Türkçedeki “*az çaba ile çok şey anlatma*”, “*anlatımı kolaylaştırma*” eğiliminin sonucu olarak, *ile*'nin yerine *+IE*'nin kullanılma oranının sürekli yükseleceği de bellidir. *+IE*'nini “*bununla, seninle*” gibi örneklerde, belirten durumu ekinin üzerine gelmesi edat kökenli oluşunun bir sonucudur.¹⁸⁹

Zeynep Korkmaz, vasıta ekinin “*ile*” edatının ekleşmesinden oluşan bir ek olduğunu, ekleşme sırasında eklendiği kelimenin dil benzeşmesine uymakla ekleşmenin biçim şartını yerine getirdiğini söyler. İşlev bakımından da eski Türkçedeki *+In / +Un*

¹⁸⁵ BANGUOĞLU (1990: s. 329-330).

¹⁸⁶ AKSAN (1998: s. 92-93).

¹⁸⁷ UZUN (2006: s.73).

¹⁸⁸ BURAN (1999: s. 268).

¹⁸⁹ KAHRAMAN (1999: s. 283).

vasıta durum ekinin işlevlerini tümüyle üzerine aldığı, “*vasıta ve birliktelik*” işlevini bir ek olarak sürdürdüğünden çekim eki olduğunu belirtir.¹⁹⁰

Özgür Ay, +(y)IA (<ile) şekli, bir ek olarak kullanıldığında eklendiği kelimenin ses özelliğine bağlı olarak “+(y)le, +(y)la” şekillerine giren bir “instrumental (vasıta hâli) eki olduğunu, “ile” şeklinde ayrı bir kelime olarak kullanıldığında ise, bir “bağlama edatı”, “sıralama edatı” veya “son çekim edatı” olarak değerlendirildiğini ifade eder.¹⁹¹

Çekim edatlarından *ile*'nin ekleşmesiyle oluşan Yeni Türkçe vasıta *-la/-le*, gramerlerde, hep isim çekimi içinde sayılırken, ekleşmenin olmadığı diğer edat grupları, sadece sentaks bölümünde diğer kelime gruplarıyla birlikte ele alınmaktadır.¹⁹²

Vasıta durum eki +(y)IA'nın yapısı ve ekleşmesi ile ilgili olarak da araştırmacılar görüşlerini belirtmişlerdir.¹⁹³

Bazı dil bilgisi kitaplarında vasıta durumu, durum ekleri arasında yer almamıştır. (bk. Tablo 1).¹⁹⁴

7.2. VASITA DURUM EKİNİN İŞLEVLERİ

Vasıta durum ekinin işlevleri konusunda dil bilgisi araştırmacılarının görüşlerine bakalım.

Zeynep Korkmaz, vasıta durum ekinin işlevlerini şöyle belirlemiştir: Fiildeki oluş ve kılışın hangi “*vasıtayla*” gerçekleştiğini bildirir. Adı fiile “*birliktelik, beraberlik*” ilişkisiyle bağlar. “*Birliktelik*” gösteren + *IA* vasıta durumu ekinin, bu işlevini pekiştirmek üzere kendisinden sonra bir *beraber* veya *birlikte* edatı aldığı da görülür. İki çeşit öğeyi birbirine bağlama görevi yüklenir. Ve genellikle “*ve*” bağlacının

¹⁹⁰ KORKMAZ (2003: s. 318).

¹⁹¹ Özgür AY, “+(y)IA (<ile) Ekinin Cümle Öğeleri Oluşturmadaki Yeri”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Afyon, Şubat 2001, C.II, S.2, s.253-260.

¹⁹² Mustafa ÖNER, “Türkçede Edatlı (Sentaktik) İsim Çekimi”, *Türk Dili*, S. 565, Ocak 1999, s. 10-17.

¹⁹³ Mertol TULUM, “-la / -le Ekine Dair”, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul 1993, s. 157-164; Mehmet Vefa NALBANT, “Türkçe Enklitik Edatı “la”, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II*, Ankara 2004, s. 2157-2173.

¹⁹⁴ EDİSKUN (1999: s.110), KOÇ (1996: s. 169), KÜKEY (2003: s.135), BİLGEGİL (1984: s. 175), ATABAY, ÖZEL, KUTLUK (2003: s.35). KIRKKILIÇ, ULAŞ (2003: s. 64-65). BİLGİN (2002: s. 205). ZEYNALOV (1993: s. 75). HENGİRMEN (1998: s. 123). DEMİR (2004: s. 272).

yerini tutar. +*IA* vasıta durumu eki adı fiile veya bir diğer cümle ögesine zaman ve miktar bildirme ilişkisiyle bağlar: *geceyle, şafakla, tanla, vaktiyle, zamanla, amaçla, arabayla, sürüyle* gibi. +*IA* eki, çeşitli anlam ve işlev nicelikleri taşıyan tarz zarfları oluşturur: *genellikle, açıklıkla, tam anlamıyla, dikkatle, dört gözle, hakkıyla, hayretle, hınçla, ihanetle, kolaylıkla, kesinlikle, özenle, özellikle, sevgiyle, sırayla, tatlılıkla, telaşla, zorlukla* vb.¹⁹⁵

Ahmet Buran vasıta durum ekinin işlevlerini; *vasıta bildirir, birliktelik bildirir, zaman bildirir* ve *hâl zarfları kurar* diye tespit etmiştir.¹⁹⁶

Tahir Kahraman, vasıta durum ekinin *araç gereç, birliktelik bildirme, temel işlevinin* olduğunu ifade eder. Ayrıca temel işlevine bağlı olarak; *bağlılık-ilgi, durum (nasıllık, biçim, davranış, sebep, zaman, nicelik, karşılık, bildirme)* işlevlerinin olduğunu söyler.¹⁹⁷

Vasıta durumunun işlevleri ile ilgili olarak farklı kaynaklarda da yukarıda anlatılan görüşlere benzer ifadeler yer almaktadır.¹⁹⁸

7.3. VASITA DURUM EKİNİN KURDUĞU YAPILAR VE İŞLEVLERİ

7.3.1. Cümle İçinde Kurduğu Yapılar:

7.3.1.1. Zarf Tümlenci:

7.3.1.1.1. İşlevleri:

7.3.1.1.1.1. Araç:

“Büyük *bardakla* şerbet içilir.” (AB)

“Kartonları *makasla* kesmelisin.” (RK)

¹⁹⁵ KORKMAZ (2003: s. 318-324).

¹⁹⁶ BURAN (1999: s. 275-276).

¹⁹⁷ KAHRAMAN (1999: s. 282-283).

¹⁹⁸ HATİPOĞLU (1981: s. 94). KESKİN (2004: s. 36-37). GÜNEŞ (2002: s. 74-75). BOZKURT (2000: s. 35). OLGUN (1996: s. 67). ÖZSOY (1994: s. 26-27). ÖZÇELİK-ERTEN (2000: s. 119-120).

“**Taşla** önceden kırdığı kafatasım kuyuya düşerken parça parça oldu.” (EŞ)

“**Kibritle** oynamak tehlikelidir.” (NK)

“**Turnaklarınızla** çocuğun yüzünü bu hâle koydunuz.” (ACE)

Çuvalların ağzını **iple** bağladı.

Düğünlerde **silahla** havaya ateş etmek yasaklandı.

7.3.1.1.1.2. Birliktelik:

“Bir yaz günü geçtik Tuna’dan **kafilelerle**.” (HD)

“Akşamları **kardeşimle** top oynuyoruz.” (AB)

“Okan, **arkadaşlarıyla** ders çalışıyor.” (RK)

“Kocamın dönüşünü beklerken, iki yıl **onunla** ve **kayınpederimle** aynı evde yaşadık.” (EŞ)

“**Babasıyla** birlikte geldi.” (NK)

Öğrencilerle İstanbul’a geziye gideceğiz.

Futbolcularla hatıra resmi çektirdim.

7.3.1.1.1.3. Tarz:

“Parayı **elinin tersiyle** itti” (NK)

“Boş dükkânın kedi besler gibi **şefkatle** lokmalarımı izleyerek beni besleyen sahibinin anlattıklarını **dikkatle** dinledim.” (EŞ)

“**Hiddetle** gelmiş, bu bizi vuracak demiş.” (AB)

“Oradan **hüzünle** ayrıldık.” (RK)

“Halk, yeni yeni alemin doğacağı tarafa yüzünü dönmüş, **dikkatle** ve **hayretle** bakıyor.” (HD)

“Böylece dağınık nizamda **ağır adımlarla** postaneye doğru yürüdüük.” (HD)

Otobüste **yüksek sesle** konuşup, kahkahalarla gülüyordu.

Olayları **güzellikle** anlatmalısın.

7.3.1.1.1.4. Sebep:

“**Havaların soğumasıyla** işimiz azaldı.” (RK)

“**Odamda telefonun çalmasıyla** uyandım.” (RŞ)

“Yalnız bizim yaptıklarımız değil, asırlardır bu alemde yapılmış her şey, **yangınlarla, kurtlarla, ilgisizlikle** yok olacak.” (EŞ)

“Kasaba **depremle** büyük kayba uğradı.

Fren sesiyle irkilip hemen kenara çekildi.

7.3.1.1.1.5. Zaman:

“Bahçede akasyalar açar **baharla**.” (HD)

“**Şafakla**, Afyon siperlerinde savaş başlamıştı.” (HD)

Gönlüm, en çok **yazla** neşelenir.

7.3.1.2. Yüklem:

“O, orada **seninleymiş**.” (EŞ)

Mutluluğun sırrı **sevgiyledir**.

Zeynep, hafta sonu **onunlaydı**.

7.3.2. Kelime Grubu Biçiminde Kurduğu Yapılar:

7.3.2.1. Vasıta Grubu:

“**Annesiyle dargın** gitti.” (LK)

“Şehre giren bir geminin bana pır pır selam yollayarak indirilen yelkenleri **Haliç’in yüzeyle** aynı kurşuni sis rengindeydi.” (EŞ)

“**Bıçakla yaralıları** öteki tarafa taşıdılar.” (LK)

Öğrenciler **bayrakla süslü** sınıfları çok beğendiler.

8. EŞİTLİK DURUMU

(Osm. *müsavat hâli*; Alm. *Kasus Äquativus*; Fr. *équatif*; İng. *equative case*; Rus. *affiks ravenstva*)

8.1. TANIM

Türkiye Türkçesinde eşitlik durumu +CA ekiyle karşılanır. Eşitlik durumuyla ilgili yazılanları dil bilgisi kitaplarından, terim sözlüklerinden ve ilgili makalelerden inceleyelim.

Zeynep Korkmaz:

eşitlik hâli

“(Alm. *Kasus Äquativus*; Fr. *équatif*; İng. *equative case*; Osm. *müsavat hâli*).

İsimlerde ve isim soylu kelimelerde nitelik ve nicelik bakımından karşılaştırmaya dayanan eşitlik gösterme hâli. Bu hâli göstermek üzere Türkçenin tarihi ve yaşayan lehçelerinde *gibi* ve *kadar* edatlarının yerini tutan +ÇA, +sI / sU, +ÇIIAp > +ÇA +IA-p ekleri yanında *teg* edatının ekleşmesinden oluşmuş +dAy ve dI / + dU ekleri kullanılır. ET. *sub+ça* «su gibi», *tag+ça* «dağ kadar», *yok+ça* «yok gibi», TT. *Çocukça* «çocuk gibi» *hareket*, *delice* «deli gibi» *sevmek*, *arlanca döğüşmek*, *arkadaşçasına anlaşmak*; *çocuksu hareket*, *erkeksi davranış*, *susu yemek* «su gibi yavan yemek» vb.”¹⁹⁹

Ahmet Topaloğlu:

eşitlik hâli

“(Osm *müsavat*; Fr. *équatif*; Türkçe *eşitlik*, *mükayese hâli*, *-ce hâli*, *görelilik hâli*, *eşitlik (ekvatif) hâli (durumu)*, *kimce hâli*).

Cümlede isim soylu kelimelerin belirttiği kavramla yüklem arasında bir eşitlik, bir benzerlik veya karşılaştırmanın söz konusu olduğunu gösteren hâl. Bugünkü Türkçede eşitlik hâli +CA, +sI ekleriyle yapılır. Ör. *insan+ca davranmak*, *kibar+ca konuşmak*, *ahbap+ça davranmak*, *saf+ça anlatmak*, *çocuk+su görünmek* gibi.”²⁰⁰

Vecihe Hatipoğlu:

eşitlik eki

“(Fr. *équatif*; İng. *equative*; Alm. *Äquativus*) (*Derl. Gibilik eki*, *görelilik eki*).

¹⁹⁹ KORKMAZ (1992: s. 56).

²⁰⁰ TOPALOĞLU (1989: s.68).

Sözcüğe **gibi, göre** anlamı katan ek. Türkçede bu kavramları **-ce** ve **-si** ekleri verir: *Bence (ben-ce), insanca (insan-ca), aptalca (aptal-ca), erkekçe (erkek-çe), çocuksu (çocuk-su)* vb.”²⁰¹

Berke Vardar:

eşitlik derecesi

“ (Alm. *Äquativus*; Fr. *équatif*; İng. *equative*).

Kimi dillerde özel bir anlatımı bulunan ve çeşitli kavramların eşit ölçüde gösterilmesini sağlayan karşılaştırma yolu. Türkçede eşitlik derecesi *gibi, kadar* ilgeçleriyle belirtilir.”²⁰²

Mehmet Hengirmen:

eşitlik durumu

“ (İng. *equative case*; Alm. *Äquativ*; Fr. *cas d'égalité*).

Sözcüklerin belirli bir derece, seviye göstermek üzere buldukları durum.

Eşitlik durumu Türkçede *-ca (-ce)* eki ile sağlanır. *O her zaman çocukça davranır* cümlesinde *çocuk* sözcüğü eşitlik durumundadır.”²⁰³

Muharrem Ergin, kelime gruplarında ve cümlede fiilin nasıl ve ne şekilde yapıldığını, fiilin oluş veya yapılaş tarzını ifade etmek için adın eşitlik durumuna girdiğini belirtir. *Ergin*, asıl eşitlik eki *+CA*'dır, der. Eşitlik ekleri gibilik, eşitlik ve benzerlik ifade eder. “*İnsanca, iyice, açıkça, güzelce, yüzlerce, binlerce, yanımca, ardınca, bunca, bence, böylece, akça, yavaşça, kurnazca, tilkice.*”

Ergin, *+CA* ekinin yapım eki olma eğiliminde olduğunu söyler. Türkçede dil isimlerinin, millet isimlerinin *+CA* yapım ekiyle yapıldığını söyler. “*Çamlıca, Kanlıca, karaca, alaca, kokarca*” adlarında *+CA* ekinin yapım eki olarak kalıplaştığını söyler.”²⁰⁴

Zeynep Korkmaz'ın eşitlik durumuyla ilgili olarak konuyu bütün yönleriyle ele alan ayrıntılı bir makalesi vardır. *Korkmaz*, tarihi lehçelerden başlayarak çağdaş Türk lehçelerindeki ve Türkiye Türkçesinde *+CA* ekini incelemiştir. *Korkmaz*, Türk lehçelerinde isimlere eklenerek birbirinden ayrı vazifeleriyle türlü edatların (*gibi, kadar, göre, ile, tarafından, bakımından, üzere, sonra vb.*) yerini tutan *+ça* eki ilk metinlerde

²⁰¹ HATİPOĞLU (1972: s. 40).

²⁰² VARDAR (2002: s. 95).

²⁰³ HENGİRMEN (1999: s. 160).

²⁰⁴ ERGİN (1992: s. 239-241).

eşitlik ilişkisi kurmaktadır. Eklendiği kelimelerin nitelik farklarından yahut mukayese ve benzetmenin tarzından ileri gelen bazı özellikler, ekte görev kaymaları doğurmuş ya da birtakım başka etkiler kazanmasına sebep olmuştur, der. *Korkmaz* +ça ekinin eşitlik göreviyle kullanılmasının eski metinlerde yaşayan lehçelere oranla genellikle daha işlek olduğunu belirtir. +ça ekinin Türkiye Türkçesinde bir hareket tarzı bildiren soyut ifadelerde kullanıldığını (insanca davranış), somut ilişkiler için gibi edatının yerleştiğini ifade eder.²⁰⁵

Zeynep Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri adlı eserinde eşitlik durumunu; eklendiği ad ile fiil veya cümlenin başka bir ögesi arasında karşılaştırmaya dayanan farklı niteliklerde eşitlik ilişkisi kurduğunu açıklar: *aptalca* (konuşmak), *aylarca* (beklemek), *gönlünce* (yaşamak), *paraca* (bunalmak). Eşitlik durumu ekinin zamanla yapım ekine dönüştüğünü ve ad çekiminde kullanılmasının hayli sınırlandığını belirtir.²⁰⁶

Ahmet Buran, eşitlik durum ekini zarf yapma işlevi ağır basan ve durum eki olma işlevi gittikçe zayıflayan bir ek olarak niteler. Eşitlik ekinin işlevini *gibi*, *kadar*, *dek*, *deyin* vb. edatlar yerine getirir.²⁰⁷

Tahsin Banguoğlu, eşitlik durumunu dışçekim hâlleri arasında sayar, *kimce hâli* adını verir. Kimce hâlindeki adların sözlük değeri kazanmaya çok yatkın olduklarını belirtir.²⁰⁸

Hürriyet Gökdayı ve *Turgay Sebzecioğlu*, +CA ekinin bir geçiş süreci içerisinde olduğunu belirtirler. +CA eki çekim ekliğini korurken, bir başka kaynakta yapım eki, başka bir kullanımda ise çekim ekliğinden kurtulamamış bir yapım eki de olabilmektedir. +CA ekinin farklı görünümlerinin farklı terimlerle ifade edilmesi gerektiğini söylerler. Üç türlü +CA eki olduğunu söylerler:

Çekim eki olan +CA: Çekim ekliği bu ekin en eski işlevidir. *Bence*, *kanımca*, *keyfince*, *sizce*, *sence*, *bizce*, *ömürümce*, *onca* (ona göre), *boyunca*, *gönlünce*, *aklınca*, *huyunca*, *dilediğince*, *töresince* vb.

²⁰⁵ Zeynep KORKMAZ, "Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek İle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, I. Cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s.12-84.

²⁰⁶ KORKMAZ (2003: s. 25).

²⁰⁷ BURAN (1999: s. 268).

²⁰⁸ BANGUOĞLU (1990: s. 330).

Yapımsı eki olan +CA: Çekim ekliğinden sıyrılıp yapım eki olma yolunda ilerleyişini sürdüren veya bu sürecini tamamlama yolunda olan +CA eki için kullanılır. Kısaca geçiş sürecinde olan ektir. Yapımsı eki olma işlevini gösteren bazı örnekler şunlardır: *askerce, güzelce, kolayca, sınıfça, yiğitçe, çocukça, aptalca, açıkça, aylarca, delice, çulgınca, binlerce, bilgice, malca, paraca, yaşça* vb.

Yapım eki olan +CA: Yapım eki görevinde kullanılan +CA için daha kesin örnekler vardır: *Çamlıca, Çatalca, Çukurca, Derince, kokarca, karaca, boğmaca, ılıca, kaplıca, düşünce, eğlence, güvence, dönence, çekince, çekmece, söylene, önce, sivilce* vb.²⁰⁹

Bazı dil bilgisi kitaplarında eşitlik durumu, durum ekleri arasında yer almamıştır. (bk. Tablo 1)²¹⁰

8.2. EŞİTLİK DURUM EKİNİN İŞLEVLERİ

Zeynep Korkmaz, eşitlik durum ekinin başlıca görevlerini eşitlik görevi ve karşılaştırma (nispet) görevi olarak sıralar. Eşitlik görevinin alt başlıkları olarak vasıfta *eşitlik, miktar ve büyüklükte eşitlik, göreceli (izafi) eşitlik* görevlerini sayar.²¹¹

Muharrem Ergin, eşitlik durumunun esas işlevi benzerlik, eşitlik ve mukayese ilişkisi kurmaktır, der. Eski Türkçeden günümüze kadar bu işlevi eşitlik eki dediğimiz -ça / -çe eki yerine getirmekle beraber; yine Eski Türkçeden itibaren bazı edatlar (teg, kibi, kadar, göre vb.) eşitlik durumunun işlevi için kullanıldığını belirtir. Bu sebeple de eşitlik durumunun işlevleri olarak “*gibilik, görelilik, kadarlık*” ifade ettiğinden bahseder.²¹²

²⁰⁹ Hüriyet GÖKDAYI, Turgay SEBZECİOĞLU, “Geçiş Aşamasında Olan +cA Ekinin Türü”, *Türk Dili*, Ankara, Ocak 2006, S. 649, s.61-71.

²¹⁰ GENCAN (2001: s. 181). EDİSKUN (1999: s.110), KOÇ (1996: s. 169), KÜKEY (2003: s.135), BİLGEGİL (1984: s. 175), KIRKILIÇ, ULAŞ (2003: s. 64-65). BİLGİN (2002: s. 205). ZEYNALOV (1993: s. 75). HENGİRMEN (1998: s. 123). DEMİR (2004: s. 272).

²¹¹ KORKMAZ (2003: s. 325-329).

²¹² ERGİN (1992: s. 239-241).

Ahmet Buran, eşitlik durumunun işlevleri olarak “eşitlik, mukayese, sınırlama” işlevini sayar. Sınırlama işlevine Anadolu ağızlarından örnek gösterir (*O zamança ahluma düşdü, dedi ki, dervişin halı ne olacah*).²¹³

Tahir Kahraman, eşitlik durumunun çekim eki sayılmasını gerektiren iki kullanımı vardır, der. Bunlar:

- + *CE*, adlara ve zamirlere ulanarak çekim edatı “tarafından” ın işlevini görmektedir: *Bu yol devletçe yapıldı, düğünün masrafları onlarca karşılandı,...*örneklerinde olduğu gibi.
- Adlarda ve zamirlerde “+*E göre*” çekim ögesinin işlevinde kullanılmaktadır: *Avrupalılarınca biz eskiden çok barbarmışız, bence yaptığın doğru değildir...*kullanımlarında olduğu gibi.²¹⁴

N. Atabay, S. Özel ve İ. Kutluk, eşitlik durumunun işlevlerini şöyle sıralar: Nitelikte eşitlik sağlar (*adamca davranış*). Nicelik, büyüklük ölçü yönünden eşitlik sağlar (*bilgice, kiloca*). Görelilik anlamı verir (*aklınca, bilimce*). Sayı adlarına gelir ve çokluk bildirir (*yüzlerce, binlerce, milyonlarca*). Zaman belirten çoğul adlara gelerek eşitlik sağlar (*aylarca, günlerce, yıllarca*). Karşılaştırma, gibi olma anlatır (*arabayı delice sürmek, insanca davranmak, yaşça büyük, yasaca tutarlı olmak gibi*).²¹⁵

+*CA* ekinin eşitlik, benzerlik, küçültme işlevlerinden bahseden farklı kaynaklar da bulunmaktadır.²¹⁶

²¹³ BURAN (1999: s.276).

²¹⁴ KAHRAMAN (1999: s.282).

²¹⁵ ATABAY, ÖZEL, KUTLUK (2003: s.40-41).

²¹⁶ Besim ATALAY, *Türk Dilinde Ekler ve Kökler Üzerine Bir Deneme*, TDK Yay., İstanbul 1941, s. 57, Cengiz TOSUN, “Türkçede Küçültme ve Benzetme Ekleri”, *Genel Dilbilim Dergisi*, C. 2, S. 1-2, Ankara 1978, s. 48-49), HATİPOĞLU (1981-44-51). KESKİN (2004: s.36). ÖZSOY (1994: s. 27-29). OLGUN (1996: s. 67). BOZKURT (2000: s. 35). GÜNEŞ (2002: s. 75-76).

8.3. EŞİTLİK DURUM EKİNİN KURDUĞU YAPILAR VE İŞLEVLERİ

8.3.1. Cümle İçinde Kurduğu Yapılar:

8.3.1.1. Zarf Tümlenci:

8.3.1.1.1. İşlevleri:

8.3.1.1.1.1. Benzerlik:

“Yürü yavrum yürü, *Osmanlıca* yürü.” (EŞ)
 Bütüün olanlara rağmen *korkakça* davrantyordu.
 Ona *insanca* davran.

8.3.1.1.1.2. Uygunluk:

“Konuksever ev sahibim beni iftiharla gezdirdiği evinin odalarında, biraz da kendim *dileğimce* gezineyim.” (EŞ)
Gönlümce bir arkadaş ararım kendime.

8.3.1.1.1.3. Tarz:

“Lâmia yemek odasına döndüğü vakit *hafifçe* gülümsüyordu.” (HD)
 “Belki de Frenk üstatlarının usulleri *gizlice açıkça* taklit edilsin isteyen eniştem ona bir rakip olduğu için...” (EŞ)
 “*Yavaşça* kapıdan içeri süzüldü.”(FB)
 Dersi *iyice* dinlemediği için yanlış yapmıştı.

8.3.1.1.1.4. Zaman:

“Çünkü İstanbul’a dönen eniştem padişahımız hazretlerine Frenk üstatlarının usulleriyle resmedilmesinin çok iyi olacağını söyleyince o itiraz etmiş *önce*.” (EŞ)
 Bunları *evvelce* işitmiş değildim.

8.3.1.1.1.5. Süre:

“Onların gözü önünde **günlerce, haftalarca, aylarca** emsalsiz zaferim şenliklerini yapmıştır.” (RŞ)

“**Saatlerce** iki sözü bir araya getirip seslenmediler.” (NSİ)

“Bu dileklerini gerçekleştirmenin en iyi yolunun da kitapları açıp eski üstatların yaptığı harika ve kusursuz resimlere **saatlerce, günlerce** bakmak, hiç durmamacasına bakmak olduğunu keşfetmişler.” (EŞ)

“**Aylarca** beklememize karşın gelmedi.” (FB)

“**İki yıl süresince** hiç kokoreç yemedim.” (EŞ)

“**Şu son yedi yıl boyunca, İstanbul’da** beş yüz altmış el değiştirdim, girmediğim ev, dükkan, çarşı pazar, cami, kilise, havra kalmadı.” (EŞ)

Yıllarca onu beklemiş bu sokaklarda.

Beni dakikalarca burada bekletmesine kızmıştım.

8.3.1.1.1.6. Miktar:

“Elimden **geldiğince** bunu yapmaya çalışacağım.” (EŞ)

“**Binlerce** adam sokağa döküldü.” (FB)

Sana bunu **yüzlerce** söylemiştim.

8.3.1.1.1.7. Görüş Sahibi:

“**Bence** hem kör hem bunaktır.” (EŞ)

Onun söyledikleri **sence** doğru mu?

Dernekçe bu uygulamalara karşıydılar.

8.3.1.1.1.8. Bakış Açısı:

“**Yaşça** büyük olduğu hemen anlaşılıyordu.” (EŞ)

Yaşlı adam kendine alınan hediyeye **çocukça** sevindi.

8.3.1.1.1.9. Karşılaştırma:

“Kız **boyca** ondan uzun imiş.” (AB)

“**Bilgice** biz onlardan üstünüz.” (RK)

Sayıcı onlardan daha fazlaydı.

8.3.1.2. Dolaylı Tümleç:

8.3.1.2.1. İşlevleri:

8.3.1.2.1.1. Yer:

“Ben yürüdükçe gece karanlığı, şehrin ıssız, en insansız köşelerine indikçe günahım ağır ağır arkamda kalıyor, dar sokaklarda taş hanların, medreselerin, camilerin duvarları **boyunca** adımları yankılandıkça korkularım hafifliyordu.” (EŞ)

Evler tren yolu **boyunca** sıralanmıştı.

8.3.1.3. Yüklem:

Akşam daha **iyiceydim**. (MB)

Onun dünkü davranışları **akıllıca**ydı.

8.3.2. Kelime Grubu Biçiminde Kurduğu Yapılar:

8.3.2.1. Eşitlik Grubu:²¹⁷

“**Zekaca üstün** çocuklarımızın sayısı epeyce fazla.” (CVU)

“**Sayıca fazla** düşman, Türklerin manevi gücü karşısında direnemedi.” (CVU)

“Genç bir adamın **yaşça** da, **makamca** da kendinden çok **büyük**lerde saygı uyandırması elbette küçümsenemezdi.” (EŞ)

8.3.2.2. Sıfat Tamlaması:

“Kızın yüzünde tomurcuklanan o **safça kaygı**yı büyük bir hayranlıkla seyrettim.” (MB)

“Sabahları gün doğmadan önce, tan yerleri ışıırken **binlerce kuş** birden ötmeye başlıyordu.” (NA)

“Hiç unutmam; 1934 yılı sonbaharının **serince bir akşamüstü** idi.” (NA)

Milyonlarca yıldız vardı gökyüzünde bu akşam.

İçini **çocukça bir korku** kaplamıştı.

²¹⁷ Bu konu için bk. Ceyhan Vedat Uygur, “Eşitlik (Ekuvatif) Eki ve Eşitlik (Ekuvatif) Grubu Üzerine”, *Türk Dili*, Ankara 1997, S.546, s. 547-548.

SONUÇ

Bu çalışmada Türkiye Türkçesinde durum kavramı ve durum ekleri üzerinde durulmuştur. “Giriş” bölümünden sonra “Türkiye Türkçesinde Durum Kavramı” başlığı altında dil bilgisi kitaplarından, terim sözlüklerinden ve ilgili makalelerden tespit edilen durum kavramı tanımları verilmiştir. Ad durumlarının tanımları ve sayısı da kaynaklardan tespit edilmiştir. Çalışmamızda ad durumları sekiz durum olarak belirlenmiştir. Bunlar; *yalın, yönelme, belirtme, bulunma, ayrılma, ilgi, vasıta ve eşitlik* durumlarıdır . Belirlenen durum ekleri; konu ile ilgili olan kaynaklardaki görüş farklılıkları değerlendirilerek tablo hâlinde de gösterilmiştir. Bu durum eklerinin işlevleri üzerine söylenenlerden yola çıkılarak eklerin işlevlerine açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, eklerin kurduğu yapılar ile işlevleri, ilgili araştırmalardan tespit edilen ve tarafımızdan kurulan cümlelerle örneklendirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki ad durumları ile ilgili tespit ettiğimiz sonuçlar şunlardır:

1. Türkiye Türkçesinde yalın durum daima eksizdir. Adların teklik, çokluk ve iyelik şekilleri yalın durumdadır. Eksiz belirtme durumu ile yalın durum bazı araştırmalarda karıştırılmış ve yalın durum olarak gösterilmiştir. Yalın durum için araştırmacılar özne durumu terimini önermektedirler.

2. Türkiye Türkçesinde yönelme durum eki +(y)A’dır. Yönelme durumunda diğer durum eklerinde olduğu gibi araştırmalarda terim farklılıkları bulunmaktadır. Genelde terim olarak yönelme ve yaklaşma terimlerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Yönelme durumu sadece yönelme, yer bildirme işleviyle kullanılarak söz diziminde dolaylı tümleç olarak kullanılmamaktadır. Zaman, sebep, tarz, miktar, oran işlevleri ile zarf tümleci olarak da kullanılır. Aynı zamanda isim cümlelerinin yüklemi olarak kullanımları da mevcuttur.

3. Türkiye Türkçesinde belirtme durum eki +(y)I⁴’dır. Belirtme durumu eksiz olarak da karşılanmaktadır. Bu yalın durum ile karışıklığa sebep olmaktadır. Belirtme durumunun işlevinin, diğer durum eklerinde olduğu gibi ilgi kurmak bağlantı sağlamak

değil, nesneyi belirtmek, belirli kılmak olduğu tespit edilmiştir. Bu özellik belirtme durumunda hem ekli hem de eksiz şekilleri için geçerlidir.

4. Türkiye Türkçesinde bulunma durum eki +DA'dır. Bulunma durumu da cümlede yer, araç, bakış açısı işlevleri ile dolaylı tümleş olarak kullanılsa da zaman, dönem, tarz, oran işlevleri ile zarf tümleci olarak da kullanılır. İsim cümlelerinde yüklem olduğu örnekler de çoktur.

5. Türkiye Türkçesinde ayrılma durum eki +DAn'dır. Ayrılma durumu olarak kullandığımız bu terim yerine çıkma durumu terimi de oldukça sık kullanılmaktadır. Ayrılma durum eki cümlede yer, ayrılma, karşılaştırma gibi işlevlerle dolaylı tümleş olarak; zaman, sebep, tarz işlevleri ile de zarf tümleci olarak kullanılmaktadır. Ayrıca bazı geçişli fiiller +I tamlayıcısının yanında +DAn tamlayıcısıyla da kullanılarak cümlede nesne olabilmektedir. Cümlede yüklem göreviyle de kullanılır. Bu durum ekinin işlevlerinin diğer durum eklerinin işlevlerine göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

6. Türkiye Türkçesinde ilgi durum eki +(n)I⁴n'dır. Birinci teklik ve çokluk kişi zamirlerinde sonra +Im'dır. Belirtme, sahiplik, mensubiyet, ilgi anlamları ifade eden ilgi durumunu tamlayan durumu olarak ele alan araştırmacıların yanında bu durumu bağlantı kurucu ek, kurucu ek olarak değerlendirenler de vardır. Ayrıca bu durum ekinin durum ekleri içinde değerlendirilmemesi gerektiğini savunan araştırmacılar da vardır.

7. Türkiye Türkçesinde vasıta durum eki +(y)IA'dır. Araştırmalarda Eski Türkçede vasıta durum ekinin +(I⁴)n olduğu ancak bu ek zamanla işlevini kaybettiği için "ile" edatından eklenen +IA'nın kullanılmaya başlandığı belirtilmektedir. Cümlede; sebep, araç, birliktelik, zaman işlevleri ile zarf tümleci olarak kullanılmaktadır. Cümlede yüklem göreviyle de kullanılır. Bu durum ekinin bazı dil bilgisi kitaplarında bir durum eki olarak ele alınmadığı da belirlenmiştir.

8. Türkiye Türkçesinde eşitlik durum eki +CA'dır. Bu ekin bir yapım eki mi yoksa bir çekim eki mi olduğu konusunda görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Gibilik, eşitlik ve benzerlik vb. işlevleri bulunan eşitlik durumunu da bir durum eki olarak kabul etmeyen kaynaklar vardır. Söz diziminde zarf tümleci olarak kullanılan +CA ekli yapılar az da olsa yer bildirerek cümlede dolaylı tümleş olarak da kullanılmaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- ADALI, Oya, *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*, Papatya Yayınları, İstanbul, 2004.
- AĞIRGÖL, Akif, ÖZKAN, Cafer, *Kaynak Dilbilgisi*, Maktan Matbaacılık, İstanbul, 1989.
- AKERSON, Fatma, *Dile Genel Bir Bakış*, Multilingual, İstanbul, 2000.
- AKSAN, Doğan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.
- ATABAY, Neşe, ÖZEL Sevgi, KUTLUK İbrahim, *Sözcük Türleri*, Papatya Yayınları, İstanbul, 2003.
- ATALAY, Besim, *Türk Dilinde Ekler ve Kökler Üzerine Bir Deneme*, TDK Yay., İstanbul 1941
- BANGUOĞLU, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1990.
- BİLGEGİL, M. Kaya, *Türkçe Dilbilgisi*, Dergah Yayınları, 1984.
- BİLGİN, Muhittin, *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.
- BİRAY, Himmet, *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde İsim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.
- BOZKURT, Fuat, *Türkiye Türkçesi*, Hatiboğlu Yayınları, Ankara, 2000.
- BURAN, Ahmet, *Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1996.
- ÇATIKKAŞ, Ata, *Türk Dili Kılavuzu*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001.
- ÇOTUKSÖKEN, Yusuf, *Uygulamalı Türk Dili*, Papatya Yayınları, İstanbul, 2001.
- ÇOTUKSÖKEN, Yusuf, *Dil ve Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Cem Yayınları, İstanbul 1992.
- ÇOTUKSÖKEN, Yusuf, *Türkçede Ekler-Kökler- Gövdeler*, Cem Yayınları, İstanbul, 1991.
- DELİCE H., İbrahim, *Türkçe Sözdizimi*, Sivas, 2001.
- DEMİR, Tufan, *Türkçe Dilbilgisi*, Kurmay Basım Yayım, Ankara, 2004.
- DEMİRAY, Kemal, *Temel Dilbilgisi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1991.

- DEMİRCAN, Ömer, *Türkiye Türkçesinde Kök-Ek Birleşmeleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1977.
- DENY, Jean, *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, (Çev. Ali Ulvi Elöve), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1941.
- Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1949.
- DİZDAROĞLU, Hikmet, *Tümce Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1976.
- EDİSKUN, Haydar, *Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1999.
- EKER, Süer, *Çağdaş Türk Dili*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2002.
- EMRE, Ahmet Cevat, *Türk Dilbilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul, 1945.
- ERGİN, Muharrem, *Türk Dilbilgisi*, Bayrak Yay., İstanbul, 1992.
- GENCAN, Tahir Nejat, *Dilbilgisi*, Ayraç Yayınları, İstanbul, 2001.
- GÖĞÜŞ, Beşir, *Anlatım Terimleri Sözlüğü*, Dil Derneği Yayınları, Ankara 1998.
- GÖKNEL, Yüksel, *Modern Türkçe Dilbilgisi*, İzmir, 1974.
- GRÖNBECH, K., *Türkçenin Yapısı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.
- GÜLENSOY, Tuncer, *Türkçe El Kitabı*, Akçağ Yay., Ankara, 2000.
- GÜLSEVİN, Gürer, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.
- GÜNEŞ, Sezai, *Türk Dili Bilgisi*, İzmir, 2002.
- HATİPOĞLU, Vecihe, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. baskı, Ankara, 1972.
- HATİPOĞLU, Vecihe, *Türkçenin Ekleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1981.
- HENGİRMEN, Mehmet, *Türkçe Dilbilgisi*, Engin Yay., Ankara, 1995.
- HENGİRMEN, Mehmet, *Türkçe Temel Dilbilgisi*, Engin Yay., Ankara, 1998.
- HENGİRMEN, Mehmet, *Yabancılar İçin Türkçe Dilbilgisi*, Engin Yay., Ankara, 1999.
- HEPÇİLİNGİRLER, Feyza, *Öğretene ve Öğrenenlere Türkçe Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.
- İlk ve Orta Öğretim İçin Gramer Terimleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1942.
- KAHRAMAN, Tahir, *Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1996.
- KAYA, G.; ÖZTÜRK, C.; YILGÖR, A.; vd, *Türk Dili Ders Notları 1*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1997.

- KESKİN, Raşit, *Türkçe Dilbilgisi ve Kompozisyon Bilgileri*, Çizgi Yayınları, Konya, 2004.
- KIRKKILIÇ, Ahmet , ULAŞ, A. Halim, *Ses ve Şekil Bilgisi*, Aktif Yay., Erzurum, 2003.
- KOÇ, Nurettin, *Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü* , İnkılap Kitabevi , İstanbul, 1992.
- KOÇ, Nurettin, *Yeni Dilbilgisi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1996.
- KORKMAZ, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.
- KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2003.
- KÜKEY, Mahzar, *Türkçenin Dilbilgisi*, Samsun, 2003.
- MEHMEDOĞLU, Alaeddin; BURAN, Ahmet, *Karşılaştırmalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, İzmir, 1994.
- NASKALİ, Emine Gürsoy, *Türk Dünyası Gramer Terimleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.
- NECMİ, İbrahim, *Türkçe Grameri*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1930.
- OLGUN, Yusuf ,*Türk Dili Kompozisyon*, Alfa Yayınları, İstanbul, 1996.
- ÖZÇELİK, Sadettin, Münir ERTEN, *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*, Diyarbakır, 2000.
- ÖZKIRIMLI, Atilla, *Türk Dili Dil ve Anlatım*, İstanbul, 2002.
- RAHİMOVA, Asiye, *Türük Grammatikası*, Kazan, 2002.
- SADULLAN, Mithat, *Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.
- SAGLAM, Sıtkı, *Türkçenin Sözdizimi*, Diyarbakır, 1977.
- SAK, Ziya, Dil, *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri*, Sak İngilizce Öğretim Yayınları, 1986.
- SEV, Gülsel, *Etmek Fülüyle Kullanılan Birleşik Füller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2001.
- ŞİMŞEK, Rasim, *Örneklerle Türkçe Sözdizimi*, Kuzey Matbaacılık, Trabzon, 1987.
- TOPALOĞLU, Ahmet, *Dil bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Yayınları. İstanbul 1989.
- Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005.
- UZUN, Nadir Engin, *Biçimbilim*, Papatya Yayınları, İstanbul, 2006.
- UZUN, Nadir Engin, *Evensel Dilbilgisi ve Türkçe*, İstanbul, 2000.
- UZUN, Nadir Engin, *Dilbilgisinin Temel Kavramları*, Ankara, 1998.

- ÜSTÜNOVA, Kerime, *Türkçede Yapı Kavramı ve Söz Dizimi İncelemeleri*, Bursa, 2002.
- VARDAR, Berke, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Kitabevi, İstanbul, 2002.
- Yazım Kılavuzu*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005.
- YÖRÜK, Yaşar, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü Ek Dilbilgisi Terimleri*, Eğitim Yayınları, Ankara 1987.
- YUSUF, Süreyya, *Dilbilgisi*, Üsküp, 1975.
- YÜKSEL, Semahat, *Türkçede Biçim ve Cümle Dersleri*, Multilingual Yayınları, İstanbul 2006.
- ZEYNALOV, Ferhat, *Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi*, Cem Yayınları, 1993.
- ZÜLFİKAR, Hamza, *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

MAKALELER

- ACARLAR, Kevser, “Çıkma Durumunda Sözcüklerin Tümcede Türlü Kullanışları”, *Türk Dili Dergisi*, S. 235, Nisan 1971, s. 34-37.
- AKERSON, Fatma, “Ad Tümcesindeki Yalın Tümlenin Ad Olma Koşulları”, *Dilbilim Araştırmaları*, Ankara,1994, s.62-79.
- ALİYEVA, A. Hatire, “Türkiye Türkçesinde İsmi Hali ve Nesnenin İfade Vasıtaları”, *V. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Ankara 2004, s. 157-163.
- ARAT, Reşit Rahmeti, “Türkçede Kelime ve Eklerin Yapısı”, *Türk Dili*, C. 4, S. 43, Ankara 1955, s. 396-400.
- ARSLAN, Hülya, “Kazak Türkçesinde İsim Çekimi Yalın Hâl”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, İzmir, Şubat 2001, S. 130, s. 231-326.
- AY, Özgür, “+(y)IA (<ile) Ekinin Cümle Ögeleri Oluşturmadaki Yeri”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. II, s. 2, Afyonkarahisar, 2001, s. 253-260.
- AYDIN, Özgür, “İkinci Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Türkçe Dilbilgisi Betimlemelerinin Görünümü”, *Çağdaş Türk Dili Dergisi*, S.137-138, Ankara 1999, s. 33-41.
- AYDIN, Özgür, “Türkçede Belirtme Durumu Ekinin Öğretimi Üzerine Bir Gözlem”, *Dil Dergisi*, S. 52, Ankara 1997, s. 5-17.
- BABA, M. Okan, “E Durumu Eki Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dili Dergisi*, C. 15, S. 88, İstanbul 2002, s. 26-29.
- BABA, Mustafa Okan, “Tamlayan Durumu Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dili Dergisi*, C. 14, S. 83, İstanbul 2001, s. 29-33.
- BABA, Okan, “Türkiye Türkçesinde Nesne Tümlenin Gösterilmesi Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dili Dergisi*, C. 14, S. 81, İstanbul 2000, s. 16-21.
- BAYRAKTAR, Sibel, “Kutadgu Bilig’de Bulunma Hali Ekinin Üstlendiği Fonksiyonlar”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 115, İzmir 1998, s. 181-192.
- BOLULU, Osman, “ki, da Bağlaçlarıyla –ki, -de Eklerinin Yazımı ve İşlevleri”, *Türk Dili Dergisi*, C.13, S. 78, İstanbul 2000, s. 33-34.

- BOLULU, Osman, “Türkçede Eklerin Önemi ve –DEn Eki”, *Türk Dili Dergisi*, C. 4, S. 23, İstanbul 1991, s. 40-44.
- BOZ, Erdoğan, “Türkiye Türkçesinde +DAn Ekli Nesne Ögesi Üzerine”, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I*, Ankara 2004, s. 501-511.
- BOZŞAHİN, Cem, “Türkçedeki Durum Eklerinin Ulamsal Bir İrdelemesi”, *XI. Dilbilim Kurultayı: Bildiriler*, ODTÜ 22-23 Mayıs 1997, s. 61-69.
- BÖREKÇİ, Muhsine; TEPELİ Yusuf, “Tarık Buğra’nın ‘Ömer’ Adlı Hikâyesinin Dil ve Üslup Açısından Tahlili”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 6, Erzurum 1996, s. 29-65.
- BURAN, Ahmet, “Türkçede İsim Çekim Ekleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 1-2, Elazığ 1995, s. 37-48.
- BURAN, Ahmet, “Türkçede İsim Çekim Ekleri”, *Türk Gramerinin Sorunları 2*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1999, s. 263-277.
- CANPOLAT, Mustafa, Eski Anadolu Türkçesindeki Belirtme Durumu (Accusativus) Ekinin Kökeni Üzerine, *Türkoloji Dergisi*, C. 10, S. 1, Ankara 1992, s. 9-11.
- ÇELİK, Mehmet, “DA’nın İşlevleri”, “Dilbilim Araştırmaları, Simurg Yayınları, 1999, s. 26-32.
- DELİCE, H. İbrahim, “Türk Dilinde İşlevsel Ek Tasnifi Denemesi”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 9, Sivas, 2000, s. 135-150.
- DEMİRCAN, Ömer, “Dizimsel İlişkilere Giriş”, *Türk Dili Dergisi*, C. 17, S. 100, İstanbul, Ocak-Şubat 2004, s. 10-15.
- DİLAÇAR, Agop, “Gramer”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1971*, Ankara 1989, s. 83-145.
- DURAK, Mustafa, “Türkçede Çekim Eki Yoktur İşletim Eki Vardır”, *Çağdaş Türk Dili Dergisi*, C. 14, S. 158, Ankara, Nisan 2001, s. 68-73.
- DURAK, Mustafa, “Türkçede Dolaylı Tümleç Yoktur”, *Çağdaş Türk Dili Dergisi*, 2001, s. 342-343.
- DURAN, Suzan, “Türkçede Cihet ve Mekan Gösteren Ek ve Sözcükler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1956*, Ankara 1988, s. 1-100.
- DURGUT, Hüseyin, “Türkçede Yalın Hal Kavramı Üzerine”, *II. Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu*, 31 Mayıs-2 Haziran 2000, (Basılmamış bildiri).

- EMRE, Ahmet Cevat, “Türkçede Cümle”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1954*, Ankara 1999, s. 105-180.
- ERASLAN, Kemal, “Eski Türkçede Yönelme (Dativ) Hali Ekinin yapı Fonksiyon ve İfadeleri”, *İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 29, İstanbul 2000, s. 67-76.
- ERASLAN, Kemal, “Çıkma Hali (Ablativ) Ekinin Oluşumu”, 3. Uluslar arası Türk Dil Kurultayı 1996, Ankara 1999, s. 381-385.
- ERDEN, Aysu, “Cümlede Yüklemi Tamamlayan Ögeler Üzerine”, *Türk Dili*, S. 560, Ağustos 1998, s. 107-116.
- GÖKDAYI, Hürriyet; SEBZECİOĞLU, Turgay, “Geçiş Aşamalarında Olan +CA Ekinin Türü”, *Türk Dili*, S. 649, Ankara 2006, s. 61-71.
- GÖKŞEN, Enver Naci, “Çıkma Durumu (-den) ve Kapsamı”, *Türk Dili*, C. 30, S. 279, Ankara 1974, s. 973-978.
- GÜLSEVİN, Gürer, “Türkçede Sıra Dışı Ekler ve Eklerin Tasnif-Tanımlanma Sorunu Üzerine”, *V. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Ankara 2004, s. 1277-1283.
- HAİG, Geoffrey, “The Dative As Default Case İn Turkish”, 8. Uluslar arası Türk Dilbilimi Konferansı Bildirileri, 7-9Ağustos 1996, Ankara 1997, s. 37-48.
- HATİPOĞLU, Vecihe, “Türkçedeki Eklerin Kökeni”, *Türk Dili*, C. 29, S. 268, Ankara 1974, s. 331-340.
- KAHRAMAN, Tahir, “Dilbilgisi Derslerinde Ad Çekimlerinin İşlenişi Üzerine”, *Çağdaş Türk Dili Dergisi*, C. 16., S. 187, Ankara, Eylül 2003, s. 308-309.
- KAHRAMAN, Tahir, “Çağdaş Türkiye Türkçesinde Ad Çekim Eklerinin Kullanım Özellikleri ve İşlevleri”, *Türk Gramerinin Sorunları 2*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1999, s. 278-295.
- KARACAER, Zehra, Türkçedeki “–Den Durum Eki Sadece Çıkmayı mı İçerir?”, 20. Ulusal Dilbilim Kurultayı, 12 Mayıs 2006, Maltepe Üniversitesi, İstanbul. (Basılmamış Bildiri)
- KARAHAN, Leyla, “Fiil-Tamlayıcı İlişkisi Üzerine”, *Türk Dili*, S. 549, Eylül 1997, s. 209-214.

- KARAHAN, Leyla, “Yükleme (Accusative) ve İlgı (Genitive) Hali Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler”, *3. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri-1996*, Ankara 1999, s. 605-611.
- KOCAMAN, Ahmet, *Dilbilim Terimleri Sözlüğü: Dilbilim Araştırmaları*, 1990, s.155-190.
- KORKMAZ, Zeynep, Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek İle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, Ankara 1995, s. 12-84.
- KOZİREV, Timur, “Türkiye Türkçesinde Ekonomi Yasası”, *Türklük Bilgisi*, S. 2, Prizren 2005, s. 93-103.
- KÖNİG, Wolf, “Almanca ve Türkçedeki Çekim Düzenini Karşılaştırırken”, *8. Dilbilim Kurultayı Bildirileri (13-14 Mayıs 1993)*, Ankara, 1993, s. 115-122.
- KURAL, Murat, “Yantümcelelerde Çekim Ekleri”, *Dilbilim Araştırmaları*, 1994, s. 80-111.
- KUZNETSOV, Petro İ., “Türkiye Türkçesi Morfoetimolojisine Dair”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1995*, Ankara 1997, s. 193-262.
- LÜBİMOV, Konstantin, “Çekim Teriminin Anlamı Nedir?”, *Türk Dili*, C. 9, S. 103, Ankara 1960, s.351-354.
- LÜBİMOV, Konstantin, “Çekim Teriminin Anlamı Nedir?-II”, *Türk Dili*, C. 9, S. 104, Ankara 1960, s. 408-412.
- LÜBİMOV, Konstantin, “Türkçede Kaç İsim Hali Var?”, *Türk Dili*, C. 8, S. 96, Ankara 1959, s. 688-690.
- MEHMEDOĞLU, Alaeddin, “Türkiye Türkçesinde Cümle Ögelerine Yeni Bir Bakış”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 142, İzmir, Şubat 2003, s. 171-182.
- MERT, Osman, “Türkçede Hal Kategorisi ve Öğretimi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 21, Erzurum 2003, s. 25-31.
- NALBANT, Mehmet Vefa, “Türkçe Enklitik Edatı ‘İA’”, *V. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II*, Ankara 2004, s. 2157-2173.
- ÖNER, Mustafa, “Türkçede Edatlı (Sentaktik) İsim Çekimi”, *Türk Dili*, S. 565, Ankara 1999, s. 10-19.
- ÖZKAN, Abdurrahman, “Türkçede Fiil-Tamlayıcı İlişkisi ve Fiillerin İstem Değiştirmesi”, *Araştırmalar-İnsan Bilimleri Araştırmaları*, S. 1, Isparta, 1999, s. 125-143.

- ÖZKAN, Nevzat, “Hal Ekleri Kalıplaşmaları ve Sebepleri Üzerinde Bir Değerlendirme”, *İlmî Araştırmalar*, S. 12, İstanbul 2001, s. 153-165.
- ÖZSOY, Nasrullah, “Eski Anadolu Türkçesinde Hal Eklerinin İfadeleri-1”, *Akademik Çerçeve*, S. 1, Kahramanmaraş 1994, s. 72-86.
- ÖZSOY, Nasrullah, “Eski Anadolu Türkçesinde Hal Eklerinin İfadeleri-2”, *Akademik Çerçeve*, S. 2, Kahramanmaraş 1994, s. 25-32.
- SARI, Mustafa, “Dil Değişmeleri ve Türkçede Ekler”, *XVI. Dilbilim Kurultayı Bildirileri (23-24 Mayıs 2002)*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2003, s. 270-285.
- SEV, Gülsel, “Çıkma Durumu Ekinin Nesne Görevinde Kullanımı”, *V. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II*, Ankara 2004, s. 2655-2666.
- SEV, Gülsel, “+DAn... +A Yapısına İlişkin”, *Türkoloji Dergisi*, C15, S. 1, Ankara 2002, s. 247-259.
- SİNANOĞLU, Samim, “Yöneliş Düşümlü Ad”, *Türk Dili*, C. 9, S. 103, Ankara 1960, s. 337-339.
- TAŞKIRAN, Celal, “Türkçenin Ekleri”, *Çağdaş Türk Dili Dergisi*, C. 14, S. 163, Ankara, Eylül 2001, s. 309-313.
- TOSUN, Cengiz, “Türkçede Küçültme ve Benzetme Ekleri”, *Genel Dilbilim Dergisi*, C. 2, S. 1-2, Ankara 1978, s. 48-50.
- TULUM, Mertol, “-la / -le Ekine Dair” *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 26, İstanbul 1993, s. 157-164.
- UYGUR, C. Vedat, “Eşitlik Eki ve Eşitlik Grubu Üzerine”, *Türk Dili*, S. 546, Ankara 1997, s. 547-548.
- ÜSTÜNOVA, Kerime, “Ad Tamlaması-İyelik Öbeği Ayrımı”, *Türk Dili*, S. 641, 2005, s. 418-226.
- YILDIZ, Osman, “Orta Türkçe Lehçelerinde Karşılaştırmalı İsim Çekimi Ekleri ve Eski Anadolu Türkçesinin Yeri”, *Dil Dergisi*, S. 88, Ankara, Şubat 2000, s. 14-28.

TEZLER

- DURGUT, Hüseyin, “Karahanlı ve Harezm Türkçesi Eserlerinde İsmi Halleri”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 1999.
- ERDAL, Şahin, “Tarihî ve Çağdaş Türk Yazı Dillerinde Hal Ekleri ve İşlevleri”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2003.
- GÜLSEVİN, Gürer, “Eski Anadolu (Türkiye) Türkçesinde İsim Hal Eklerinin Fonksiyonları ve Kullanılışları” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 1987.
- KOCA, Ülkü Adalet, “Sait Faik’in ‘Mahalle Kahvesi / Havada Bulut’ Adlı Öykü Kitaplarında “+A, +DA, +DAn”lı Cümle Öğeleri ve İşlevleri”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2004.
- MERT, Osman, “Kutadgu Bilig’de Hal Kategorisi”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2002.
- ÖZ, Nurdane, “Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Ad Durum Ekleri ve Bir İzlen Önerisi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002.
- ÖZDEMİR, Arzu, Eski Anadolu Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004.
- ÖZEL, Ali, “Türkçede Eklerin Tasnifi” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2003.
- ÖZSOY, Nasrullah, “Eski Anadolu Türkçesinde Hal Eklerinin Fiillerle Münasebeti” (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1993.
- SEV, Gülsel, “Tarihî Türk Lehçelerinde Hal Ekleri”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002.